

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2011

Yulia Dordzhieva

Filozofická fakulta
Univerzity Karlovy v Praze
Ústav etnologie

Bakalářská práce
Yulia Dordzhieva

Dějiny Ojratů v 15. – 16. století
History of the Oirats in the 15th – 16th century

Praha 2011

Vedoucí práce: PhDr. Jan Pargač, CSc.

Poděkování

Na začátku práce chtěla bych poděkovat vedoucímu práce PhDr. Janu Pargačovi, CSc., za odbornou konzultaci, pomoc při vyhledávání odborné literatury a pramenů k tematickému rámci práce a při provádění jazykových úprav v textu.

Chtěla bych také poděkovat knihovnici Ústavu Dálného východu Mgr. Kateríně Feriančíkové za odbornou pomoc v přepisu čínských jmen a termínů do češtiny a za vysvětlení historických pojmů, známých z dějin čínského státu.

Zvláštní díky patří Světlaně Badmajeové za poskytnutí tematické literatury ke zpracovávané problematice, která měla zásadní význam při vytvoření hlavní teze práce a z údajů které jsem vycházela při zpracovávání tématu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne...

podpis...

Abstrakt

Bakalářská práce *Dějiny Ojratů v 15. – 16. století* je etnograficko-historického charakteru. Ojraté jako zvláštní etnická skupina jsou řazeni do západní větve mongolojazyčných národů. Souhrnným jménem Ojraté na konci 14. – počátku 17. století nazývalo se seskupení několika kmenů, které žily v historické oblasti Západního Mongolska nebo Džungarska (dnes severní část Ujgurské autonomní oblasti Sin-t'iang v Čínské lidové republice).

Práce má za cíl osvětlit dějiny ojratských kmenů v 15. – 16. století. V té době zřetelně se projevila krize po pádu silných nástupnických říší Čingischánova státu. Často docházelo ke vzájemným střetům mezi jednotlivými dynastiemi a vládnoucími rody. Zřetelně se projevovala mocenská rivalita o ovládaná území či nabytí mocenské převahy ve státech.

Na konci 14. – počátku 15. století formuje se mocensko-politické uskupení západomongolských kmenů, které se objevuje v historické literatuře pod názvem Ojratský kmenový svaz – *Derben Ojrat* (kalm. *Dörven-öörd*, tj. „Čtyři blízcí“). Ojratský kmenový svaz tvořily čtyři kmeny – Züngarové (Čorosové), Derbetové, Torgoutové a Chošoutové. V otázkách složení a doby vzniku Ojratského kmenového svazu nemohou badatelé přijít ke shodě. Existuje řada hypotéz a rozdílných názorů, které se v odlišném světle dívají na okolnosti a příčiny vzniku kmenového svazu a uvádějí různé kmeny a rody, které se podílely na vytvoření kmenového seskupení a byly v něm zastoupeny. Zvláštní kapitola je proto věnována problematice složení Ojratského kmenového svazu a jeho vzniku. V práci se také zabývá etnogenezí ojratských kmenů a problémy etymologie a etnonym.

V práci je také pojednáno o procesu šíření buddhismu mezi Ojraty. Konec 16. – první polovina 17. století je obdobím druhé vlny šíření buddhismu v Mongolsku, které zasáhlo veškeré obyvatelstvo v mongolských státech. V dějinách Ojratů šíření buddhismu je spojeno se jménem velkého osvícence, překladatele a spisovatele Zaja Pandity. Velkým kulturním přínosem Zaja Pandity je nejen rozsáhlá kazatelská a osvěcenská činnost a masové šíření buddhismu v ojratských chanátech v první polovině 17. století, ale především vytvoření písma, přizpůsobeného k potřebám jazyka Ojratů a vyjádření jazykových zvláštností – *todo bichig* („jasné písmo“).

Klíčová slova: Mongolsko v 15. – 16. století, Ojratský kmenový svaz, etnogeneze ojratských kmenů, Západní Mongolsko, Džungarsko, ojratský vládce Esen-chán, migrace Ojratů do Západní Sibiře, stěhování Ojratů do Kuku-noru v severním Tibetu, Kalmykové, šíření buddhismu v Mongolsku, ojratský osvícenec Zaja Pandita, ojratské písmo *todo bichig*

Abstract

The Bachelor work *History of the Oirats in the 15th – 16th century* introduces the issue of history of Mongolian-speaking groups. Work focuses particularly on the West Mongolian tribes of the Oirats. The ethno “Orates” was a general name of several groups of related tribes, who lived in the historic area of West Mongolia (today, the northern part of Xinjiang Uyghur

Autonomous Region in China). Bachelor thesis aims to highlight issues of ethno genesis and historical facts of Oirate tribes from the late 14th – early 17th century.

The 15th – 16th century was generally regarded as a period of political crisis after the fall of strong successor empires of the Genghis Khan's state in the Central Asian region. There were often conflicts of power between the ruling dynasties and families. Power rivalry was manifested very clearly. There were frequent mutual struggles for control of territory or the acquisition of central positions in the ruling states.

The 14th – early 15th century West Mongolian tribes joined together into one power-political entity, which appears in historical literature called the Oirat tribal federation – *Derben Oirat* (in Kalmyk *Dörven-öörd*, i.e. “Four Close”). The Oirat tribal association was composed of four main tribes: the Züngars (royal family Chorose), the Derbets, the Torgouts and the Khoshouts. There are many hypotheses and views on circumstances and causes of the emergence of the tribal federation. Various sources mention different tribes and families, who participate in the union and were represented on it. The special section of work is devoted to the problems of composition of the Oirat tribal union and its origin. The work also deals with the problems of ethnogenesis of Oirat tribes, their ethnonyms and etymology.

At the end, it has been discussed on a process of the spread of Buddhism among the Oirats. The end of the 16th – first half of the 17th century was a period of the second wave of spread of Buddhism in the Mongolian State, which affected the entire Mongolian population. In Oirats' history the spread of Buddhism is connected with the great Oirat enlightener, translator and writer Zaya Pandita. Great cultural contribution of Zaya Pandita was not only extensive preaching and enlightenment activity and mass spread of Buddhism in the Oirats' states in the first half of the 17th century, but also the creation of new Mongolian alphabet, conformed to the Oirats' language – *todo bichig* (“Clear script”).

Key words: history of Mongolia in the 15th – 16th century, the Oirats, the Oirat tribal union, ethnogenesis of the Oirat tribes, Western Mongolia, Dzungaria, Oirat prince Esen Tayishi (Esen Khan), move of the Oirat tribes to the Western Siberia, Oirats' migration to the Koko Nor region in the northern Tibet, the Kalmyks, spread of Buddhism in Mongolia, Oirat enlightener Zaya Pandita, Oirat script *todo bichig*

Obsah

1. Úvod	7
2. Zhodnocení literatury	8
3. Kdo jsou Ojraté?	15
3. 1. Zařazení Ojratů do širší skupiny mongolských národů	15
3. 2. Problematika etnonym	17
3. 3. Ojratský kmenový svaz	19
3. 4. Čtyři kmeny Ojratů	23
4. Dějiny Ojratů v 15. – 16. století	30
4. 1. Rozpad mongolské jednoty a vznik Ojratského kmenového svazu. Západní Mongolsko na konci 14. – počátku 15. století	30
4. 2. První ojratští vládcí. Vláda ojratského nojona Togona (20. – 30. léta 15. století)	31
4. 3. Doba vlády tajši Esena a mocenský vzestup Západního Mongolska (polovina 15. století)	32
4. 4. „Doba temna“ anebo boj Ojratů o středoasijské trhy (druhá polovina 15. století)	34
4. 5. Západní Mongolsko v 16. století	38
4. 5. 1. Vztahy s chalchaskými vládci ve druhé polovině 16. století	40
4. 5. 2. Vztahy s východomongolskými státy na konci 16. století.	
Dynastie chalchaských vládců Altyn-chánů a vítězství Ojratů v bitvě u Irtyše	44
4. 6. Situace v Západním Mongolsku na konci 16. – počátku 17. století	46
5. Šíření buddhismu mezi Ojraty na konci 16. – počátku 17. století	50
6. Závěr	54
7. Seznam použité literatury	55

1. Úvod

Ve své práci chci se zabývat dějinami Ojratů v 15. – 16. století. Souhrnným názvem Ojraté se označuje skupina mongoljazyčných kmenů, která se na konci 14. – počátku 15. století zformovala do zvláštního etno-politického celku – Ojratského kmenového svazu. K vytvoření celkového obrazu historické skutečnosti Ojratů v 14. – 15. století je třeba se podívat na hlubší kořeny ojratských kmenů a vést jejich dějinnou linii od příchodu předků Ojratů z lesních oblastí v okolí řeky Amur¹ do Mongolska a následného začlenění do integrální sestavy mongolského státu a připojení k Čingischánově říši.

Ve zvláštní kapitole chci se věnovat některým otázkám etnogeneze západomongolských kmenů. Chci se také podívat na zvláštní vojensko-politickou formaci Ojratů – Ojratský kmenový svaz, vzniklý v době, kdy se stále zřetelně pocítovala hrozba mocenské převahy východních sousedů. Dále se chci zabývat složením kmenového svazu v světle odlišných názorů badatelů a různých pramenů. Souběžně bude také pojednáno o jednotlivých ojratských kmenech. Zvláštní kapitola bude věnována problematice etnonym, jejich etymologii, době a místě užití, rekonstruovaných na základě dobových pramenů.

¹ Řeka ve Východní Asii, která protéká územím tří států: Ruska, Číny a Mongolska. Amur vzniká soutokem řek Šilka a Arguň. Ústí Amur do Sachalinského zálivu Ochotského moře.

2. Zhodnocení literatury

Při zpracování problematiky dějin Ojratů jako zvláštního seskupení západomongolských kmenů a situace v Západním Mongolsku na konci 14. – počátku 17. století vycházela jsem z děl významného kalmyckého historika Valentina Šorgoldajeviče Bembejeva *Ojraty. Ojrat-kalmyki. Kalmyki: istorija, kul'tura, rasselenije, obščestvennyj stroj do obrazovanija Kalmyckogo chanstva v Povolž'je i Predkavkaz'je* (ve dvou knihách; 2004)² a *Ojraty i kalmyki na evrazijskom prostranstvě (XIII – 60-je gg. XVII věka)* (2007)³. Tato díla neomezují se jen na popis 15. a 16. století, ale obsáhle rozebírají dějiny Ojratů a Kalmyků jako jejich přímých potomků od samého počátku, tj. od doby bájných předků a legendárních zakladatelů národů, kmenů a rodů, do 60. let 17. století. Široce se věnují etnogenezi ojratských kmenů. Vydělují ze širšího společenství nomádských rodů a kmenů a rekonstruují pradávne dějiny západomongolských kmenů na základě dochovaných legend a pověstí i středověkých pramenů. Při čerpání informací o pozdějších dějinách Ojratů autor využíval materiály a údaje z čínských a mongolských kronik, díla ojratských historiků, prameny ruské historiografie a dobové archívní materiály. Publikace V. Š. Bembejeva nejsou ryze historickými pracemi, ale věnují se širokému spektru otázek, spojených s dobovými reáliemi. Překračují „dějinný“ rámec a zabývají se problémy terminologie, struktury a organizace společnosti, popisem duchovní a materiální kultury. Studie V. Š. Bembejeva jsou cenným zdrojem informací nejen z oblasti historie a historiografie, ale také etnologie a etnografie, lidového folkloru a lidové kultury. Ve svých pracích V. Š. Bembejev důkladně rozebírá otázky vnější politiky ojratských vládců a vztahy se sousedy. Ať se jedná o oblast Centrální Asie, středoasijský region, stepní oblasti Západní Sibíře či Povolží.

Studie Andreje Gorjajeviče Mitirova *Ojraty-kalmyki: věka i pokolenija* (1998)⁴ je obsáhlou prací, která se věnuje dějinám Ojratů a Kalmyků od doby, kdy se objevují první zmínky o Ojratech (12. – 13. století), až do počátku 20. století. Na počátku studie je pojednáno o jednotlivých kmenech, známých v centrálněasijském regionu v době vzniku Čingischánovy říše (druhá polovina 12. – počátek 13. století), které se mohly podílet na etnogenezi pozdějších západomongolských kmenů. Práce důkladně osvětluje otázky historické skutečnosti Ojratů, později Kalmyků, od druhé poloviny 16. století do r. 1771, kdy došlo k rozpadu torgoutského⁵ státu na Volze – Kalmyckého chanátu, založeného v polovině 17. století u jižních hranic Ruska, které se prostíralo na východě do řeky Ural a na západě jeho hranice byly vymezeny podél řeky Don. A. G. Mitirov neomezuje se jen na popis dějin Ojratů v Povolží, ale všímá si poměrů v širším centrálněasijském regionu a Západní Sibíři,

² Bembejev, V. Š. *Ojraty. Ojrat-kalmyki. Kalmyki: istorija, kul'tura, rasselenije, obščestvennyj stroj do obrazovanija Kalmyckogo chanstva v Povolž'je i Predkavkaz'je* (v 2-ch knigach). Elista: APP „Džangar“, 2004.

³ Bembejev, V. Š. *Ojraty i kalmyki na evrazijskom prostranstvě (XIII – 60-je gg. XVII věka)*. Elista: ZAO „NPP „Džangar“, 2007.

⁴ Mitirov, A. G. *Ojraty-Kalmyki: věka i pokolenija*. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 1998.

⁵ Torgoutové – jedna ze skupin ojratských kmenů, která se ve druhé čtvrtině 17. století usadila v dolním Povolží.

zabývá se dobovou situací v Džungarsku⁶ a Chošoutském chanátu v Kuku-noru⁷. Zvláštní místo je ve studii Mitirova věnováno otázkám etymologie a etnonym Ojratů a ojratských kmenů. Na konci publikace je obsáhle pojednáno o složení jednotlivých kalmyckých⁸ ulusů⁹ na konci 19. – počátku 20. století. Jsou uváděny statistické údaje o početnosti ulusů jako základních územně-správních jednotek a jejich zastoupení (počet kibitek, tj. rodin, zastoupení jednotlivých kalmyckých rodů ad.).

Významným dílem z první poloviny 19. století, jež se věnuje dějinám Ojratů, je práce Nikity Jakovleviče Bičurina (otce Iakinfa) *Istoričeskoje obozrenije ojratorv ili kalmykov s XV stoletija do nastojaščego vremeni* (2. vyd., 1991)¹⁰. Dílo otce Iakinfa je zajímavé v tom ohledu, že pracuje s čínskými historickými prvoprameny. N. Ja. Bičurin přijal duchovní hodnost a působil pod jménem otce Iakinfa. Během 14leté misionářské činnosti v Číně (1807 – 1822) navštívil Mongolsko, kde se zrodil jeho zájem o Mongolsko a jeho národy. Za pobytu v Číně naučil se čínský jazyk, seznámil se s dějinami, literaturou, zeměpisem, způsobem vlády a sociální strukturou čínského státu a životem jeho obyvatel. Hodně četl a věnoval se překladatelské činnosti. Cenné materiály, které získal na své misionářské cestě, položily základ četným pracím, např. *Opisanije Tibeta v nyněšnem ego sostojanii* (1828), *Zapiski o Mongolii* (1828), *Opisanije Džungarii i Vostočnogo Turkestana v drevnem i nyněšnem sostojanii* (1829), *Opisanije Pekina. S priloženijem plana sej stolicy, snjatogo v 1817 g.* (1829), *Istoričeskoje obozrenije ojratorv ili kalmykov s XV stoletija do nastojaščego vremeni* (1834) a řada dalších. Čínské kroniky a záznamy historiků, kteří působili u čínského dvora, jsou nepostradatelným zdrojem informací, zvláště při rekonstrukci středověkých dějin mongolského státu a popisu situace v pozdějším Západním Mongolsku a Džungarském chanátu.

Význačnou prací rané ruské historiografie, která se zabývá problematikou dějin Ojratů a Kalmyků, je spis Vasilije Michajloviče Bakunina z poloviny 18. století *Opisanije Kalmyckich narodov, a osobливо iz nich Torgoutского, i postupkov ich chanov i vladel'cev* (2. vyd., 1995)¹¹. V. M. Bakunin v první polovině 18. století působil jako tajemník při Kolegiu¹²

⁶ Země Ojratů – Džungarsko nebo Západní Mongolsko – rozkládala se na území dnešní Čínské lidové republiky v severní části Ujgurské autonomní oblasti Sin-ťiang. Džungarský chanát zformoval se v 30. letech 17. století. V jeho čele stali přední představitelé ojratského kmene Züngarů z knížecího domu Čoros.

⁷ Stát založený v severním Tibetu knížaty ojratského kmene Chošoutů v 30. letech 17. století. Dnes území Kuku-noru leží v provincii Čching-chaj v Čínské lidové republice.

⁸ Etnonymum “Kalmykové” a termín “kalmycký” je adekvátně užívat k označení představitelů ojratských kmenů, které se v první polovině 17. století usadily v jihoruských stepích, teprve od 60. let 17. století, kdy byly přesně vymezeny hranice kalmyckého státu a položeny základy Kalmyckého chanátu.

⁹ Větší administrativní jednotka, která byla zastoupena několika stovkami či tisíci rodin. V čele ulusu stal dědičný vládce – *nojon*.

¹⁰ Bičurin, N. Ja. (Iakinf) *Istoričeskoje obozrenije ojratorv ili kalmykov s XV stoletija do nastojaščego vremeni*. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 1991.

¹¹ Bakunin, V. M. *Opisanije kalmyckich narodov, a osobливо iz nich Torgoutского, i postupkov ich chanov i vladel'cev. Sočinenije 1761 goda*. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 1995.

zahraničních věcí v Úřadu pro Kalmycké záležitosti. Uměl mluvit, číst a psát kalmycky. Byl ruskou vládou proto vyslán na poselské cesty do kalmyckých ulusů. Ve svém díle V. M. Bakunin se obsáhle věnuje popisu rusko-kalmyckých vztahů a historickým událostem ve druhé polovině 17. – 40. letech 18. století, s nimiž byl velmi dobře obeznámen nebo na kterých se bezprostředně podílel. Dílo V. M. Bakunina je nepostradatelným pramenem především při studiu vnější politiky kalmyckých vládců a situace v Kalmyckém chanátu ve druhé polovině 17. – první polovině 18. století.

Další významnou publikací je práce Jevgenije Ivanoviče Kyčanova *Pověstvosťvanije ob ojratskom Galdaně Bošoktu-chaně* (1999).¹³ Je. I. Kyčanov staví si za cíl na základě dobových pramenů (většinou čínských kronik) rekonstruovat a umělecky ztvárnit život Galdana Bošoktu-chána (1644 – 1697), velkého džungarského vládce druhé poloviny 17. století. Zvláštní hodnotu pro mne však představovalo krátké pojednání autora o dějinách mongolských národů, vyčlenění skupiny ojratských kmenů a vymezení „Západního Mongolska“ vůči „Východnímu Mongolsku“. Kyčanov také uvádí legendy a pověsti, jež se pojí k jednotlivým historickým událostem či původu ojratských kmenů. Zabývá se otázkami, které se nakupují kolem příčin a okolností stěhování části Ojratů do Povolží a oblasti severního Tibetu.

Velký význam pro rozšíření rozhledu, posouvání hranic dějinného rámce centrálněasijského regionu a zasazení společenství Ojratů jako samostatné politické síly v 15. – 16. století do širšího kontextu, ale především pro seznámení s dobovou situací v širší střeadoasijské oblasti měla studie J. Pargače a F. Vrhela *Střední Asie a Kazachstán: historie, etnicita, jazyky. Od migrace stepních Uzbeků a Kazachů v 15. století do roku 1924* (2009)¹⁴. Ve studii se obsáhle zabývá otázkami etnogeneze turkických národů, dějinami Střední Asie po pádu silného čingisidovského státu – Zlaté hordy a jazykovou situací ve střeadoasijském regionu.

Zvláštní pozornosti si zaslouží studie El'zy Petrovny Bakajevové *Buddizm v Kalmykii. Istoriko-etnografičeskije očerki* (1994)¹⁵. Ve své práci autorka se věnuje širokému spektru otázek spojených se situací náboženství v Kalmycké republice. Na počátku práce je uvedeno krátké pojednání o šíření buddhismu mezi Ojraty, později Kalmyky, v jednotlivých historických etapách. Zvláštní místo ve studii Bakajevové má problematika právního statusu kalmyckých *churulů* (kalmycké buddhistické kláštery) a jejich zakládání v kalmyckých ulusech. Velká pozornost je také věnována kalendářním zvykům a obyčejům (náboženské

¹² Obdoba současného ministerství.

¹³ Kyčanov, Je. I. *Pověstvosťvanije ob ojratskom Galdaně Bošoktu-chaně*. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 1999.

¹⁴ Pargač, J., Vrhel, F. *Střední Asie a Kazachstán: historie, etnicita, jazyky. Od migrace stepních Uzbeků a Kazachů v 15. století do r. 1924*. Poříčany: Nakladatelství BCS, 2009.

¹⁵ Bakajeva, E. P. *Buddizm v Kalmykii. Istoriko-etnografičeskije očerki*. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 1994.

svátky, konání obětí k uctění ohně a vody, posvátné svícení vody) a rodinné obřadnosti, spojené s jednotlivými etapami lidského života (narození, svatba, pohřební rituál ad.).

Ke zvláštní skupině pramenů patřily elektronické zdroje. Nepostradatelným zdrojem při uvedení do problematiky dějin Ojratů, vysvětlení etnonym a původu ojratských kmenů a seznámení se současnou situací a statistickými údaji byl článek *Ojrat-mongoly*¹⁶.

Raným a pozdějším dějinám Ojratů, tradiční kultuře, sociálnímu uspořádání ojratské společnosti a otázkám etnogeneze ojratských kmenů se věnují články ze souborné studie *Očerki istorii Kalmyckoj ASSR. Dooktjabr'skij period* (1967)¹⁷. Otázkami etnogeneze ojratských kmenů a dějinami Ojratů v 15. – 16. století zaobírá se v kapitolách *Istoričeskije svědenija ob ojraty. Pričiny otkočjovki časti ojratov na Volgu*¹⁸ a *Otkočjovka iz Džungarii i načalo rusko-kalmyckich otnošenij*¹⁹.

Zajímavá je také studie P. I. Neboľsina *Očerki byta kalmykov Chošoutovskogo ulusa* (1852)²⁰. Je to jedna z prvních prací o tradičním způsobu života Kalmyků, tradiční kultuře, zvycích a obyčejích, založená na terénním výzkumu. Dílo P. I. Neboľsina představuje zvláštní hodnotu, neboť mapuje situaci v kalmyckých ulusech v polovině 19. století. Při popisu způsobu života a kultury Kalmyků autor vycházel z aktuálních informací podávaných respondenty. Při zpracování historické části díla užíval práce svých předchůdců (především P. S. Pallasa) a další materiály.

Problematické dějin Ojratů a historii Džungarského chanátu se věnuje historicko-etnografické dílo I. Ja. Zlatina *Istorija Džungarskogo chanstva (1635 – 1758)* (1964)²¹. Při zpracovávání tematického rámce práce vycházela jsem předně z hlav *Ot sverženija Juaňskoj*

¹⁶ *Ojrat-mongoly* [online]. Hamag Mongol. Sajt o i dľa sovremennych mongol. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.hamagmongol.narod.ru/index_r.htm>.

¹⁷ *Očerki istorii Kalmyckoj ASSR. Dooktjabr'skij period*. Moskva: Izdatel'stvo „Nauka“, 1967 [online]. [Cit. listopad 2010]. Dostupné z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/očerki_1/soderganie.htm>.

¹⁸ *Istoričeskije svědenija ob ojraty. Pričiny otkočjovki časti ojratov na Volgu* [online]. In: *Očerki istorii Kalmyckoj ASSR. Dooktjabr'skij period*. Moskva: Izdatel'stvo „Nauka“, 1967. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/očerki_1/1_II_2.htm>.

¹⁹ *Otkočjovka iz Džungarii i načalo rusko-kalmyckich otnošenij* [online]. In: *Očerki istorii Kalmyckoj ASSR. Dooktjabr'skij period*. Moskva: Izdatel'stvo „Nauka“, 1967. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/očerki_1/1_III_1.htm>.

²⁰ Neboľsin, P. I. *Očerki byta kalmykov Chošoutovskogo ulusa*. Sankt-Peterburg: Tipografija Karla Kraťja, 1852 [online]. [Cit. listopad 2010]. Dostupné z: <http://www.kitabhona.org.ua/attachments/113_nebolsin_kalmyki_hoshout.pdf>.

²¹ Zlatkin, I. Ja. *Istorija Džungarskogo chanstva (1635 – 1758)*. Moskva: Izdatel'stvo „Nauka“, 1964 [online]. [Cit. listopad 2010]. Dostupné z: <<http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/zlatkin/soderganie.htm>>.

*dinastii do krušenija děržavy Jesen-chana*²², *Vnutrenneje i vněšneje položenije Zapadnoj Mongolii vo vtoroj polovině XV – pervoj polovině XVI v.*²³, *Zapadnaja Mongolija vo vtoroj polovině XVI v.*²⁴, *Zapadnaja Mongolija vo vtoroj polovině XVI v. (...prodolženije)*²⁵ a *Rasprostranenie lamaizma sredi ojratov*²⁶.

Významné historické fakty z dějin Mongolska a života mongolské společnosti na konci 16. – první polovině 17. století uvádí článek *Kazachsko-džungarskije otnošenija v XVII – XVIII vv.*²⁷ z monografie Ž. O. Artykbajeva *Istorija Kazachstana* (2004).

Dějiny a etnogenezi Ojratů a Kalmyků zabývá se kalmycký historik U. E. Jerdnjev ve studii *Kalmyki: istoriko-etnografičeskije očerki* (1985)²⁸. Zvláštní kapitoly jsou v práci U. E. Jerdnjeva věnovány tradičnímu hospodářství Kalmyků, sociální struktuře kalmycké společnosti na konci 19. – počátku 20. století, otázkám duchovní a materiální kultury, rodinné obřadnosti a administrativnímu členění kalmyckých ulusů v 19. – počátku 20. století. Při zpracovávání tematického rámce práce opírala jsem se hlavně o údaje z kapitol *Ojraty* –

²² *Ot svěrženija Juaňskoj dinastii do krušenija děržavy Jesen-chana* [online]. In: Zlatkin, I. Ja. *Istorija Džungarskogo chanstva (1635 – 1758)*. Moskva: Izdatel'stvo "Nauka", 1964. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/zlatkin/1_1.htm>.

²³ *Vnutrenneje i vněšneje položenije Zapadnoj Mongolii vo vtoroj polovině XV – pervoj polovině XVI v.* [online]. In: Zlatkin, I. Ja. *Istorija Džungarskogo chanstva (1635 – 1758)*. Moskva: Izdatel'stvo „Nauka“, 1964. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/zlatkin/1_2_1.htm>.

²⁴ *Zapadnaja Mongolija vo vtoroj polovině XVI v.* [online]. In: Zlatkin, I. Ja. *Istorija Džungarskogo chanstva (1635 – 1758)*. Moskva: Izdatel'stvo "Nauka", 1964. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/zlatkin/2_1_1.htm>.

²⁵ *Zapadnaja Mongolija vo vtoroj polovině XVI v. (...prodolženije)* [online]. In: Zlatkin, I. Ja. *Istorija Džungarskogo chanstva (1635 – 1758)*. Moskva: Izdatel'stvo "Nauka", 1964. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/zlatkin/2_1_2.htm>.

²⁶ *Rasprostranenie lamaizma sredi ojratov* [online]. In: Zlatkin, I. Ja. *Istorija Džungarskogo chanstva (1635 – 1758)*. Moskva: Izdatel'stvo "Nauka", 1964. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/zlatkin/2_3_1.htm>.

²⁷ *Kazachsko-džungarskije otnošenijav XVII – XVIII vv.* [online]. In: Artykbajev, Ž. O. *Istorija Kazachstana*. Astana, 2004. ŠEŽIRE. Genealogija kazachov. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <<http://new.elim.kz/article/348/>>.

²⁸ Jerdnjev, U. E. *Kalmyki: istoriko-etnografičeskije očerki*. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 1985 [online]. [Cit. listopad 2010]. Dostupné z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/erdnjev_1985/soderganie.htm>.

*predki kalmykov*²⁹ a *Dobrovol'noje vchoždenije v sostav Rossii. Obrazovanije Kalmyckogo chanstva*³⁰.

Otázkám etnogeneze Ojratů a dějinám Západního Mongolska (Džungarska), počínaje 14. stoletím, věnuje se článek japonského badatele J. Miyawaki *History of the Dzungars: Introductory survey* ze souborného díla *History of Civilizations of Central Asia: Development in contrast: from the sixteenth to the mid-nineteenth century* (2003)³¹.

Francouzský badatel René Grousset (1885 – 1952) v obsáhlém díle *The Empire of the Steppes: a History of Central Asia*³² zabývá se dějinami evroasijských stepí a etnik i kmenů, které je obývaly. V hlavě *The Last Empire of Mongolia from the Fifteenth to the Eighteenth Century*³³ autor popisuje situaci v centrálněasijském regionu po pádu jüanské dynastie v Číně (polovina 14. století) – události, které následovalo rozdělení jednotného mongolského státu na východní a západní část, vznik Ojratského kmenového svazu, migrace části Ojratů do jihosibiřských stepí a Tibetu a založení Džungarského chanátu.

Otázkami etnogeneze Ojratů a vytvoření Ojratského kmenového svazu zabývají se články *K voprosu o proischoždenii kereitov i ich učastii v etnogeneze sredněvěkovyx ojratov Džungarii i kalmykov Povolž'ja* (1984) G. O. Avľajeva³⁴, *Čorosy – ojrotskije kňaz'ja* (2003) N. V. Jekejeva³⁵ a *Mogučeje plemja* (2005) A. V. Dovdanova³⁶. Otázky etymologie jsou

²⁹ Jernijev, U. E. *Ojraty – predki kalmykov* [online]. In: Jernijev, U. E. Kalmyki: istoriko-etnografičeskije očerki. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 1985. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/erdniev_1985/2.htm>.

³⁰ Jernijev, U. E. *Dobrovol'noje vchoždenije v sostav Rossii. Obrazovanije Kalmyckogo chanstva* [online]. In: Jernijev, U. E. Kalmyki: istoriko-etnografičeskije očerki. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 1985. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/erdniev_1985/3.htm>.

³¹ Miyawaki, J. *History of the Dzungars: Introductory survey* [online]. In: Adle, Ch., Habib, I. (eds.) *History of Civilizations of Central Asia: Development in contrast: from the sixteenth to the mid-nineteenth century*. Paris: The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2003 (pp. 141 – 151). [Cit. prosinec 2010]. Dostupné z: <<http://books.google.com>>.

³² Grousset, R. *The Empire of the Steppes: a History of Central Asia*. 2002 (eight paperback printing). New Jersey: Rutgers, The State University of New Jersey, 1970. Payot, 1970 (French edition) [online]. [Cit. prosinec 2010]. Dostupné z: <<http://books.google.com>>.

³³ *The Last Empire of Mongolia from the Fifteenth to the Eighteenth Century* [online]. In: *The Empire of the Steppes* (2002), pp. 502 – 526. [Cit. prosinec 2010].

³⁴ Avľajev, G. O. *K voprosu o proischoždenii kereitov i ich učastii v etnogeneze sredněvěkovyx ojratov Džungarii i kalmykov Povolž'ja* [online]. In: Problemy etnogeneza kalmykov. Elista: Respublikanskaja tipografija Gosudarstvennogo komitenta Kalmyckoj ASSR po dělam izdatel'stv, poligrafii i knižnoj trgovli, 1984. Central'noaziatskij istoričeskij server. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <<http://www.kyrgyz.ru/?page=46>>.

³⁵ Jekejev, N. V. *Čorosy – ojrotskije kňaz'ja* [online]. In: Materialy k 50-letiju instituta altaistiki im. S. S. Surazakova (instituta gumanitarnyx issledovanij Respubliki Altaj). № 10. Gorno-Altajsk, 2003. Central'noaziatskij istoričeskij server. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <<http://www.kyrgyz.ru/?page=253>>.

rozebírány v článku Sanži Kubajeviče Chojta (Galuškina) *Mongol'skij period. Vydělenije ojratskogo etničeskogo i političeskogo sojuza i tjomnyj period (kon. XIV – XVI věka)* (2001)³⁷.

Do problematiky šíření buddhismu mezi Ojraty v první polovině 17. století a náboženské situace v ojratských a kalmyckých ulusech uvádí článek *Rasprostanenije buddizma sredi ojratorov* (2008)³⁸. V článku se obsáhle zabývá organizací klášterního života v churulech, otázkami výchovy a vzdělání žáků v buddhistických kláštorech, hierarchizovanou strukturou duchovních hodností v tradici lamaismu a etapami, kterými musí žáci projít během studia. Je také pojednáno o typických rysech a zvláštностech buddhismu v Kalmycké republice.

³⁶ Dovdanov, A. V. *Mogučeje plemja* [online]. In: Dovdanov, A. V. Put' razuma i česti. Naučno-popul'arnoje izdanije. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/dovdanov_2005/3.htm>.

³⁷ Chojt (Galuškin), S. K. *Mongol'skij period. Vydělenije ojratskogo etničeskogo i političeskogo sojuza i tjomnyj period (kon. XIV – XVI věka)* [online]. Centralnoaziatskij istoričeskij server. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <<http://www.kyrgyz.ru/?page=91>>.

³⁸ *Rasprostranenie buddizma sredi ojratorov* [online]. In: Baschajev, A. N., Djakijeva R. B. Ojraty-kalmyki: XII – XIX vv.: istorija i kul'tura kalmyckogo naroda s drevnějšich vremjon do načala XIX věka. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 2008. Buddizm v Kalmykii. "Zolotaja obiteľ Buddy Šak'jamuni". [Cit. prosinec 2010]. Dostupný z: <<http://khurul.ru/?page=2594>>.

3. Kdo jsou Ojraté?

Ojraté patří do západní větve mongolojazyčných národů. Jazyk a obřadní kultura Ojratů se vyznačují řadou specifických rysů. Ojraté jsou považováni za přímé předky Kalmyků, části ojratských kmenů, které v 16. – 17. století přišly do jihoruských stepí a osvojily si území mezi Volhou a Uralem, zčásti i země kolem Donu.

Potomci Ojratů žijí na území Ruska: 241 tisíc (podle censu na r. 2002). V Číně počet Ojrat-Mongolů (čínští Mongolové) v r. 2000 tvořil více 250 tisíc (170 tisíc v Ujgurské autonomní oblasti Sin-t'iang – údaje k roku 2005, dále v čínských provinciích Kan-su, Čching-chaj a Vnitřním Mongolsku). Ojraté jsou také zastoupeni v Mongolsku (140 tisíc – r. 1996) a Kyrgyzstánu (14 tisíc – r. 1995). Skupiny Ojratů žijí v Kazachstánu a Uzbekistánu (altajští Ojraté, Kalmykové). Zvláštní skupinu tvoří kalmycké diaspory ve Spojených státech (zhruba 2 tisíce – údaje na r. 1996) a Francii (kolem 800 – r. 1996).³⁹

3. 1. Zařazení Ojratů do širší skupiny mongolských národů

Ojraté tvoří zvláštní mongolojazyčnou skupinu. V mongolské kronice Ješe Lubsan Danzana ze 17. století *Altan Tobchi* se dozvídáme, že kmenové seskupení Ojratů založili čtyři synové legendárního jednookého prapředka Duva Sochora: Donaj, Dogšin, Emneg a Ercheg. V další kronice *Erdeniin Tobchi* (17. st.) je uvedeno, že synové Duva Sochora jsou zakladatelé čtyř ojratských rodů: Ogeled (Ölöt, Elüt-?), Bagatud (Batut-?), Chojt a Kergud (Kerejt-?). Samotný název Ojratů *Dorben Ojrat* doslova znamená „Čtyři Ojraté“, tj. čtyři tümeny⁴⁰ nebo otoky (rod, správní jednotka, tvořená příslušníky jednoho rodu, příbuznými rodinami) Ojratů.⁴¹

Podle G. O. Avl'ajeva jména čtyř synů Duva Sochora odpovídají tabuizovaným názvům čtyř totemových rodů Ojratů. Kalmycký historik a etnograf P. A. Darvajev předpokládá, že pod jmény čtyř prapředků Ojratů se skrývají totémy čtyř rodů Hunů⁴². Jsou to totémy vrány, vlka, jelena a květu orchideje. V. Š. Bembejev ve studii *Ojraty i kalmyki na evrazijskom prostranstvě* (2007) na základě jazykové analýzy odvozuje původ a význam jmen čtyř synů Duva Sochora.

Slovo *Donaj* podle autora používá se v kalmyčtině v metaforickém významu pro označení „vrány“ a „prázdného, nečinného a nespolehlivého člověka“ (člověka, který všechno

³⁹ Jsou to většinou potomkové bohatých aristokratických kalmyckých rodin, které v první třetině 20. století migrovaly do zahraničí po uskutečnění revoluce v Rusku r. 1917; podrobněji k početnosti skupin Ojratů a zastoupení v jednotlivých státech viz: *Ojrat-mongoly* [online]. Hamag Mongol. Sajt o i dľa sovremennych mongol. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.hamagmongol.narod.ru/index_r.htm>.

⁴⁰ Pohyblivá administrativní jednotka tradiční společnosti mongolských národů, která mohla vytvořit vojsko o deseti tisících vojáků. Tümen byl za vlády Čingischána a jeho nástupců základní vojenskou jednotkou mongolské armády. Každý tümen poskytoval deset tisíc vojáků a v jeho čele stal vrchní velitel – *nojon*.

⁴¹ Mtirov, A. G. *Ojraty-kalmyki: věka i pokolenija*. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 1998, s. 41.

⁴² Silný kočovný kmen nebo kmenový svaz, který od 2. století po Kr. začal se přemísťovat z asijských stepí na západ. V 4. – 5. století expandoval do Evropy a zrychlil proces postupného rozkladu Římské říše a podílel se na jejím pádu. Období největšího rozmachu moci Hunů zaznamenala doba vlády Attily (434 – 453). Za Attilovy vlády Hunska říše rozkládala se na rozsáhlém území od středoasijských stepí do hranic dnešního Německa, od Dunaje do břehů Baltského moře. Co se týče etnolingvistického zařazení hunských kmenů předpokládá se, že mluvili altajskými jazyky a Hinský kmenový svaz se údajně skládal z turkických, mongolských a ugrofinských skupin.

bere na lehkou váhu). *Dokšin* se překládá z kalmyčtiny jako „krutý, dravý, neklidný, rázný, silný“. Všechna tato adjektiva odpovídají vlastnostem vlka. Jméno *Emnek* znamená kalmycky „divoký, neochočený, bez jha“. Tyto přívlastky patří bezesporu k jelenovi. Slovo *Erkek* lze z kalmyčtiny přeložit jako „precizní, vybíravý, něžný, laskavý“. Tyto charakteristiky V. Š. Bembejev (2007) spojuje s květem orchideje.⁴³

Mongolové přišli na území současného Mongolska ze severu, ze zalesněných oblastí Sibíře (horní tok Jeniseje, Altaj, Příbajkalí ad.). Mongolojazyčné kmeny v okolí jezera Bajkal se objevují v 10. – 12. století. Předpokládá se, že byli to předkové Ojratů a Burjatů, kteří vytlačili místní obyvatele – předky Jakutů, do severnějších oblastí (doposud v kalmyckém jazyce je znám etnonymum *Sochad*, Jakutové sami sebe nazývali *Sacha*).⁴⁴ Ještě v 12. – 13. století předci Ojratů patřili k lesním mongolským národům.⁴⁵ Je zajímavé, že již na konci 12. – počátku 13. století seskupení několika lesních mongolských kmenů označuje se souhrnným jménem Ojraté.⁴⁶

Středověký perský historik a cestovatel Rašíd ad-Dín ve spisech z konce 13. – počátku 14. století uvádí, že Ojraté na počátku 13. století obývali území Osmičí (Sekiz-Müren), které dnes odpovídá zhruba území Tuvinské republiky v Jižní Sibíři v Rusku. Z území Sekiz-Müren pramení osm řek, které se pak vlévají do jedné řeky, nazývané Kem (Jenisej).⁴⁷ Při popisu

⁴³ Bembejev, V. Š. *Ojraty i kalmyki na evrazijskom prostranstvě (XIII – 60-je gg. XVII věka)*. Elista: ZAO "NPP "Džangar", 2007, s. 86 – 87.

⁴⁴ Jernijev, U. E. *Ojraty – predki kalmykov* [online]. In: Jernijev, U. E. *Kalmyki: istoriko-etnografičeskije očerki*. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo: 1985. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/erdniev_1985/2.htm>.

⁴⁵ Kyčanov, Je. I. *Pověstvovanije ob ojratskom Galdaně Bošoktu-chaně*. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 1999, s. 15.

⁴⁶ V hojně literatuře, jež se věnuje dějinám mongolských národů, především dějinám Ojratů, se setkává s označením Ojraté, kterým se nazývá seskupení západomongolských kmenů, a termínem Mongolové (v užším slova smyslu), kterým se souhrnně nazývají mongolojazyčné skupiny ve Východním Mongolsku. Podle antropologa Sanži Chojta (Galuškina) (2001) tyto dva termíny – Ojraté a Mongolové – po celou dobu existence Západního a Východního Mongolska, tj. od konce 14. – poloviny 18. století (pád Džungarského chanátu), měly vyjadřovat politickou dichotomii, nesoulad ve vedení a mocenské soupeření mezi dvěma částmi Mongolska. Vzájemná rivalita a politická nezávislost Západního a Východního Mongolska nic nemění na skutečnosti, že Mongolové a Ojraté jsou příbuznými skupinami, mají stejný původ a mluví podobnými jazyky. Je proto přesnější místo označení Ojraté používat termín Ojrat-Mongolové, stejně jako východomongolské kmeny označovat Chalcha-Mongolové, severomongolské skupiny Burjat-Mongolové a jihomongolské kmeny Ordos-Mongolové. Všechny tyto mongolojazyčné skupiny byly v 13. století zahrnuty do Čingischánova státu a podílely se na vytvoření velkého společenství mongolských národů. Podrobněji viz: Sanži Chojt *Mongol'skij period. Vydělenije ojratskogo etničeskogo i političeskogo sojuza i tjomnyj period (kon. XIV – XVI věka)* [online]. Centralnoazijskij istoričeskij server. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <<http://www.kyrgyz.ru/?page=91>>.

⁴⁷ U. E. Jernijev (1985) seznamuje s názory jiných autorů. G. N. Rumjancev například předpokládal, že území osmi řek nerozkládalo se v údolí řeky Jenisej, ale je to oblast Příangarského kraje (údolí Angary, která protéká Irkutskou oblastí a Krasnojarským krajem). Stejného názoru se drží i autorové díla *Istorija Mongol'skoj Narodnoj Respubliky* (3. vyd.; A. P. Okladnikov, S. D. Dylykov, I. S. Kazakjevič, Š. Bira, Š. Nacagdorj, Ch. Perle (kol. aut.), Moskva: Nauka, Glavnaja redakcija vostočnoj literatury, 1983). Podle A. G. Mitrova (1998) Ojraté žili nejen u pramenů Jeniseje, ale obývali také území v údolí řeky Selenga, kočovali s jinými kmeny v okolí Bargudžin-Tokum (tj. v údolí řeky Barguzin v Republice Altaj v Rusku, která ústí do jezera Bajkal v povodí Jeniseje) a jinde.

ojratských kmenů Rašíd ad-Dín poznamenává, že od dávných dob byly početné a dělily se na několik větví, přičemž každá měla své jméno. Dále poznamenává, že Ojraté vždy měli vrchního vládce a kmenového vůdce.⁴⁸

V 13. století došlo v centrálněasijském regionu k velkým změnám. Vydělil se výjimečný vůdce Mongolů Čingischán a pokořil řadu kočovných kmenů a usedlých kultur. Vytvořila se velká konfederace států pod vedením mongolských vládců a došlo k propojení mongolských národů do jednoho celku. V *Tajné kronice Mongolů* je podrobně popsáno zapojení předků západních Mongolů do širší konsolidace (mongolských) kmenů a jejich začlenění do Čingischánovy říše.⁴⁹

V roce 1207 Džuči, nejstarší Čingischánův syn, vypravil se se svým vojskem do země Lesního národa.⁵⁰ Ojratský vládce Kuduka-Beki byl první mezi vůdci lesních národů, jenž uzavřel s Džučim mír a přivedl tümen Ojratů. Džuči pak pokořil další lesní kmeny, jako jsou Buriat, Barkun, Ursut, Kabkanas, Kankas, Tubas, Kirkis, Šibir, Keediin, Bait, Tukas, Tenglek, Toeles a Tas. Protože ojratský Kuduka-Beki byl prvním kmenovým náčelníkem, který uznal nadvládu Čingischána, Čingischán provdal svou dceru Čečeken za syna Kuduka-Beki Inalči. Za bratra Inalči – Torelči se vdala dcera Džuči – Cholujkan. Čingischán daroval svému synovi Lesní národ, kterému Džuči vládl.

Uzavíráním sňatků mezi Čingischánovým rodem a potomky ojratského Kutuka-Beki Ojraté dostali se k vládnoucím pozicím v rozsáhlém Mongolském státě. Ojraté byli dost početní a jejich potomci byli roztroušeni po různých koncích velké Čingischánovy říše.⁵¹

3. 2. Problematika etnonym

Problematice etymologie kmenového seskupení Ojratů a označení jednotlivých kmenů je třeba věnovat zvláštní kapitulu. V literatuře se setkává s různými etnony: *Ojraté*, *Elütové* či *Kalmykové*. Badatelé a historikové nemohou se shodnout v otázkách původu a správnosti užití těchto etnonym. Proto nabízí se několik variant-hypotéz vysvětlujících jejich původ a adekvátnost užití v závislosti na místě a času jejich výskytu.

V práci *Opisanije kalmyckich narodov* V. M. Bakunin píše, že označení *Kalmykové* v polovině 17. století bylo používáno jen pro ty ojratské kmeny, které žily na území Ruska, tj. pro Torgouty a Derbety. Tímto souhrnným jménem nazývali jak příslušníky vlastního kmene, tak Chošouty a Zengorce (Züngary).⁵² Zároveň však zdůrazňovali, že slovo *Kalmyk* není pro jejich jazyk vlastní. Na druhou stranu Chošoutové a Züngarové označení *Kalmyk* neměli, neboť toto slovo není ojratského původu. Sami sebe však nazývali *Ojrot*. Bakunin také

⁴⁸ Kyčanov, Je. I. c. d., s. 16.

⁴⁹ Mitirov, A. G. c. d., s. 37.

⁵⁰ A. G. Mitirov (1998) uvádí, že podle zprav Rašída ad-Dína lesním národem se nazýval každý kmen, jehož jurty se nacházely v zalesněných oblastech. Tyto kmeny se velmi různily, neboť vzdálenosti od jednoho lesa do druhého mohly být dost velké.

⁵¹ Mitirov, A. G. c. d., s. 38 – 39.

⁵² Příbuzné ojratské kmeny, které žily v Centrální Asii, hlavně v Džungarsku (současný Sin-t'iang) a severním Tibetu.

předpokládá, že Rusové název *Kalmyk* přejali od Tatarů, v jejichž jazyce *kalmak* znamená „zůstatek“ či „ti, kteří zůstali“.⁵³

Otec Iakinf ve studii *Istoričeskoje obozrenije ojrator* uvádí, že jméno *Kalmyk*, nebo přesněji *Kalmak*, Západní Mongolové (Ojraté) dostali od sousedních turkojazyčných národů. Jméno *Ojrat* je zase mongolského původu a užívá se ve významu „spojenecký“, „blízký“, „spojenec“.⁵⁴

Podle antropologa Sanži Chojta (Galuškina) turkojazyční sousedé Ojratů používali pro označení ojratských skupin etnonyma *Kalmak*, *Kalmok*, *Kolmak*, *Kalmuk*, *Kalimak* či *Chalimag* ve významu „zbytek“, „ti, kteří stojí stranou“. Nazývali tak Ojraty proto, že vyznávali buddhismus, kdyžto turkické národy hlásili se k islámu. Etnonymem *Kalmykové* označují se skupiny Ojratů, které dnes žijí v dolním Povolží. Skupiny Ojratů, které žijí na území současné Číny a Mongolska, nazývají se jako ve starších dobách *Ojraté*. Altajští Ojraté označují se jménem *Altaj-kiži*, tj. „lidé Altaje“.⁵⁵

Podle otce Iakinfy název *Elütové*, jenž se někdy užívá pro západomongolské kmeny, pojí se k jedné z historických událostí, která se přímo vztahuje k dějinám Ojratů. Jedná se o vítězný boj ojratských vládců s knížetem Elütejem, jenž na konci 14. století měl vlivné postavení v Mongolském státě. Elütej byl velmi slavný a silný vládce, proto celý knížecí rod dostal po něm jméno – *Elütové*. K otevřenému konfliktu mezi Ojraty a knížetem Elütejem došlo v 30. letech 15. století. Elütejova vojska byla poražena a celý jeho rod, tj. *Elütové*, se připojil k Ojratům.⁵⁶

Podle R. Grousseta etnonymum *Olöt* je správně používat jen pro označení vládnoucího džungarského rodu Čoros. Nesprávným výkladem a odvozováním etymologie tohoto slova etnonymum *Olöt* objevuje se v západní literatuře v podobě *Elüt* a nazývají se tak chybně všechny čtyři kmeny Ojratů.⁵⁷

Podíváme se teď podrobněji na původ a etymologii slova *ojrat*. Etnonymum *Ojrat* poprvé se objevuje v anonymní mongolské kronice *Tajná kronika Mongolů* ze 13. století. Na základě lingvistické analýzy dnes lze mluvit o 4 základních verzích, vysvětlujících jeho původ.⁵⁸

V první řadě se jedná o předpoklad otce Iakinfy, že *ojrat* mongolsky znamená „spojenec“, „blízký“. Hypotéza otce Iakinfy byla dále rozvinuta badateli, kteří přišli k závěru,

⁵³ Bakunin, V. M. *Opisanije kalmyckich narodov, a osoblyvo iz nich Torgoutsckogo, i postupkov ich chanov i vladel'cev. Sočinenije 1761 goda*. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 1995, s. 22.

⁵⁴ Bičurin, N. Ja. (Iakinf) *Istoričeskoje obozrenije ojrator ili kalmykov s XV stoletija do nastojaščego vremeni*. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo: 1991, s. 20.

⁵⁵ Pargač, J., Vrhel, F. *Střední Asie a Kazachstán: historie, etnicita, jazyky. Od migrace stepních Uzbeků a Kazachů v 15. století do r. 1924*. Poříčany: Nakladatelství BCS, 2009, s. 21.

⁵⁶ Bičurin, N. Ja. *c. d.*, s. 25 – 26.

⁵⁷ Grousset, R. *The Empire of the Steppes: a History of Central Asia*. 2002 (eight paperback printing), New Jersey: Rutgers, The State University of New Jersey, 1970, Payot, 1970 (French edition) [online]. [Cit. prosinec 2010]. Dostupné z: <<http://books.google.com>>, s. 520 - 521.

⁵⁸ *Ojrat-mongoly, c. d.*

že tímto slovem se vyjadřuje geografická blízkost, tj. *ojrat* znamená „lidé, kteří žijí v sousedství, nedaleko od sebe“.

Burjatský badatel D. Banzarov (1822 – 1855) provedl lingvistický rozbor slova *ojrat* a přišel k závěru, že se skládá ze dvou kořenů – „oj“ i „arat“, což dává dohromady „lesní lidé“, „lesní národ“.

Podle jazykovědce G. J. Ramstedta (1873 – 1950) etnonyma *ojrat* a *oguz* jsou odvozena od jednoho slova, tj. mají společný kořen.

Jiné stanovisko měl kalmycký badatel Ubušajev. Jeho teze z 90. let 20. století zakládají se na názoru, že jméno *ojrat* je totemového původu a je odvozeno od slova, které se používá ve významu „vlk“. Například ve finštině „pes“ se označuje *koira*. Tato verze poukazuje na možné kontakty ugrofinských kmenů s předky západních Mongolů v oblasti Minusinské kotliny na pravém břehu Jeniseje.

Ve studii *Ojraty. Ojrat-kalmyki. Kalmyki*. V. Š. Bembejev (2004) seznamuje s názory polského lingvisty a orientalisty V. L. Kotviče (1872 – 1944). Kotvič na základě analýzy užití etnonym *Ojrat*, *Kalmyk* a *Elüt* (*Olöt*) přišel k závěru, že s označením *Ojraté* setkává se zvláště v mongolských a kalmyckých pramenech. Jméno *Kalmykové* užívají muslimští autoři a označení *Elütové* (*Olötové*) objevuje se v záznamech čínských historiků.⁵⁹

Sám autor podotýká, že označení *Kalmykové* je vhodné používat pro ojratské kmeny, které přišly do dolního Povolží, teprve od poloviny 17. století. Polovina 17. století je významným předělem v dějinách Ojratů. Právě v této době vznikl Kalmycký chanát a zformovala se nová národnost – Kalmykové. Od doby, kdy část ojratských kmenů přišla do dolního Povolží, do vzniku Kalmyckého chanátu, tj. od konce 16. – 30. let 17. století, je však adekvátněji část Ojratů, která se přestěhovala na území Ruska, nazývat *Ojrat-Kalmykové*.⁶⁰ Z toho lze usuzovat, že autor konec etnogeneze nové národnosti - Kalmyků spojuje se získáním určitých forem státnosti a založením vlastního státu v Povolží.

V biografické rekonstrukci života významného züngarského vládce 17. století Galdana Bošoktu-chána Je. I. Kyčanov (1999) uvádí, že již na konci 14. století Ojraté objevují se v dílech muslimských autorů pod jménem *Kalmakové* (rus. Kalmykové). V ruských letopisech se s tímto etnonymem setkává nejpozději od 16. století.⁶¹

3. 3. Ojratský kmenový svaz

Velká konsolidace ojratských kmenů ještě ve středověku vytvořila zvláštní etno-politickou formaci, která se v hojně literatuře objevuje pod názvem *Ojratský kmenový svaz*. Vytvoření kmenového svazu Ojratů bylo historickou nutností za určitých podmínek a poměrů, které se složily v Mongolském státě na konci 14. století. Jednalo se v první řadě o mocenský boj a soupeření mezi jednotlivými politickými skupinami v Mongolsku. Za této situace došlo k založení většího mocenského seskupení Ojratů.

⁵⁹ Bembejev, V. Š. *Ojraty. Ojrat-kalmyki. Kalmyki: istorija, kultura, rasselenije, obščestvennyj stroj do obrazovanija Kalmyckogo chanstva v Povolž'je i Predkavkaz'je* (v 2-ch knigach). Elista: APP “Džangar”, 2004, s. 267.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Kyčanov, Je. I. c. d., s. 18.

Existuje řada nevyřešených otázek kolem *Ojratského kmenového svazu*, jeho původu, složení ad. Ani badatelé nejsou ve svých názorech zajedno a nemohou se v této souvislosti shodnout na jediné správné odpovědi.

Otec Iakinf píše, že na konci 14. století v Mongolsku vytvořily se tři silné politické strany. Nejsilnější a nejvlivnější skupinou byla strana vedená *tajši*⁶². Vysokému postavení v Mongolském státě těšil se také kníže Elütej, který měl silná a početná vojska. Zvláštní mocenská skupina se zformovala v Džungarsku (Západním Mongolsku).⁶³ V Džungarsku byly známy tři silné knížecí rody: čoroský, chošoutský a torgoutský. Čorosové, Chošoutové a Torgoutové spojili se do jednoho kmenového seskupení a začali se označovat souhrnným jménem *Ojrat*. Jako nejstarší mezi ojratskými vládci hlavou kmenového svazu byl zvolen čoroský kníže Machmud.⁶⁴ Ojratský kmenový svaz představoval tak seskupení kmenů, které žily na území Západního Mongolska.

A. G. Mitirov v díle *Ojraty-kalmyki: věka i pokolenija* (1998) seznamuje čtenáře s několika názory autorů, osvětlujících problematiku původu a zařazení kmenového svazu Ojratů. Podle G. Je. Grumm-Gržimajla *Ojraté* jsou kmenem, který byl znám ještě z dob Čingischána a pak se spojil s *Derbeny* či *Derbety*.⁶⁵

Podle I. Ja. Zlatkina na konci 14. století v Mongolsku došlo k značným posunům a změně mocenských poměrů v centrální vládě. Zostření boje mezi východními a západními Mongoly mělo za následek posílení jednoty Ojratů.⁶⁶ Podle B. Ja. Vladimircova hlavní příčinou soupeření mezi Západním a Východním Mongolskem byly mocenské boje mezi představiteli dvou skupin mongolské aristokracie. První skupina zastupovala zájmy přímých potomků Čingischána, tzv. *tajdži*. Druhá skupina se skládala z vojenské aristokracie, tzv. *sajtů*. Byli to desetitisícníci (*temníci*), tisícníci a setníci. Vedoucí funkce v mongolské armádě zastupovali ojratští velitelé.⁶⁷

⁶² Hlavní rádce vrchnostenského vládce Mongolska – chána. Později šlechtický titul úředních knížat Ojratů.

⁶³ Otec Iakinf (1834) původ slova *Džungarsko* spojuje s mong. *Džun-gar* (výslovnost “Jižních Mongolů”, mongolojazyčných skupin Jižního (Vnitřního) Mongolska) nebo *Džün-gar* (v mluvě “Severních Mongolů”), což znamená “východní strana”. Z toho lze usoudit, že *Džungarové* a *Züngarové* jsou dva ekvivalentní termíny, které se liší jen výslovností. Podle V. Š. Bembejeva (2007) *Džungarové* jsou souhrnným označením kmenů, které měly zvláštní postavení v organizaci středověkého mongolského vojska a bránily pozice levého křídla (falangy). Podle středověkých pramenů (*Tajná kronika Mongolů*, spisy Rašida ad-Dína) nazývali se tak ti, kteří drželi pozice levé strany vojska (*zün gar* – mong. “levá strana”, “levá ruka”). Podle I. Ja. Zlatkin (1964) termín *Džungarové* nikdy se nepoužíval jako etnonymum k označení určitého rodu či kmenu.

⁶⁴ Bičurin, N. Ja. c. d., s. 25.

⁶⁵ Autorem teze, že označení kmenového svazu *Derben-Ojrat* je odvozeno od názvů dvou mongolských kmenů *Derben* a *Ojrat*, byl historik V. M. Uspenskij (druhá polovina 19. století), který se specializoval na dějiny Kuku-noru v severním Tibetu. Potvrzením tyto domněnky může sloužit ten fakt, že s názvy kmenů *Ojrat* a *Derben* setkává se již v díle Rašida ad-Dína. K názorům V. M. Uspenského připojil se pak i G. Je. Grumm-Gržimajlo. Podrobněji viz: Zlatkin, I. Ja. *Ot sverženija Juaňskoj dinastii do krušenija děržavy Jesen-chana* [online]. In: Zlatkin, I. Ja. *Istorija Džungarskogo chanstva (1635 – 1758)*. Moskva: Izdatel'stvo „Nauka“, 1964. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/zlatkin/1_1.htm>.

⁶⁶ Mitirov, A. G. c. d., s. 42.

⁶⁷ Zlatkin, I. Ja. *Ot sverženija Juaňskoj dinastii do krušenija děržavy Jesen-chana*, c. d.

U. E. Jerdnjev (1985) poznamenává, že ještě ve starší době (do počátku 13. století, kdy se v mongolských pramenech poprvé objevuje etnonymum *Ojrat*) vydělil se ve společenství několika blízkých rodů a kmenů aristokratický (vládnoucí) rod *Ojrat*, podle nějž se tyto kmeny nazývaly. Podobně vznikla etnonyma *Mongol* a *Ujgur*, kterými se zpočátku označovaly rody a kmeny, které postupně podmaňovaly a nabývaly převahy nad sousedními skupinami a podle kterých se tyto skupiny začaly nazývat. V této souvislosti lze o seskupení několika kmenů, které se souhrnně nazývaly Ojraté, mluvit jako o etnický a politicky jednotné konsolidaci několika kmenů a rodů.⁶⁸

V návaznosti na otázku politické jednoty Ojratů ve starších dobách je zajímavá poznámka Rašida ad-Dína z počátku 14. století, že lesní kmeny Ojratů vždy měly svého vládce a vůdce (viz výše). Jerdnjev také podotýká, že propojení několika etnický a jazykově příbuzných kmenů a vytvoření kmenové konsolidace v čele s vedoucím rodem Ojrat mělo za následek postupné stírání lingvistických rozdílů mezi několika skupinami, vytvoření jednotného ojratského dialektu a vydělení zvláštní skupiny mezi mongolskými jazyky. Lingvistická a etnická blízkost a politická jednota několika kmenů vytvořily předpoklady pro formování jednotné národnosti Ojratů.⁶⁹

Podle akademika S. A. Kozina (1879 – 1956) k zformování čtyřkmenového svazu *Derben-Ojrat* došlo ještě před začleněním Ojratů do Čingischánovy říše. K podobnému závěru přišel i anglický mongolista G. Khovers (19. st.). Khovers předpokládal, že kmenová konfederace *Derben-Ojrat*, tj. „Čtyř Spojenců“, vznikla někdy ve středověku. Byly to čtyři spojenecké kmeny, které daly název kmenovému svazu. Označovaly se jako „spojenci“ analogicky spojeneckým vojskům Francouzů a Angličanů za Krymské války (1853 - 1856).⁷⁰

Zvláštní pozornosti si zaslouží hypotéza B. Ja. Vladimircova (1884 – 1931). Podle Vladimircova tak zvaný *Ojratský kmenový svaz* ve skutečnosti nikdy neexistoval. Idea Ojratského svazu mohla podle badatele vzniknout v důsledku nesprávného výkladu slova *ojrat*, jež je v daném případě užíván ve významu „blízké“ kmeny (tj. kmeny, které žijí v bezprostřední geografické blízkosti – pozn. aut.). Samotný název kmenového svazu Ojratů *Dorben Ojrad* („Čtyři Ojraté“) nic nenapovídá o tom, že musely ho tvořit právě čtyři ojratské kmeny. Podle Vladimircova byly to však čtyři *tümeny* (vojensko- a územně-správní jednotka, schopná mobilizovat vojenské síly o deseti tisících vojáků) různých kmenů (ulusů) v Západním Mongolsku, které staly u počátku etnonyma západních Mongolů. Označení *Dorben Ojrad* vzniklo na stejném principu jako *arban chojar tümed*, tj. „dvanáct (tümenů) Tümedů“ či *dočin mongol*, tj. „čtyřicet (tümenů) Mongolů“. K názoru Vladimircova se připojil i I. Ja. Zlatkin.⁷¹

D. Banzarov také sdílel názor, že byly to právě čtyři tümeny Ojratů, jež staly za etnonymem *Derben-Ojrat*. Banzarov hájil svou teorii následujícím tvrzením: „A proto Mongolové místo *Durben-Ojrat* (*Derben-Ojrat* – pozn. aut.) používají také *Durben*, *Durben*

⁶⁸ Jerdnjev, U. E. *Ojraty – predki kalmykov* [online]. In: Jerdnjev, U. E. Kalmyki: istoriko-etnografičeskije očerki. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 1985. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/erdnjev_1985/2.htm>.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Zlatkin, I. Ja. *Ot sverženija Juaňskoj dinastii do krušenija dëržavy Jesen-chana, c. d.*

⁷¹ Mitirov, A. G. *c. d.*, s. 41 – 42.

tümen a Durben tümen Ojrat... Právě tady je třeba hledat počátek Čtyř Ojratů místo opětovného vytváření již existujícího čtyřčlenného svazu.⁷²

K hlavním odpůrcům teorie etno-politické konfederace čtyř ojratských kmenů, která se zformovala někdy na konci 14. století, patřili V. M. Uspenskij a E. Bretschneider (2. polovina 19. st.). Ve svých úvahách opírali se o údaje historické kroniky čínské dynastie Ming (doba vlády 1368 – 1644) *Ming Ši* (čes. *Čtvero ročních dob dynastie Ming/ Čína v období 1368 – 1644*). Podle kroniky Ojraté v polovině 14. století, kdy došlo k pádu dynastie Jüan v Číně a ztrátě vládnoucích pozic mongolských vládců v centrálněasijském regionu, tvořili v Džungarsku jednotný národ. Moc v Džungarsku zastupoval jüanský náměstek, vrchní velitel Munke-Temur. Po smrti Munke-Temura Ojraté se rozdělili na tři kmeny. Každý kmen měl vlastního vládce. Prvnímu vládl Machamu. V čele druhého stal Tajpin. Vládce třetího kmene byl Batu-Bolot. Všichni ojratští vládci udržovali diplomatické vztahy s mingskou Čínou a reprezentovali se jako nezávislí představitelé moci ve svých státech.⁷³

K událostem konce 14. – počátku 15. století, kdy došlo k zostření vztahů mezi západními a východními Mongoly, otevřenému boji o moc a posílení jednoty Ojratů, poji se pověst, jež se zachovala v mongolských historických pramenech. Jednu z verzí uvádí V. Š. Bembejev ve studii *Ojraty i kalmyki na evrazijskom prostranstvě (XIII – 60-je gg. XVII věka)*.⁷⁴

Na konci 14. století vrchnostenským vládcem v Mongolsku se stal chán Elbeg, nazývaný Nigulesugči (tj. „milosrdný“; V. Š. Bembejeva (2007) Nigulesugči překládá jako „mnohohříšný“, co se týče milostných afer). Jednou na lovu uviděl krev zabitého zajíce na bílém sněhu a zeptal se ojratského knížete Chajdu Dajdži⁷⁵, který byl osobním strážcem chána: „Je-li na světě taková žena, která by byla tak bílá, jako tenhle sníh, a měla by líce, jako tahle krev?“ Chajdu Dajdži odpověděl, že takovou ženu zná a je to manželka jeho mladšího bratra Chargocoka - Ol'zja.⁷⁶

Ol'zja, nebo Chung-goa Bejdži (čín. „Velká Krasavice“), učarovala chánovi svou krásou. Elbeg-chán proto jejího muže tajně zabil a ji pojal za manželku. Ol'zja byla velmi nešťastná z toho, že chán jejího manžela zabil. Věděla, že hlavním původcem smrti jejího manžela byl jeho starší bratr Chajdu Dajdži. Proto rozhodla mu pomstít. Pozvala ho do své kubitky⁷⁷ a pohostila vínem. Chajdu Dajdži se opil a usnul. Ol'zja jen čekala na tuto chvíli. Roztrhla na sebe šaty, rozcuchala vlasy a poslala za chánem. Dříve než se Elbeg-chán dostavil do její kubitky, Chajdu Dajdži stačil utéci.

Když chán k ní dorazil, Ol'zja s pláčem manželovi pověděla, že jeho zrádný ochránce Chajdu Dajdži, opilý, přišel k ní do kubitky a chtěl ji znectit a ponížit chána. Elbeg-chán se

⁷² Zlatkin, I. Ja. *Ot sverženija Juaňskoj dinastii do krušenija džržavy Jesen-chana, c. d.*

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Bembejev, V. Š. *Ojraty i kalmyki na evrazijskom prostranstvě (XIII – 60-je gg. XVII věka), c. d., s. 175 – 176.*

⁷⁵ Pocházel z knížecího rodu Züngarů – Čoros.

⁷⁶ Podle jiných verzí byla to Elbegchánova mladší švagrová či neteř Chajdu Dajdži.

⁷⁷ Kalmycký název přenosného a snadno stavitelného tradičního plstěného obydlí Ojratů a Kalmyků, jež má konstrukci charakteristickou pro kočovné národy Centrální a Střední Asie.

rozzuřil a sám se vydal za Chajdu Dajdži. Konečně ho dohonil a zabil. Když se vrátil, přišel na to, že byl to jen úskok jeho manželky Ol'zi.

Chán pocítil svou vinu. A aby ji zažehnal, provdal svou dceru Samur Gundžin za syna Chajdu Dajdži – Chajdu-Batulu. Jmenoval ho *činsangem* (kalm. zajsang, tj. setník, velitel vojska o stech vojácích). A dal mu ve vedení „Čtyři Ojraty“. Když se to dozvěděl vůdce „Čtyř Ojratů“ Ugeči Chašig, usoudil, že Elbeg-chán není schopen moudře vládnout ve Státě, proto není hoden nosit titul chána. Ugeči Chašig inicioval politický převrat. Elbeg-chánovi nedostalo se žádné podpory od poddaných mongolského státu. Ojratský vůdce nabyt tak vrchní moci v Mongolsku a stal se vrchním vládcem. R. 1404 Ugeči Chašig dostal od čínského císaře chánskou pečeť se svým jménem, která legalizovala jeho vládu v mongolském státě.

Podle jiné verze, jež je podána v mongolské kronice *Altan Tobchi*, Elbeg-chán pozval dva syny Chutchaj-Tafu (Chajdu Dajdži) – Batulučinsanga a Ugeči-Chašiga a dal jim ve velení čtyři ojratské tümeny. Ti pak šestým rokem vlády Elbeg-chána (1399) ho zabili. Se čtyřmi tümeny Ojratů oddělili se od ostatního Mongolska a stali se pro něj velkými nepřáteli. Po jistou dobu Ojraté získali moc nad celým Mongolskem.⁷⁸

Z tohoto vyprávění – ať se jednalo o skutečnou historickou událost, či nikoli – lze usoudit, že Ojraté v té době významným způsobem ovlivňovali politické dění v Mongolsku a měli jistou váhu v mongolském státě. Vůdci ostatních politických stran v Mongolsku mohli proto je skutečně vnímat jako soupeře v boji o mocenskou převahu ve státě.

3. 4. Čtyři kmeny Ojratů

Otázky kolem existence a doby vzniku Ojratského kmenového svazu jako zvláštní etno-politické formace byly rozebrány v minulé kapitole. V literatuře již od 15. století běžně se setkává s označením „Čtyři Ojraté“ – *Derben Ojrat*. Ze samotného názvu tohoto kmenového svazu lze usuzovat, že tvořily ho čtyři kmeny či rody. Existují však různé pohledy na složení Ojratského kmenového svazu, které po dobu několika století procházely citelnými změnami.

V. M. Bakunin ve spise z poloviny 18. století píše, že Ojraté v 16. století dělili se na čtyři kmeny. Byli to *Chošouté*, *Bargu Buratové* (Bargu-Burjatové),⁷⁹ *Zengorové* (Züngarové – pozn. aut.) a *Torgoutové*.⁸⁰

Dále Bakunin uvádí, jaké oblasti tyto kmeny obývaly. „První z ojratských kmenů – Chošout – doposud žijí v okolí Kuku-noru, tj. Modrého jezera, které leží mezi Čínským státem, zemí tibetského (tangutského) národa, kde se nachází sídlo Dalaj-lámy, a Malou

⁷⁸ Zlatkin, I. Ja. *Ot sverženijě Juaňskoj dynastii do krušenija děržavy Jesen-chana, c. d.*; podle I. Ja. Zlatkina (1964) tato historická událost posloužila počátkem samostatného a nezávislého vedení ojratských knížat na mongolských chánech. Po pádu jüanské dynastie v Číně (1368) do počátku 15. století, kdy došlo k otevřenému roztržce mezi Západním a Východním Mongolskem, Ojraté nacházeli se v podřízeném postavení vůči mongolským vládcům a uznávali jejich vrchnostenskou moc. Koncem 14. století oddělili se od Východního Mongolska a v Západním Mongolsku vytvořili vlastní stát. Měli také vlastní vládce.

⁷⁹ Bargu-Burjat – velká etnická skupina Burjat-Mongolů. Pojednání o příbuznosti ojratských kmenů a burjatských skupin, která je zaznamenána nejen v historických pramenech, ale i v genealogických mýtech Burjatů, viz: Mitirov, A. G. *Ojraty-kalmyki: věka i pokolenija, c. d.*, s. 46 – 51.

⁸⁰ Bakunin, V. M. *c. d.*, s. 20.

Bucharou (území Východního Turkestánu – pozn. aut.). Mají vlastní chány. Kolem roku 1700 však důsledkem útoku Züngarů přijali poddanství Dalaj-lámy.

Druhá skupina – Bargu Buratové – zaujímali původně země u pramenů řeky Irtyš a u úpatí Altajských hor a měli vlastní vládce. Ale od roku 1618 kvůli častým nájezdům sousedů – Mungalů (Mongholů – pozn. aut.) a Kalmyků nejsou jednotní a nežijí jako jeden národ. Žijí však v jejich (tj. Mungalů a Kalmyků – pozn. aut.) ulusech a větší část Bargu Buratů přijala poddanství Ruska. Ti žijí v Sibiři v Irkutské provincii. Sami sebe nazývají „Burat“. Rusové je však nazývají „bratskými Kalmyky“. Proto nejsou již považováni za jednotný národ.

Třetí – Züngarové – měli zezáчатку svá kočovná místa u řeky Ili a jezera, které nazývají Balchaš-nur ..., do něž se vlévá tatáž řeka Ili. Měli také vlastní chány a vládce, kteří podnikali nájezdy na Bargu Buraty, Chošouty a Torgouty, od nichž hned několik ulusů odtrhávali a lstí podmaňovali. A když se kmen Züngarů zvětšil a zesílil, jejich vládci se zmocnili Malé Buchary, kde se rozkládá sedm měst, a to Kašgar, Uč', Axu, Kuca, Erkeň, Choton a Kereja. Po čtyřiceti letech Züngarové vedli vleklou válku s Čínou a naposledy počet jejich vojsk dosahoval sta tisíc...

Čtvrtí – Torgout – kočovali původně u hory Alak-Ula, tj. u Mnohobarevných či Strakatých hor, které se nacházejí mezi Malou Bucharou a řekou, která se kalmycky nazývá Tekes. Tato řeka se vlévá do řeky Ili... Kočovná místa Torgoutů dosahovala údolí řeky Torgoj a Jargas, poslední z kterých „Kirgis-Kasakové“ (Kazachové – pozn. aut.) nazývají Irgis. Tyto řeky ústí do jezera, v jazyce „Kirgis-Kasaků“ známého pod jménem Ak Sakal...⁸¹

Jiný názor na otázku složení Ojratského kmenového svazu měl otec Iakinf. Ještě v první polovině 19. století psal, že Ojraté v 15. – 16. století měli čtyři vládnoucí rody, tj. knížecí rod Čoroský (knížecí dům Züngarů, vládnoucí dynastie v Džungarsku), Durbotský (Derbetský – pozn. aut.), Torgotský (Torgoutský) a Chošotský (Chošoutský).⁸² Ke knížecímu rodu Čoros vládnoucímu v Džungarsku se pojí stará ojratská legenda.

“V dávných dobách v zemi Ojratů nacházela se jedna vysoká hora. Nad tou horou čas od času nakupovala se oblaka, která skrývala její vrchol od zvědavých pohledů lidí. Na vrcholu hory rozkládalo se malé jezírko s čirou, průhlednou vodou a po březích tohoto jezera rostlo husté křoví.

V pradávných časech jeden mladý lovec zabloudil se na vrchol té hory. Když šel mimo jezírka, uslyšel radostný smích a šplíchání vody. Byl velmi zvědavý, kdo se tam jen mohl koupat. Proto šel se k jezírku podívat. Když pokradmu probral se skrze křoví, uviděl, jak se koupou *tengrin-okod* – nebeské panny. Ty hned klesaly k jezírku, hned vystupovaly k oblakům. Tyhle nebešťanky vzedmuly bouří vášní v srdci mladíka.

Příště když mladík šel k jezírku, vzal s sebou přesuvný řemen. Schoval se za houští křoví a čekal, až se objeví nebeské panny. Konečně se nad jezírkem roztáhlo oblako a nebeské panny začaly sestupovat k jezeru. V zápalu hry a veselí nebešťanky ztratily obezřetnost a velmi blízko připlouvaly k břehům jezera. Mladík vyčkal na vhodnou chvíli a hodil řemen na jednu z panen. Ostatní mžikem zmizely v nebi. Nebeská dcera, která se ocitla v zajetí mladíka, okusila pozemskou lásku. Pak mladík ji nechal odletět. Ona se skryla v nebesích.

⁸¹ Bakunin, V. M. c. d., s. 21 – 22.

⁸² Bičurin, N. Ja. c. d., s. 28.

Po jisté době nebešťanka pocítila, že se má stát matkou. Sestoupila proto k břehům jezera a porodila syna. Pak udělala si kolébku. Uložila tam své dítě a kolébku zavěsila na větev stromu. Aby dítě neplakalo, chůvou se mu stal žlutý ptáček, jenž se v jazyce Tangutů⁸³ nazývá *elet* a který svým cvrkáním bavil dítě. Aby dítě nemělo hlad, matka udělala si z velkého nárostu na stromě malou konvičku - *corbor-ajago*. Naplnila ji svým mlékem a hubičku konvice dala dítěti do pusy. A právě od jména malé konvice dostal svůj název knížecí dům Coros (Čoros). Stalo se to následujícím způsobem.

V té době místní obyvatelé neměli nojony (vládce). Potřebovali však najít staršího a moudrého člověka, který by jim spravedlivě vládl. Nevěděli si s tím však rady. Šli tedy za radou k místnímu mudrci. Ten jim řekl, aby šli k jezeru na vrchol hory a tam hledali budoucího nojona. Když přišli k jezeru, zaslechli v houšti křoví pláč syna nebeské panny a ptačí cvrkání. Kolébku s dítětem odvázali a vzali ji domů. Ptáček *elet* odletěl. Dítě místní obyvatelé vychovali a udělali si z něj svého vládce, který se pak stal zakladatelem džungarského knížecího domu Čoros... Matkou mu byl velký nárost na stromě. Otcem – ptákem *urun*. Z oblak, z nebeské mlhy se zjevil ten, který se zrodil z oblačného božstva Churmustyn, potomek nebešťanů!⁸⁴

Ve studii V. Š. Bembejeva *Ojraty. Ojrat-Kalmyki. Kalmyki* také se mluví o čtyřech kmenech Ojratů: Züngarové (vládnoucí rod Čoros v Džungarsku), Torgoutové, Derbetové a Chošoutové.⁸⁵ K jednotlivým kmenům autor poznamenává: „Ve druhé polovině 16. století Züngarové žili u pramenů Irtyše, v místě, kde řeky Suj a Ili ústí do jezera Balchaš, mezi Altajskými a Alašanskými horami.

Derbetové obývali země v okolí Kuku-noru. Nedaleko od něj kočovali Torgoutové a Chošoutové – v Kuku-noru a v Ilijském Baragun Tala.

O všech záležitostech, které se týkaly formální konsolidaci kmenů Džungarů (neboli Züngarů – pozn. aut.), Torgoutů, Derbetů a Chošoutů, rozhodovalo se na společném čulganě (sněmu, sboru ojratských knížat). Každý kmen měl však vlastní území, údělní knížectví se svými vládci a systémem dědické moci.“⁸⁶

V jiné studii *Ojraty i kalmyki na evrazijskom prostranstvě* V. Š. Bembejev píše, že “podle čínských pramenů od konce 14. – počátku 17. století svaz Ojratů zahrnoval Chošouty, Džungary (nebo Züngary – pozn. aut.), Derbety a Torgouty. Od počátku 17. století do pádu Džungarského chanátu (polovina 18. st.) tvořili ho Chošoutové, Džungarové, Derbetové a Chojtové. Od konce 18. století, kdy se do Sin-ťiangy vrátili z Volhy Torgouté (větší část ulusů Torgoutů – pozn. aut.), ojratských kmenových skupin bylo dohromady šest, a to Chošoutové, Chojtové, Čorosové, Derbetové, Torgoutové a Elütové.”⁸⁷ Autor přitom podotýká, že označení *Džungar* se nikdy neužívalo jako etnonymum, ale jako souhrnné jméno pro kmeny “levé strany”, tj. ve významu “národ levé strany”.

⁸³ Obyvatelsvo severního Tibetu.

⁸⁴ Kyčanov, Je. I. c. d., s. 13 – 14.

⁸⁵ Bembejev, V. Š. *Ojraty. Ojrat-kalmyki. Kalmyki*, c. d., s. 267.

⁸⁶ Bembejev, V. Š. *Ojraty. Ojrat-kalmyki. Kalmyki*, c. d., s. 268.

⁸⁷ Bembejev, V. Š. *Ojraty i kalmyki na evrazijskom prostranstvě (XIII – 60-je gg. XVII věka)*, c. d., s. 174.

V. Š. Bembejev (2007) konečně přichází k závěru, že složení kmenového svazu Čtyř Ojratů během doby se měnilo. Mongolská kronika *Erdeniin Tobchi* Sagana Secena uvádí, že například v 14. – 15. století tvořily ho vedle skupin Olötů, Batutů a Chojtů také Kyrgyzové. Souhrnným jménem *Dörben öörd* (Čtyři blízcí Ojraté) nazývalo se totiž v 14. – 15. století několik svazů – společenství příbuzných kmenů.⁸⁸

V díle A. G. Mitirova *Ojraty-kalmyki: věka i pokolenija* jsou uvedeny různé názory badatelů a historiků na složení Ojratského kmenového svazu. Ju. Lytkin, autor obsáhlého díla *Kalmyckije zapiski*, podobně jako U. E. Jerdnjev, S. A. Kozin, G. Khovers a další je přesvědčen, že název *Derben-Ojrat* nebo *Elet* (resp. *Elüt* – pozn. aut.) pochází z doby mnohem starší, než je doba vlády Čingischána. Kmenový svaz se původně skládal z kmene Elet, Chojt, Tümut nebo Tümet a Bargu-Burjat.⁸⁹

Podle mongolského historického spisu z poloviny 17. století *Šara Tudži* do svazu *Durben-Ojrat* – *Chariat* počítala se skupina *Ogulet* (Elüt – pozn. aut.), která se zformovala do národu, známého pod jménem *Sarkis*. Dále tvořilo ho seskupení *Chošut*, *Torgut*, *Džungar* a *Derbet*, čtyři kmeny, které se spojily do jednoho. Dále byla to skupina *Baragu* (Bargu-?), *Bagatud* (Batut-?) a *Chojt*. A to jsou všechny čtyři tümeny Ojratů.⁹⁰

Akademik P. S. Pallas pokládal *Derben-Ojraty* za jednu z větví jednotného mongolského národa. K *Derben-Ojratům* rovněž poznamenal, že se pak dělili do čtyř rodů: Oölöt (Elüt – pozn. aut.), Chojt, Timmur a Baga-Birat (Bargu-Burjat -?). Oölöt je podle názoru Pallasa skupinou Ojratů, která je v západní Asii a Evropě známa pod jménem Kalmyk. Dále píše, že rod Oölöt neboli Kalmykové jako poměrně početný národ skládal se ze skupin Chošot, Derbet, Zoongar (Züngar – pozn. aut.) a Torgot. A když se oddělili od Mongolů, byli pod vládou různých (vlastních – pozn. aut.) knížat.⁹¹

Autor geografického a etnografického díla, napsaného podle údajů sebraných během Kumo-manyčské výpravy z konce 50. – počátku 60. let 19. století, *Kalmyckaja step' Asrachanskoj gubernii. Po issledovanijam Kumo-Manyčskoj ekspedicii* (1868) plukovník I. K. Kostenkov měl na složení Ojratského kmenového svazu vlastní názor. Podle něj tvořily ho původně kmeny Čoros, Chojt a Chošout.⁹² Pak se k nim připojila další mongolská skupina Torgout a jejich svaz dostal jméno *Derben-Ojraté*, tj. „Čtyři Ojraté“.⁹³

⁸⁸ Bembejev, V. Š. *Ojraty i kalmyki na evrazijskom prostranstvě (XIII – 60-je gg. XVII věka)*, c. d, s. 216 – 217.

⁸⁹ Mitirov, A. G. c. d., s. 45.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Ibid.

⁹² Podle ojratské kroniky *Skazanije o derben-ojratyach*, jejímž autorem je kalmycký nojon Batur-Ubuši Tümen, chošoutští a chojtští vládci odvozují svůj původ od Čingischána po přímé rodové linii. Podrobněji viz: Dovdanov, A. V. *Mogučeje plemja* [online]. In: Dovdanov, A. V. *Put' rozuma i česti. Naučno-popul'arnoe izdanije*. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/dovdanov_2005/3.htm>.

⁹³ Mitirov, A. G. c. d., s. 45.

Nejpravděpodobnější verzi o složení Ojratského svazu podává podle Mitirova profesor V. L. Kotvič. V jedné z přednášek, věnovaných dějinám Mongolů,⁹⁴ Kotvič poznamenal, že v záznamech ojratských historiků jsou uvedeny skupiny Olöt (Elüt), Chöd (Chojt), Tümd, Bargu a Burjat. Z pozdějších čínských pramenů se dozvídá, že byly to kmeny Chošud, Dörböt (Derbet – pozn. aut.), Zünger a Torgot. V různých pramenech jsou uvedeny různé kmeny, proto Kotvič usoudil, že složení svazu se během doby měnilo. Na konci 17. století ustal proces formování Ojratského svazu, když se v jeho sestavě objevují dodnes známé kmeny Torgut, Dörböt a Chošud a méně početné Chöd, Zünger a Coros (Čoros – pozn. aut.). Definitivní vydělení Ojratského svazu jako zvláštní vojensko-politické skupiny ojratských kmenů Kotvič zasazuje do druhé poloviny 16. století. Bylo to podle profesora bezprostřední reakcí na nebezpečí ze strany „Centrálního Mongolska“, které po ztrátě vládnoucích pozic v Číně (60. léta 14. st.) a řady zemí v západních částech Asii, usilovalo o nadvládu v „Západním Mongolsku“.⁹⁵

Kalmycký historik N. V. Jekejev pokouší se ve článku *Čorosy – ojratskije knjaz'ja*⁹⁶ na základě čínských a mongolských letopisů zjistit kořeny a původ jednotlivých ojratských kmenů a provést jejich genealogický rozbor. Chošoutové podle Jekejeva odvozují svůj původ od Chabutu-Chasara, mladšího bratra Čingischána. Torgoutska knížata pocházejí z rodu kerejtského vládce Togril-chána (Wang-chána⁹⁷), současníka Čingischána. Podle mongolské kroniky *Šara Tudži* chojtští nojonové jsou přímými potomky prvního historicky doloženého ojratského knížete Kuduka-Beki, který uznal nadvládu Čingischána a dobrovolně vstoupil do volné konsolidace mongolských kmenů, spojených mocí velkého vojevůdce. K Derbetům a Džungarům (neboli Züngerům – pozn. aut.) Jekejev poznamenává, že mají společné kořeny a pocházejí z jednoho rodu Čoros.⁹⁸ Prvním čorským knížetem, uváděným v historických pramenech, je vrchní velitel mongolských vojsk za vlády Elbeg-chána (1394 – 1399) Chutchaj Tafu.⁹⁹

O původu knížecího rodu Čoros dochovalo se hodně legend, které etnonymum Čoros nebo Coros spojují buď s názvem dřevěné dýmky *čorgo*, *corgo*, nebo s názvem misky či konvice *čoro* či *čara*. N. V. Jekejev (2003) se více přikloní k názoru lingvisty G. J. Ramstedta, který předpokládal, že jméno Čoros či Coros je odvozeno od kyrgyzského etnonyma *Čoro*. Podle Jekejeva etnonymum Čoros bylo odvozeno od staroturkického titulu

⁹⁴ Zprávy z přednášek jsou uloženy v Archivu Orientálního ústavu Ruské akademie věd v Petrohradu (Institut Vostokovědenija Rossijskoj Akademii Nauk v Sankt-Peterburge).

⁹⁵ Mitirov, A. G. c. d., s. 45 – 46.

⁹⁶ Jekejev, N. V. *Čorosy – ojratskije knjaz'ja* [online]. In: Materialy k 50-letiju instituta altaistiki im. S. S. Surazakova (instituta gumanitarnych issledovanij Respubliki Altaj). № 10. Gorno-Altajsk, 2003. Centralnoaziatskij istoričeskij server. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <<http://www.kyrgyz.ru/?page=253>>.

⁹⁷ Čestný titul, který byl kerejtskému náčelníkovi udělen pro velké zásluhy. Titulem *wang* („král“) se označovali vládci v raných čínských královstvích do r. 221 př. n. l., kdy došlo k sjednocení Číny a bylo založeno králem Čengem, vládcem státu Čchin, čínské císařství.

⁹⁸ Autor obsáhlé monografie *The Empire of the Steppes: a History of Central Asia* (8. vyd., 2002) René Grousset poukazuje na to, že Derbetové, Züngerové a Chojtové mají společný původ a pocházejí z jedné rodové linie. Poznamenává však zároveň, že méně početní Chojtové byli zahrnováni do ulusů Derbetů a měli podřízené postavení vůči derbetským knížatům.

⁹⁹ Jekejev, N. V. *Čorosy – ojratskije knjaz'ja*, c. d.

čor či *čur* (pl. *čoros* a *čuras*), který byl udělován kmenovým vůdcům či náčelníkům. V historických pramenech se uvádí, že v čele pěti kmenů východní (pravé) části Západoturkického kaganátu (2. polovina 6. – polovina 8. st.) stali pět velkých čorů. V pozdější době šesti kmenům západní (levé) strany Východoturkického kaganátu (2. polovina 6. – 1. polovina 8. st.) vládli šest čurů. Tento systém rozdělení moci přejali pak i vládci nástupnického Ujgurského kaganátu (polovina 8. – polovina 9. st.). Důležitým však zůstává ten fakt, že čorové či čurové byli vždy ve vedení kmenů, které obývaly území jižního Altaje a severního Džungarska, tj. země, kde kočovali kmeny Züngarů. N. V. Jekejev předpokládá, že džungarská knížata organicky navázala na tradici čorů a čurů, známou ještě z dob raných turkických kaganátů. Podle čínských a mongolských pramenů jméno Čoros na konci 14. století nepoužívalo se jen k označení skupiny vládnoucích knížat, ale bylo již etnonymem.¹⁰⁰

Otec Iakinf při sledování genealogických linií čororských knížat v díle *Istoričeskoje obozrenije ojrator* poznamenává, že Ojraté dostali souhrnný název *Čtyři Ojraté* (*Durben Ojrat*, tj. *Derben-Ojrat* – pozn. aut.) po oddělení knížecího domu *Durbot* (*Derbet* – pozn. aut.) od rodu Čoros. Zakladatelem rodu *Durbot* byl starší syn čororského vládnoucího knížete Esena¹⁰¹ Boro-Nachal. Boro-Nachal dostal zvláštní knížecí úděl nazývaný *Durbot* a byl prvním vládcem Derbetů.¹⁰²

Jeden z kmenů Ojratů – Chošoutové jsou podle japonského badatele J. Miyawaki (2003) potomky Čingischánova mladšího bratra Chabutu-Chasara (Chasara Lučištníka). Chošoutové jsou původně mongolozazyčnou skupinou, jejíž kočoviště se rozkládala kolem Velkých Changajských hor. Připojili se k Ojratům za vlády ojratského tajši Esena (polovina 15. st.), kterému se jako jednomu z výjimečných vládců podařilo propojit zájmy západní a východní části Mongolska a po určitou dobu spravovat jednotný mongolský stát.¹⁰³

G. O. Avľajev ve článku *K voprosu o proischoždenii kereitov i ich učastii v etnogeneze srednevěkovych ojrator Džungarii i kalmykov Povolž'ja*¹⁰⁴ poznamenává, že Torgoutové tvořili v rámci Ojratského kmenového svazu zvláštní etnickou skupinu. Odvozují svůj původ od Kerejtů, mongolozazyčného kmene, který ještě v raném středověku stal v čele silného Kerejtského kmenového svazu¹⁰⁵. Později však Kerejtský kmenový svaz byl rozbit vojskem Čingischána. Část Kerejtů se asimilovala s turkojazyčnými skupinami a podílela se na

¹⁰⁰ Jekejev, N. V. *Čorosy – ojrotskije knjaz'ja*, c. d.

¹⁰¹ Neplést s džungarským vládcem z knížecího domu Čoros tajši Esenem (doba vlády 1439 – 1455), který po krátkou dobu byl jediným vládcem v mongolském státě a užíval si titulu mongolského chána.

¹⁰² Bičurin, N. Ja. c. d., s. 29.

¹⁰³ Miyawaki, J. *History of the Dzungars: Introductory survey* [online]. In: Adle, Ch., Habib, I. (eds.) *History of Civilizations of Central Asia: Development in contrast: from the sixteenth to the mid-nineteenth century*. Paris: The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2003. [Cit. prosinec 2010]. Dostupné z: <<http://books.google.com>>, s. 143 – 144.

¹⁰⁴ Avľajev, G. O. *K voprosu o proischoždenii kereitov i ich učastii v etnogeneze srednevěkovych ojrator Džungarii i kalmykov Povolž'ja* [online]. In: *Problemy etnogeneza kalmykov*. Elista: Respublikanskaja tipografija Gosudarstvennogo komitenta Kalmyckoj ASSR po dělam izdatel'stv, poligrafii i knižnoj trgovli, 1984. Central'noaziatskij istoričeskij server. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <<http://www.kyrgyz.ru/?page=46>>.

¹⁰⁵ Kerejtové kočovali podél řek Selenga a Tola v centrálních částech současného Mongolska.

etnogenezi řady turkických národů, např. Baškirů, Karačajevců, Uzbeků, Kyrgyzů, Kazachů ad. Část Kerejtů spolu s Najmany¹⁰⁶ a Merkity¹⁰⁷ vstoupila do vojsk mongolských chánů. Kerejtové, Najmanové a Merkitové vytvořili společně zvláštní elitní jednotky mongolské armády *turgaut-kešikten*¹⁰⁸. Později tyto jednotky byly umístěny v Ordosu (Jižní Mongolsko)¹⁰⁹, kde měly bránit hranice mongolského státu.

Podle autora historické kroniky *Skazanije o derben-ojratach*, kalmyckého nojona Batur-Ubuši Tümena (2. polovina 18. – 1. polovina 19. st.), Torgoutové vstoupili do svazu Ojratů na konci 14. století za vlády torgoutského Mergeni-Erketu. Jiný ojratský historik, buddhistický duchovní a autor letopisu *Skazanije ob ojratach*, Gaban Šarab (18. st.) poznamenává, že Torgoutové připojili se k Ojratům za vlády Kazbanga, Cho-Urlükova předka v sedmém pokolení. Podle G. O. Avľajeva (1984) doba vlády Kazbanga připadá také na konec 14. století. V mongolských pramenech první zmínky o Torgoutech jako o jednom z ojratských kmenů pocházejí někdy z poloviny 15. století. G. O. Avľajev také podotýká, že Torgoutové etnickým složením a vnitřními elementy (některými kulturními rysy) se dost liší od Derbetů a Züngarů. Proto přichází k závěru, že raná etapa etnogeneze Torgoutů probíhala odděleně od ostatních ojratských kmenů v oblastech jihovýchodně od Džungarska, možná v okolí Alašanských hor a Ordosu.¹¹⁰

¹⁰⁶ Seskupení mongolozajčných kmenů, které představovalo svaz osmi kmenových rodů. Najmanové kočovali západně od Kerejtů v předhůřích Altaje.

¹⁰⁷ Silný bojovný kmen, který po dost dlouhou dobu kladl odpor vojskům Čingischána. Kočoviště Merkitů se rozkládala na březích Bajkalu východně od dnešního Irkutsku a Verchněudinska.

¹⁰⁸ *Torghaq* (sing.) a *torgha'ut* (pl.) mongolsky znamená "garda", "stráž", tj. jednotky, odpovědné za vnitřní bezpečí, ochranu a pořádek ve státě.

¹⁰⁹ Oblast v jižní části Vnitřního Mongolska s většinou hornatým reliéfem. Přírozenou hranici na jihu a severu Ordosu tvoří pouště. Oblastí také protéká Žlutá řeka, v jejímž údolí se rozkládají stepní planiny.

¹¹⁰ Avľajev, G. O. *K voprosu o proischoždenii kereitov i ich učastii v etnogeneze srednevěkovych ojratov Džungarii i kalmykov Povolž'ja, c. d.*

4. Dějiny Ojratů v 15. – 16. století

4. 1. Rozpad mongolské jednoty a vznik Ojratského kmenového svazu. Západní Mongolsko na konci 14. – počátku 15. století

Konec formování Ojratského kmenového svazu připadá zhruba na konec 14. století. Jak bylo uvedeno výše, tento kmenový svaz představoval volnou konsolidaci kmenů, které se spojily s hlavním cílem vytvořit mocenskou protiváhu někdejšímu spojeneckým východomongolským politickým stranám, jejichž vůdci stále více viděli v Ojratech potenciální soupeře. K vyhrocení vztahů mezi Ojraty a mongolskými chány došlo důsledkem postupné ztráty mocenských pozic Mongolského státu v centrálněasijském regionu. Od té doby docházelo k neustálým bojům o moc mezi Západním a Východním Mongolskem.

Vzájemné vztahy mezi Západním a Východním Mongolskem nebyly však jednostranné. K větším konfliktům docházelo spíše mezi sousedními knížectvími. Tyto konflikty měly zpravidla jen lokální charakter. Ojratští a východomongolští vládci i nadále navazovali a udržovali všestranné vztahy. Pokud vyžadovala situace, vytvářeli spojení. Uzavírali dynastické sňatky či poskytovali navzájem vojenskou pomoc a politickou podporu. Pokud však nemohli se na něčem shodnout nebo uzavírání určitých spojení neodpovídalo aktuálním zájmům, veškeré spory byly řešeny silou zbraní. Včerejší rivalové se snadno stávali spojenci či naopak nedávni spojenci se mohli přes noc obrátit v nepřátele.¹¹¹

Představitelé Západního a Východního Mongolska bojovali nejen o území a volné pastviny, ale také o ekonomické výhody. Snažili se zaujmout strategicky a ekonomicky výhodná místa, ovládnout obchodní cesty a zajistit přístup k čínským trhům. Území Ojratů bylo na počátku 15. století ze všech stran obklopeno kočovnými sousedy. Na východě hraničilo s východomongolskými knížectvími. Na západě se nacházel mogholistánský stát. Na jihu se rozkládala gobijská poušť. Území na sever od Džungarska obývaly kmeny, které kočovaly u pramenů Jeniseje a Irtyše (Sibiřský chanát, jenisejští Kyrgyzové, Teleutové).

Po svržení jüanské dynastie v Číně nebyly čínským dvorem podporovány obchodní vztahy s mongolskými knížectvími. Obyvatelé Džungarska neměli již žádné výhody z obchodu Číny se západními zeměmi. Nebyli již vnímáni jako zprostředkovatelé obchodu a obchodní partneři Číny, proto nedostávali žádné příjmy.

V posledním desetiletí 14. století území Ojratů stále více ohrožovala expanzivní politika mogholistánských vládců. Na konci 14. století dochází k častým a velkým střetům mezi mogholistánskými vládci a ojratskými knížaty, které pokračovaly i v následujících desetiletích (např. velké tažení Ojratů do Mogholistánu, podniknuté za vlády tajši Esena v letech 1452 – 1455).¹¹²

Ojraté snažili se také současně navázat přátelské vztahy se zeměmi Střední Asie. R. 1397 bylo vysláno poselství k Timur-chánovi (doba vlády 1370 – 1405). Středoasijský vládce slavnostně přivítal ojratské poselství. Daroval poslům vzácné dary a na znamení dobrých sousedských vztahů podepsal s ojratskými knížaty spojeneckou smlouvu.

¹¹¹ *Istoričeskije svjedenija ob ojratyach. Pričiny otkočajkovki časti ojratov na Volgu* [online]. In: Očerki istorii Kalmyckoj ASSR. Dooktjabr'skij period. Moskva: Izdatel'stvo „Nauka“, 1967. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/očerki_1/1_II_2.htm>.

¹¹² V první polovině 15. století vztahy s kmeny a státy, jež se rozkládaly západně od země Ojratů, určovaly se hlavně bojem o přístup k trhům Střední Asie.

Džungarsko v té době představovalo pevnější a ucelenější konsolidaci kmenů, které jen za situace rychlé mobilizace vojenských sil, vytvoření spojeneckého vojska a jednotného politického vedení mohly úspěšně čelit vnějšímu nebezpečí, udržovat pozice v centrálněasijském regionu a hájit zájmy džungarských knížat.¹¹³

Po dosažení nezávislosti na východomongolských vládcích Ojraté chtěli také zajistit dobré vztahy s mingskou Čínou. V první řadě se jednalo o otevření cesty k čínským trhům a navázání obchodních vztahů s čínským státem. Podle letopisu mingské dynastie *Ming Ši* ještě před svržením mongolské vlády v Číně r. 1368 jeden z jüanských vojevůdců Temur-Munke prohlásil se vládcem Ojratů a těšil se tomuto titulu až do své smrti. Po smrti Temur-Munke moc v Západním Mongolsku si rozdělila knížata Machamu, Tajpin a Batu-Bolot. Byli to první mongolští vládci, kteří se snažili udržet s Čínou dobré partnerské a sousedské vztahy. Do Pekingu vysílali poselství s obchodními karavanami. Každý rok platili daň čínskému dvoru. R. 1409 císař Ču Ti (1402 – 1424) uznal suverenitu jejich vlády v Džungarsku a legalizoval jejich moc v Západním Mongolsku udělením čestných titulů.¹¹⁴

Podle Zlatkina (1964) pro Ojraty, kteří přetrhli vazby s Východním Mongolskem a usilovali o nezávislé vedení v Džungarsku¹¹⁵, bylo důležité zajistit přístup k čínským trhům. Diplomatie vztahy mongolského státu s Čínou nebyly po svržení jüanské dynastie podporovány. Džungarští vládci, obklopení kočovnými sousedy, měli zájem o udržení dobrých vztahů s čínským státem. Rozhodli se přístup k trhům zajistit mírovou cestou, protože museli ze západu čelit sílící se moci mogholistánských chánů, kteří na konci 14. století ovládli území Východního Turkestánu, které se rozkládalo mezi řekami Ili, Belor a Kuňlun.¹¹⁶

4. 2. První ojratští vládci. Vláda ojratského nojona Togona (20. – 30. léta 15. století)

Mocenské soupeření mezi mongolskými chány a ojratskými knížaty zesílelo po osamostatnění Ojratů na mongolských vládcích a jejich odchodu a usazení v Západním Mongolsku. V 20. letech 15. století vlády v Západním Mongolsku se chopil energický nojon Togon (1419 – 1439), čelní představitel knížecího domu Čoros. Togon podřídil své moci všechna ojratská knížectví a opanoval území celého Západního Mongolska. Ojratský vládce těšil se statusu prvního ministra (tajši – pozn. aut.) mongolského chána Tajisunga, nazývaného Toghtu Bukha (1416 – 1453), přímého potomka Čingischána. Jako nadanému vojevůdci a charismatickému vládci podařilo se Togonovi r. 1434 ovládnout skoro celé Východní Mongolsko.

V následujících letech Togon snažil se navázat obchodní kontakty s mingskou Čínou. Císařský dvůr nechtěl však povolit ojratským a mongolským kupcům přístup k čínským trhům. Vyjednávání s čínskou vládou se protahovalo. Do Číny byla mongolskou vládou vysílána četná poselství. Vracela se však zpět do Mongolska bez žádaných výsledků.

¹¹³ *Istoričeskije svědenija ob ojratach. Pričiny otkočajovki časti ojratov na Volgu, c. d.*

¹¹⁴ Zlatkin, I. Ja. *Ot sverženija Juaňskoj dinastii do krušenija děržavy Jesen-chana, c. d.*

¹¹⁵ Na počátku 15. století území Džungarska se rozkládalo mezi Changajskými horami na východě a Mogholistánem na západě. Na jihu dosahovalo pouště Gobi. Na severu jeho hranice procházely podél řek Irtyš a Jenisej.

¹¹⁶ Zlatkin, I. Ja. *Ot sverženija Juaňskoj dinastii do krušenija děržavy Jesen-chana, c. d.*

Nevyřešené vztahy s čínským císařem Togon se konečně rozhodl vyřešit tažením do Číny. Během vojenských příprav však ojratský tajši zemřel.¹¹⁷

Togonovi podařilo se sjednotit území západní a východní části Mongolska. Do dějin Mongolska zapsal se jako celomongolský vládce. Na druhou stranu byl východomongolskou aristokracií stále vnímán jako vládce Ojratů, skupiny vazalů a vojáků podřízených mongolským chánům. Togon neužíval si titulu chána, přesto mongolská knížata považovala jej za velkého soupeře a byla znepokojena jeho rychlým postupem, zesílením moci a upevněním autority v Mongolsku. Vzájemná rivalita a soupeření o moc mezi Ojraty a potomky Čingischána v Mongolsku v první polovině 15. století byla dost silná. V lidové paměti zachoval se jeden příběh, který se pojí k událostem té doby a odráží dobové poměry ve státě.

Soupeření mezi východními a západními Mongoly metaforicky vyjadřuje vyprávění o souboji dvou bohatýrů. K této události došlo za vlády ojratského Togona. „V roce 1425 na chánský trůn nastoupil Adaj-chán. Kvůli starému nepřátelství s Ojraty Adaj-chán sebral vojsko a šel s ním proti Ojratům. V boji setkali se dva bohatýři – představitel východních Mongolů Šegustej-batur a západomongolský Gajilenči-batur. Šegustej těšil se pověsti nepřemožitelného sekáče („Když seku, neberu ohledy na to, má-li nepřítel prilbu, nebo ne!“) Gajilenči byl zase udatným střelcem. („Když střelím, není důležité, má-li soupeř pancíř, nebo ne!“) Šegustej vzal si pancíř o třech vrstvách. Gajilenči měl dvouvrstvou prilbu. V boji Šegustej s křikem: „Ať zná můj ostrý meč!“ – vytasil meč a rozsekl hlavu Gajilenči. Vojsko východních Mongolů porazilo vojsko Ojratů. Z ojratského vládce Togona si udělali pastevce...“¹¹⁸

4. 3. Doba vlády tajši Esena a mocenský vzestup Západního Mongolska (polovina 15. století)

Togonův syn Esen plynule navázal na politiku svého předchůdce. S dobou vlády Esen-tajši¹¹⁹ v Západním Mongolsku (1439 – 1455) je spojována jedna z nejslavnějších kapitol v dějinách Ojratů. Moc Esena neomezovala se jen na úřední knížectví ojratských knížat, ale vztahovala se na území celého Mongolska.

Mocenské převahy mezi mongolskými knížaty ve druhé třetině 15. století nabyli ojratští vládci. Podle otce Iakinfy doba vlády Esena je obdobím velkého vzestupu moci a významu ojratských vládců v Mongolském státě. V první polovině 15. století Mongolský stát vytrval ve válkách s císařskou Čínou, které doposud měly charakter mocenského soupeření o vliv a ekonomické výhody v centrálněasijském regionu. Esen-tajši podařilo se spojit síly Západního a Východního Mongolska a se společným vojskem vypravit se proti čínskému

¹¹⁷ *Istoričeskije svědenija ob ojratach. Pričiny otkočajkovi časti ojratov na Volgu, c. d.*

¹¹⁸ Kyčanov, Je. I. *Pověstovanije ob ojratskom Galdaně Bošoktu-chaně, c. d.*, s. 19.

¹¹⁹ J. Miyawaki v článku *History of the Dzungars: Introductory survey* (2003) uvádí, že ojratští vládci mohli používat výhradně titul *tajši*. Slovo *tajši* je čínského původu. Přední představitelé ojratské aristokracie začali se tak nazývat za vlády jüanské dynastie v Číně (1271 – 1368). Titulem *tajši* označovali se v jüanské Číně vrchní velitelé chánských vojsk a náčelníci vojenských oddílů. Ojraté nebyli přímými potomky Čingischána, proto neměli nárok používat titul *chán*. Velcí ojratští vládci, jako Togon a Togonův syn Esen, nenazývali se proto chánové, ale *tajši* a neměli status vrchnostenských vládců v Mongolsku, ale prvních ministrů mongolských chánů.

státu. Během této výpravy mongolské vojsko rozdrtilo půlmilionovou čínskou armádu a mezi zajatci se ocitl i sám čínský císař.¹²⁰

Ve studii *Očerki istorii Kalmyckoj ASSR* (1967) doba vlády tajši Esena je popsána podrobněji. Vítěznému tažení mongolských vojsk do Číny předcházela značně centralizační politika čelních představitelů mongolského státu – prvního ministra Esena a Tajisung-chána. Tajisung-chán jako přímý potomek Čingischána byl oficiálním vládcem v mongolském státě. Patřila mu spíše formální vláda ve státě. Skutečnou moc v Mongolsku měl Esen-tajši, jehož zásluhou bylo vytvoření jednotného a silného mongolského státu, který zahrnoval území Západního a Východního Mongolska a tři urjanchajská knížectví na severu Mongolska, hraničící se severovýchodními provinciemi Číny.

Po sjednocení Mongolska byly mongolskou vládou do Číny vysílány poselské výpravy. Hlavním cílem poselství bylo obnovit obchodní vztahy s čínským státem a získat povolení volného přístupu na čínské trhy. Čínská vláda nebyla však ochotna vyhovět požadavkům mongolských poslů, proto vedení mongolského státu snažilo se najít jiné východisko ze situace ostrého nedostatku produktů zemědělství, řemeslnických výrobků a přepychového zboží.

S posly vydávaly se do Číny velké obchodní karavany mongolských kupců, kteří vezli na čínské trhy výrobky pasteveckého hospodářství. Diplomatické mise byly nezdávka vysílány v počtu 2 – 3 tisíc lidí. Mongolští vyslanci podnikali také cestou do Pekingu loupežnické akce. Čínská vláda se znepokojením přihlížela této situaci. Maximální počet poslů, vysílaných do Číny, byl proto čínským dvorem omezen na 200 lidí.

Mongolští vládci se s tím však nehodlali smířit. Na podzim r. 1449 bylo podniknuto vojenské tažení do Číny. Během bitvy byl mongolským vojskem zajat čínský císař Ču Čchi-čen (1436-1450; chrámové jméno – Jing-cung, posmrtné jméno – Žuej-ti¹²¹). Začalo proto mírové vyjednávání čínského dvora s mongolskou vládou. Hlavními body mírových smluv Mongolska s čínským státem se staly otázky obnovení obchodních vztahů a otevření čínských trhů. Stanovily se také pevné ceny na koně, přivážené mongolskými kupci do čínských měst, za které se většinou platilo zlatem a hedvábím. Mír mezi císařskou Čínou a mongolským státem byl uzavřen r. 1450. Mírová smlouva zavázala obě strany i nadále podporovat dobré diplomatické a partnerské vztahy.

V následujícím roce došlo k otevřené roztržce mezi tajši Esenem a Tajisung-chánem. Během politického převratu Tajisung-chán byl zabit. Esen se stal jediným vládcem v Mongolsku. R. 1454 byl prohlášen chánem. Poprvé v dějinách Mongolska v čele státu stal ojratský kníže, příslušník knížecího domu Čoros. Esen neodvozoval svůj původ po přímé linii Čingischána, ale pocházel z vrstvy vojenské aristokracie, která měla sloužit mongolským chánům.

Esen-chán však nevládl dlouho. R. 1455 proti Esenovi povstali někdejší spojenci, kteří vytvořili silnou koalici proti vrchnostenské vládě mongolského chána. Nové politické seskupení hájilo zájmy velkých úředních knížat, kteří zosnovali politický převrat a svrhli

¹²⁰ Bičurin, N. Ja. *Istoričeskoje obozrenije ojratov ili kalmykov s XV stoletija do nastojaščego vremeni, c. d., s. 27 – 28.*

¹²¹ Posmrtné jméno bylo v císařské Číně udělováno panovníkům, aristokratům a vysokým hodnostářům. Chrámové jméno bylo čestným titulem, udělovaným výhradně císařům. Chrámovým jménem nazývali se zesnulí císařové při konání obřadů a rituálů uctívání památky panovníků v chrámech.

vládu Esena. Usilovali o nezávislé politické vedení ve svých státech a samostatnost údělních knížectví.¹²²

S dobou vlády Esena je spojováno období relativní jednoty a stability mongolského státu. Za Esena zvýšil se význam a prestiž mongolského státu, který se úspěšně angažoval na politické scéně a usiloval o mocenskou převahu v centrálněasijském regionu. Po smrti Esena oblasti Západního a Východního Mongolska se rozpadly na menší státy, jejichž vládci nemuseli se již podřizovat moci mongolského chána.

Ztratila se také bývalá jednota Ojratů. Území Džungarska se rozdělilo na několik údělních knížectví, kterým vládli ojratští tajši zcela nezávisle na sebe. V následujících desetiletích Západní Mongolsko zažívalo období velké feudální roztržitosti. Vnějšímu nebezpečí ojratská knížata musela také čelit samostatně. Byla však i nadále vytvářena krátkodobá spojení, která po odrazu útoků nepřátelských vojsk hned se rozpadla.

Otec Iakinf smrt Esena spojuje s poklesem významu Ojratů v Mongolsku. Dějiny Ojratů jsou podle otce Iakinfa po dobu 150 let, tj. od smrti mongolského chána a čoroského knížete Esena (polovina 15. st.) do nástupu čoroského Chara-Chuly (konec 16. st.), méně známy. Situaci v Džungarsku v té době otec Iakinf charakterizuje následujícími slovy: „*Kalmykové*¹²³ i když nazývali se jako dříve *Ojraté*, zeslabení Čoroského Domu (dům nebo dynastie vládnoucího knížecího rodu Čoros – pozn. aut.), pročež stal se méně mocným pro Vládcu jiných Pokolení (knížecích rodů – pozn. aut.),¹²⁴ mělo však za následek, že ti ztratili k onomu patřičnou úctu a respekt a svolili se mu podříditi jedině v těch případech, kdy plnění určitých povinností bylo v souladu s jejich osobními zájmy. Stejným způsobem se chovali i Rodoviči (příbuzní vládnoucích knížat z vedlejší linie – pozn. aut.) vůči Vládcům Pokolení.”¹²⁵

Podle otce Iakinfa ve druhé polovině 15. století a skoro po celé 16. století v Západním Mongolsku neexistovala centrální vláda. Bylo to důsledkem zeslabení politického vlivu knížat vládnoucí dynastie Čoros. Z popisu otce Iakinfa lze usoudit, že v té době v Západním Mongolsku existovala velká feudální roztržitost. Ojratská knížata nebyla ochotna uznat centrální vládu čoroských knížat. Na druhou stranu ani příbuzní (bezprostřední poddaní) údělních knížat neuznávali jejich moc a autoritu.

4. 4. „Doba temna“ anebo boj Ojratů o středoasijské trhy (druhá polovina 15. století)

Poměry v mongolském státě ve druhé polovině 15. století jsou popsány v mongolských kronikách *Altan Tobchi*, *Šara Tudži* a *Erdeniin Tobchi*. Po Esenově smrti na chánském trůně

¹²² *Istoričeskije svjedenija ob ojratach. Pričiny otkožovki časti ojratov na Volgu, c. d.*

¹²³ Označení mongolozajčných skupin Západního Mongolska, charakteristické pro ranou ruskou historiografii.

¹²⁴ Vznik zvláštních sociálněetnických struktur v ojratské společnosti, jako jsou „pokolení“, „rod“ či „kmen“, V. Š. Bembjejev (2007) zasazuje do druhé poloviny 15. století, kdy došlo k významným posunům v životě Ojratů, tj. ke ztrátě výsadního postavení ojratských velitelů v mongolském státě a převaze odstředivých sil v Západním Mongolsku. K pojmem „pokolení“ a „rod“ otec Iakinf poznamenává, že se „pokolením“ rozumí vládnoucí knížecí dům a knížecí úděl, který je knížatům udělován vrchnostenským vládcem – chánem. „Rodem“ se nazývá vedlejší linie knížecího rodu a část údělu, kterou příbuzní z vedlejší linie obdrží od údělního knížete.

¹²⁵ Bičurin, N. Ja. c. d., s. 28 – 29.

se vystřídalo několik vládců. R. 1470 k moci se dostal poslední celomongolský vládce Dajan-chán (Batú Mangu) (1470 – 1543).

Dajan-chán byl pravnukem ojratského Esen-chána. Na chánský trůn nastoupil ve věku 7 let. Za nezletilosti Dajan-chána ve státě fakticky vládla jeho manželka Mantuchaj-Sajn-chatun. Podnikla výpravu proti Ojratům a podřídila je moci Batú Mangu Dajan-chána. Vydala řadu nařízení a zákonů, jež měly podtrhnout podřízené postavení Ojratů vůči mongolskému chánovi. Tato historická událost svědčí o tom, že mongolští chánové stále se obávali možných soupeřů z Džungarska o nadvládu v mongolském státě. Na druhou stranu mezi západomongolskými a východomongolskými aristokraty byly i nadále uzavírány dynastické sňatky a vytvořena spojenectví. I. Ja. Zlatkin (1964) poznamenává, že jednou z manželek Dajan-chána byla dcera ojratského šlechtice Keria-Chudžigera – kněžna Guši-chatun.¹²⁶

Čínská kronika *Ming Ši* podává ucelenější obraz situace v Mongolsku po Esenově smrti. Bývalé území jednotného mongolského státu se rozpadlo na řadu nezávislých údělních knížectví. Každý kníže samostatně spravoval své území. V čele mongolského státu stal ministr Bolaj, který byl iniciátorem mírového vyjednávání Mongolska s čínskou vládou. Hlavní otázky, které měly řešit čínská a mongolská vláda se zase točily kolem obchodu, zpřístupnění čínských trhů a stanovení cen zboží.

Ojraté snažili se nezávisle na mongolské vládě navázat obchodní vztahy s čínským státem. Posílali do Číny poselství a kupecké karavany. Konečně důsledkem růstu moci a vlivu Bolaje byli odříznuti od čínských trhů a poselské výpravy musely procházet nepřátelským územím východomongolských vládců. V příhraničních oblastech často proto docházelo ke konfliktům a mocenským střetům.

Ojraté postupně ztráceli své pozice v Centrální Asii. Sídlo mongolského chána bylo přeneseno z Džungarska do Východního Mongolska. Současně východomongolští vládci hlouběji pronikali na jih a postupně si osvojovali stepní oblasti Ordosu a Kuku-noru. Podle Zlatkina (1964) Ojraté důsledkem sílící se moci Východního Mongolska po dobu zhruba 200 let přetrhli veškeré vztahy s císařskou Čínou. Čínské a mongolské prameny proto po dost dlouhou dobu, tj. od poloviny 15. – počátku 17. století, neuvádějí skoro žádné zprávy o Ojratech.¹²⁷

Západomongolští vládci neměli již možnost ovlivňovat politické dění v centrálněasijském regionu. Obrátili proto svou pozornost na sousední země a státy, které se rozkládaly západně a severně od Džungarska. Více se angažovali v oblastech Střední Asie, Východního Turkestánu a stepích Dešt-i Kypčak (rozsáhlé kazašské a jihoruské stepi). I. Ja. Zlatkin (1964) při studiu dějin Západního Mongolska ve druhé polovině 15. – první polovině 16. století upozorňuje na význam děl turkojazyčných autorů. K vytvoření představy o vnější politice Ojratů ve druhé polovině 15. století je třeba se podívat na celkovou situaci ve středoasijském regionu v 15. století.

¹²⁶ Zlatkin, I. Ja. *Vnutrenneje i vněšneje položenije Zapadnoj Mongolii vo vtoroj polovině XV – pervoj polovině XVI v.* [online]. In: Zlatkin, I. Ja. *Istorija Džungarskogo chanstva (1635 – 1758)*. Moskva: Izdatel'stvo „Nauka“, 1964. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/zlatkin/1_2_1.htm>.

¹²⁷ Zlatkin, I. Ja. *Vnutrenneje i vněšneje položenije Zapadnoj Mongolii vo vtoroj polovině XV – pervoj polovině XVI v., c. d.*

Na konci 14. století začal proces postupného rozpadu silného čingisidovského státu – Zlaté hordy¹²⁸. Na jejích střípcích vznikly menší státy, chanáty – Krymský, Astrachaňský, Kazaňský, Sibiřský, Mangitský jurt (Nogajská orda) a Uzbeký ulus. Počáteční fáze etnogeneze kazašského a uzbekého národa probíhaly v Uzbekém ulusu.

V polovině 14. století přišla k moci dynastie Šejbánovců. Zakladatelem této dynastie byl Čingischánův vnuk Šejbání. Zezačátku Šejbánovci zaujímali území jihovýchodně od Uralu. Později hranice Uzbekého ulusu se rozšířily do břehů Volhy. Na jihozápadě dosahovaly středního a dolního toku Syrdarje. Na jihovýchodě Uzbeký ulus se prostíral do jižních svahů Tarbagataje a jezera Balchaš. Ve 20. letech 15. století Uzbeký ulus se skládal z pěti nezávislých údělních knížectví. O sjednocení Uzbekého ulusu a vytvoření jednotného státu usiloval sultán Abulchair, příslušník šejbánovské dynastie, který odvozoval svůj původ od Čingischánova syna Džuči.

R. 1428 Abulchair převzal moc ve státě a byl prohlášen chánem Uzbekého ulusu. Navázal na tradice čingisidovských vládců a podnikal nájezdy na středoasijské zemědělské oázy a města. R. 1466 dobyl čtrnáctá města na řece Syrdarje a v předhůří Karatau. Jeho zdárný postup v zemědělských oblastech Střední Asie byl však zastaven vojsky Ojratů, kteří po úspěšných taženích v okolí řeky Ili a jezera Kysykul šli dále na jihozápad a dosáhli údolí Syrdarje.

R. 1457 v okolí Sygnaku (centrální město Uzbekého ulusu) porazili vojska Abulchaira a zastavili další expanzi uzbekého vládce. Oslabení moci Abulchaira využili sultánové z nepřátelské mocenské skupiny Džanibek a Girej. V letech 1459 – 1460 odešli z Uzbekého ulusu a přišli na území Mogholského ulusu (Mogholistánu). Mogholistánský vládce Jesen Bugi-chán udělil středoasijským knížatům země mezi řekami Ču a Kozy Baši (Talas). Skupina, vedená Džanibekem a Girejem, byla po odštěpení od původního kmene, resp. kmenového svazu, obyvateli Uzbekého ulusu nazývána *Kozakové* („zběhlíci“, „utečenci“). Ve středověkých pramenech se běžně setkává s označením *Özbek-Kazaq*.¹²⁹

I. Ja. Zlatkin (1964) 15. století považuje za dobu, kdy dochází k dokončení procesu formování uzbekého a kazašského národa ve Střední Asii. Ve stepích Dešt-i Kypčak střetly se zájmy dvou vládnoucích rodů. Představitelé poražené strany museli spolu se svými stoupenci odejít ze státu a hledat nové země u hranic Mogholistánu. Mogholistánští vládci chtěli zabránit silící se moci uzbekých knížat a zastavit proces formování nového uzbekého státu. Podporovali proto stranu formující se kazašské aristokracie. V 60. letech 15. století bylo v čujském a talasském údolí založeno první kazašské knížectví, které v letech 1470 – 1471 začalo se nazývat chanátem.¹³⁰

Na přelomu 15. – 16. století uzbekým knížatům podařilo se upevnit mocenské pozice v usedlých oblastech Střední Asii. Na konci 15. století zesílila moc kazašské aristokracie ve stepích Dešt-i Kypčak. V letech 1499 – 1508 mnohé kmeny a rody Uzbekého ulusu pod

¹²⁸ Původní název Ulus Džuči. Území Zlaté hordy zahrnovalo obšírné středoasijské stepi, země Západní Sibiře a východní Evropy. Zlatá horda stala se samostatným státem v polovině 13. století a její vládci udržovali moc nad rozsáhlým územím až do počátku 16. století, kdy dochází ke konečnému pádu složité struktury a státního aparátu Zlaté hordy.

¹²⁹ Pargač, J., Vrhel, F. *Střední Asie a Kazachstán: historie, etnicita, jazyky. Od migrace stepních Uzbeků a Kazachů v 15. století do r. 1924*. Poříčany: Nakladatelství BCS, 2009, s. 11 – 12.

¹³⁰ Pargač, J., Vrhel, F. c. d., s. 12.

vedením sultánů šejbánovské dynastie odcházely ze středoasijských stepí a usazovaly se v Maverannáhr (Transoxanie).¹³¹

Uzbecko-kazašské války pokračovaly i v 16. století. Obě strany usilovaly o ovládnutí syrdarjinských měst (např. Sygnak, Sajram, Turkestan ad.), významných středisek výměnného obchodu mezi kočovným, usedlým a městským obyvatelstvem Střední Asie. Syrdarjinské trhy byly ovládány uzbeckou aristokracií, která úspěšně čelila možné konkurenci ze strany kazašských knížat. Všechny síly kazašských vládců byly koncentrovány v boji proti uzbecké aristokracii. Snažili se proto udržet dobré přátelské vztahy se sousedy, především s Mogholidánem a Džungarskem. Po dobu skoro celého století od poloviny 15. – poloviny 16. století nebylo zaznamenáno žádného případu většího konfliktu či mocenského střetu mezi Kazachy a Ojraty.¹³²

Ve druhé polovině 15. století pokračovaly boje Ojratů s mogholidánskými vládci. V polovině 15. století mogholidánský stát se rozdělil na západní Mogholidán s centrem v Kašgaru a východní Mogholidán s centrem v Turfanu. Vládci v obou částech Mogholidánu vládli fakticky nezávisle na sebe. Vedli vzájemné války, nebo se spojovali proti společnému nepříteli – uzbeckému státu. Za situace vzájemného soupeření a rivality mezi mocenskými skupinami v Mogholidánu přední představitelé mongholidánského státu nezdědka se obraceli za vojenskou pomocí k Ojratům. Ojratská knížata pomáhala různým politickým stranám a skupinám v Mogholidánu. Poskytováním vojenské pomoci mogholidánským vládcům sledovala však vždy vlastní cíle a výhody. Snažila se ovládnout výhodné obchodní cesty či dobýt velkou válečnou trofej během výprav.

V polovině 15. století převahy nabyl východomogholidánský stát s centrem v Turfanu. Vypukl otevřený boj mezi turfanským vládcem a ojratskými nojony, provázený častými a velkými střety. V letech 1452 – 1455 byla podniknuta velká výprava Ojratů proti Mogholidánu. Během této výpravy ojratská vojska prošla územím celého Mogholidánu a došla do údolí Sedmiříčí. Vypravila se pak na jih. Přišla k údolí Syrdarje a dosáhla hranic Maverannáhr (Transoxanie). Ojraté oloupili Taškentskou a jiné oázy a vydali se zpáteční cestou.¹³³

Hlavním sporným bodem ojratsko-mogholidánských konfliktů byl boj o ovládnutí strategicky výhodného Hamijského okruhu. Město Hami¹³⁴ bylo významnou komunikací na velké obchodní cestě, která spojovala Čínu se Západem. O území Hami usilovaly tři strany: Mogholidán, Ojraté a Čína. Po dost dlouhou dobu vedly se vytrvalé války o Hamijský okruh mezi Východním Turkestanem a Čínou. Na přelomu 14. – 15. století toto území patřilo potomkům jüanské dynastie, jejíž vláda v Číně skončila v 60. letech 14. století. Ve 20. letech 15. století moci v Hami se chopili Ojraté. V následujících desetiletích převahy v Hamijském okruhu nabyli Turfanci.

¹³¹ Pargač, J., Vrhel, F. c. d., s. 13 – 14.

¹³² Zlatkin, I. Ja. *Vnutrenneje i vněšneje položenije Zapadnoj Mongolii vo vtoroj polovině XV – pervoj polovině XVI v., c. d.*

¹³³ Zlatkin, I. Ja. *Vnutrenneje i vněšneje položenije Zapadnoj Mongolii vo vtoroj polovině XV – pervoj polovině XVI v., c. d.*

¹³⁴ Město ve Východním Turkestanu. Dnes město Hami leží v severozápadní části Číny na území Ujgurské autonomní oblasti Sin-t'iang.

V polovině 15. století proti turfánskému vládci vystoupila Čína. Čínsko-mogholistánské války pokračovaly i ve druhé polovině 15. století. Proti Mogholistánu bojovali také Ojraté. V r. 1470 východomogholistánský chán Junus (1466 – 1496) nabyt centrální pozice v Hami a vypravil se proti Ojratům. Během této výpravy bylo zajato kolem 10 tisíc Ojratů. R. 1472 Ojraté podnikli odvetnou výpravu. Přišli s vojskem do Mogholistánu a u řeky Ili rozdrtili armádu chána Junusa. Přepравили se přes řeku a pronásledovali nepřítele až do břehů Syrdarje. Junusův nástupce Ahmed-chán (1496 – 1504) pokračoval ve válkách s Ojraty. Pro časté boje a střety s Ojraty byl nazýván „Aladži-chán“ (*aladži* – „vrah“).¹³⁵

4. 5. Západní Mongolsko v 16. století

Na počátku 16. století pokračovaly války Ojratů s mogholistánskými vládci. R. 1513 Achmedův nástupce Mansur-chán (1504 – 1544) ovládl Hamijský okruh. V r. 1518 Ojraté podnikli tažení do Mogholistánu. Ojratsko-mogholistánská válka skončila vzájemným příměřím. Ojraté vytvořili s Mogholistánem spojení, aby společným vojskem přepadly čínské město Su-Čjou.

Ojratsko-mogholistánský mír však netrval dlouho. Ve 30. letech 15. století mogholistánský vládce zasadil těžkou ránu ojratským vojskům. Ojraté přetrpěli velkou porážku a velká část obyvatelstva ojratských ulusů musela opustit svá původní území a zachraňovat se útekem na jih do stepí Kuku-noru. V oblasti Kuku-noru nacházelo se v té době knížectví východomongolského tajdži Ibiri, který ještě v r. 1509 po neúspěšném povstání proti vládě Dajan-chána musel se svými stoupenci přestěhovat se na území Kuku-noru.¹³⁶

V 30. letech 16. století zhoršují také vztahy Ojratů s kazašskými chány. Hlavní příčiny rivalry mezi ojratskými a kazašskými vládci I. Ja. Zlatkin (1964) shledává ve snaze každé strany rozšířit rozsah kočovných míst na úkor souseda. Podle Zlatkina bylo za soudobých poměrů také důležité nabýt převahy v syrdarjinských městech a ovládnout důležité obchodní cesty, které vedly ke středoasijským trhům. Na důkaz této domněnky I. Ja. Zlatkin uvádí případ z poloviny 16. století, kdy anglický kupec Anthony Jenkinson¹³⁷ snažil se r. 1557 dostat ze Střední Asie do Číny. Nepodařilo se mu však přepravit do Číny, protože kazašská a ojratská knížata vedla vytrvalé války o nadvládu v Taškentu.¹³⁸

Po smrti posledního celomongolského vládce Dajan-chána Mongolský stát se rozpadl na řadu drobných knížectví, jejichž vládci vedli ve svých státech zcela nezávislou vnější a vnitřní politiku. Feudální roztržitost výrazně se projevovala i na území Západního Mongolska. V Džungarsku neexistovala jednotná centrální vláda.

Ojraté se ocitli v těžké situaci. Důsledkem nedostatku volných pastvin, který se velmi zřetelně pociťoval ve druhé polovině 15. – 16. století, museli čelit útokům silných sousedů. Na

¹³⁵ Zlatkin, I. Ja. *Vnutrenneje i vněšneje položenije Zapadnoj Mongolii vo vtoroj polovině XV – pervoj polovině XVI v., c. d.*

¹³⁶ Zlatkin, I. Ja. *Vnutrenneje i vněšneje položenije Zapadnoj Mongolii vo vtoroj polovině XV – pervoj polovině XVI v., c. d.*

¹³⁷ Anthony Jenkinson byl správcem anglické továrny v ázerbájdžánském městě Šamachi. V 70. – 80. letech 16. století zúčastnil se několika poselských výprav, vysílaných perských šáhem Tahmáspem I. k ruskému carovi Ivanu IV. (Hroznému).

¹³⁸ Zlatkin, I. Ja. *Vnutrenneje i vněšneje položenije Zapadnoj Mongolii vo vtoroj polovině XV – pervoj polovině XVI v., c. d.*

východě jejich území ohrožovali východomongolští vládci. Na západě odráželi útoky Turfanského sultanátu. Ze severu velké nebezpečí pro něj představoval Kazašský chanát.¹³⁹

V. Š. Bembejev ve studii *Ojraty. Ojrat-Kalmyki. Kalmyki* (2004) když popisuje situaci v Mongolsku v 16. století, píše, že Východní Mongolsko stejně jako i Džungarsko zažívalo v té době období feudální roztržitosti.¹⁴⁰ Dále autor poznamenává, že ještě v první polovině 16. století ve Východním Mongolsku vznikl silný Tumetský chanát. Jeho zakladatelem byl Altan-chán (1507 – 1582). Na západě Tumetský chanát sousedil se zemí Ojratů, proto v pohraničních oblastech často docházelo ke střetům mezi Altan-chánem a ojratskými knížaty. Byli to v první řadě torgoutští a derbetští nojonové, kteří energickým postupem tumetského vládce a rozsáhlou expanzí Tumetského chanátu byli více a více zatlačováni k ústí řeky Irtyš a Jamyšlově jezeru.

V 50. letech 16. století Altan-chán podmanil si na severu země Ojratů, na západě – oblasti Kuku-noru. Chtěl také rozšířit svou moc v Tibetu. Za těchto poměrů stále více rostla nespokojenost Číny. V polovině 16. století Altan-chán fakticky ovládl země Ordosu, Kuku-nor a Amdo (severovýchodní část Tibetu). Tyto země staly se později dědičnými panstvími jeho synů. Invazivní záměry tumetského vládce těžce nesli Ojraté, kteří byli Altan-chánem a jeho nástupci zatlačováni hned z několika stran: z jihovýchodu, východu a západu.¹⁴¹

Ve druhé polovině 16. století ojratská knížectví byla obklopena silnými sousedy. Na jihu se nacházel mogholistánský stát. Na severu Ojraté hraničili s Kazachy Velkého Žusu. Na východě odráželi útoky chalchaských¹⁴² knížat. Chalchaským vládcům podařilo se na konci 16. století ovládnout území Tuvy (tj. urjanchajské knížectví) a nabýt převahy nad skupinou Ojratů, kteří zůstali ve Východním Mongolsku.¹⁴³ Po dost dlouhou dobu Ojraté vedli neúspěšné války se sousedními státy. Podle V. Š. Bembejeva (2004) jednalo se v první řadě o boj o volné pastviny a přístup k volným trhům.

R. 1530 ojratské kmeny Torgoutů, Chošoutů a Chojtů přetrpěly porážku od mogholistánského vládce Mansur-chána. Chtěly proto upevnit své pozice v oblasti Kan-su¹⁴⁴ a Kuku-noru. Tam se však setkaly se silným odporem východomongolských chánů a tak

¹³⁹ *Istoričeskije svědenija ob ojraty. Pričiny otkočajovki časti ojratov na Volgu, c. d.*

¹⁴⁰ Podle U. E. Jerdnija (1985) ve druhé polovině 16. století za situace feudální roztržitosti v Mongolsku dochází k vydělení tří velkých skupin mongoljazyčných národů: východomongolské (Chalcha-Mongolové), západomongolské (Ojrat-Mongolové) a severomongolské (Burjat-Mongolové).

¹⁴¹ Bembejev, V. Š. *Ojraty. Ojrat-kalmyki. Kalmyki, c. d.*, s. 268 – 269.

¹⁴² Otec Iakin (1834) poznamenává, že samostatná politická strana *Chalchasců* (Chalcha-Mongolů) zformovala se po ztrátě mocenských ambic Ojratů v Mongolském státě, tj. teprve ve druhé polovině 16. století. Antropolog Sanži Chojt ve článku *Mongol'skij period. Vydělenije ojratskogo etničeskogo i političeskogo sojuza i tjomnyj period (kon. XIV – XVI věka)* s odvoláním na antropologa a etnologa Lubsanvandana Bilegta uvádí, že etnonym *Chalcha* začalo se pro označení obyvatel Východního Mongolska užívat za vlády Dajan-chána (1470 – 1543). U počátku tohoto etnonyma stala úspěšná tažení Dajan-chána do Číny. *Chalcha miň*, tj. „štit můj“, bylo jedním mongolským básníkem metaforicky nazýváno území, kde se prováděly přípravy před novými výpravami a které sloužilo slavným vojínům místem pro odpočinek před bitvami.

¹⁴³ Miyawaki, J. *History of the Dzungars: Introductory survey*, In: *History of Civilizations of Central Asia* (2003), c. d., s. 142.

¹⁴⁴ Provincie na severozápadě Čínské lidové republiky.

definitivně ztratily přístup k čínským trhům. Za této situace ojratská začala usilovat o země, které se rozkládaly severně od Západního Mongolska. Ze severu Ojraté hraničili s kazašským státem Velkého Žusu, přes který se domnívali najít cestu k syrdarjinským městům a středoasijským trhům. Od 50. let 16. století dochází k vzájemným střetům mezi ojratskými a kazašskými vládci.¹⁴⁵

Ve druhé polovině 16. století kazašští chánové nabývají mocenské převahy nad ojratskými knížaty. Ojratské vojsko bylo značně oslabeno po neúspěšné válce s mogholidánskými vládci. Politika a vojenská taktika ojratských vládců nebyla jednotná. Mezi ojratskými knížaty naopak více a více se projevovalo mocenské soupeření o území a vliv v Západním Mongolsku. V 70. letech Ojraté museli dokonce uznat nadvládu kazašských chánů. Dozvídáme se o tom ze zprávy ruského posla Danily Golubina, která byla oficiálně podána do Moskvy. V 70. letech 16. století bylo ruským carem Ivanem IV. vysláno poselství do nogajských ulusů, které zaujímaly území mezi Volhou a Jaikem. Golubin psal, že na základě informací, získaných v nogajské zemi, lze usoudit, že Kazaši byli za soudobých poměrů dost silní a podrobili své moci také Ojraty.¹⁴⁶

Ve druhé polovině 16. století postupně upadá moc mogholidánského státu. V Mogholidánu docházelo k častým bojům mezi mogholidánskými vládci a vládnoucí rody. Za vojenskou pomocí mogholidánští aristokraté obraceli se k Ojratům, kteří aktivně zasahovali do politického dění v mogholidánském státě. I. Ja. Zlatkin (1964) uvádí jeden z příběhů *Tarich-i Rašidi*, který se pojí k tomuto období.

Turfanský vládce Abd-ar-Rachim povstal proti vládě kašgarského chána Muchamedda. K potlačení vzpoury kašgarský chán pozval jednoho z ojratských knížat. Když ten přišel k bránám Turfanu, oloupil všechno v okolí města. Uzavřel mír s Abd-ar-Rachimem a svou dceru prodal za turfanského vládce. Z dynastického sňatku se narodil Abdallah, který v letech 1570 – 1598 vládl v Kašgaru.¹⁴⁷

4. 5. 1. Vztahy s chalchaskými vládci ve druhé polovině 16. století

Otázky vzájemných vztahů ojratských knížat a východmongolských chánů jsou osvětleny v místních kronikách severozápadních provincií Číny. Ve druhé polovině 16. století zesílila migrace obyvatelstva z Východního Mongolska do oblasti Ordosu a Kuku-noru. G. Je. Grumm-Gržimajlo (s odvoláním na čínské prameny) vysvětloval tuto migraci snahou ulusných knížat najít nové zdroje vody a dobré pastviny. V této oblasti velmi aktivní politiku rozvíjel tumetský Altan-chán. Podnikal časté nájezdy na Čínu, dokud nedosáhl otevření čínských trhů a navázání obchodních vztahů s mingskou Čínou. Synové Altan-chána byli pak jmenováni vládci Ordosu a Kuku-noru.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Bembejev, V. Š. *Ojraty. Ojrat-kalmyki. Kalmyki, c. d.*, s. 270.

¹⁴⁶ Zlatkin, I. Ja. *Vnutrenneje i vněšneje položenije Zapadnoj Mongolii vo vtoroj polovině XV – pervoj polovině XVI v., c. d.*

¹⁴⁷ Zlatkin, I. Ja. *Vnutrenneje i vněšneje položenije Zapadnoj Mongolii vo vtoroj polovině XV – pervoj polovině XVI v., c. d.*

¹⁴⁸ Ibid.

Podle I. Ja. Zlatkina (1964) jednou z hlavních příčin stěhování mongolských knížat do stepních oblastí Ordosu, Kuku-noru ad., tj. do stepí, které se nacházely jižněji pouště Gobi,¹⁴⁹ bylo velké štěpení půdních údělů knížat a jako důsledek značný nedostatek půdních a vodních zdrojů k obživě stále rostoucích stád dobytka a provozování pastorálního hospodářství. Mongolský chán Dajan-chán musel například svůj dědičný úděl rozdělit mezi jedenácti syny. Značné drobení knížecích údělů vedlo k zmenšování územního rozsahu a poklesu ekonomického a politického významu jednotlivých knížectví. Tento proces navazoval řadu problémů. Údělní knížata musela se vyrovnávat se ztrátou ekonomického významu a oslabením politické moci svých států.¹⁵⁰

Ve stejnou dobu o nové země v Jižním Mongolsku usilovali Ojraté. Ve druhé polovině 16. století v Jižním Mongolsku střetly se zájmy ojratských a východomongolských vládců. Docházelo k měření sil mezi mongolskými knížaty a vzájemným bojům o kočovná místa.

R. 1552 odehrála se v Jižním Mongolsku první bitva mezi ojratskými a chalchaskými vládci. Písemné prameny neshodují se při jejím popisu. Podle čínských letopisů Ojraté zvítězili nad vojskem Altan-chána. Altan-chán byl nucen se svým ulusem odejít do oblasti Kan-su a Kuku-noru. V mongolské kronice *Erdeniin Tobchi* události bitvy jsou popsány jinak. Podle mongolské kroniky Ojraté byli rozdrzeni Altan-chánem a museli odstoupit k jezerům Zajsan a Balchaš. Během bitvy Altan-chán získal ulus chojtského vládce Mani-Mingatu. Do zajetí tumetského vládce dostaly se také manželka a dvě děti chojtského knížete.¹⁵¹

R. 1562 strhlo se k bitvě mezi ojratskými knížaty a ordosským vládcem Chutuchtaj-Secen-chuntajdži. Chutuchtaj-Secen-chuntajdži rozdrtil vojsko Torgoutů u řeky Irtyš. O 10 let později dochází k novému boji mezi východomongolskými a západomongolskými knížaty. Tentokrát proti Ojratům se postavil bratranec ordosského vládce Bajan-Batur-chuntajdži. K němu se připojil Chutuchtaj-Secen-chuntajdži. Spojenecké vojsko Bajan-Batura a ordosského vládce Chutuchtaj-Secena r. 1572 zasadilo těžkou ránu vojskům Chojtů, Batutů a Čorosů. Ojratská knížata musela se podrobit moci chalchaských vládců. Polovina a třetí čtvrtina 16. století byla podle I. Ja. Zlatkina (1964) jedním z nejtěžších období v dějinách Ojratů.¹⁵² V r. 1574 došlo k měření sil mezi vojskem vládce Ordosu a oddíly chojtského knížete Esel'bejn-chja. Esel'bejn-chja přetrpěl porážku a dostal se do zajetí ordosského vládce.¹⁵³ Ve stejné době bratranec Chutuchtaj-Secena Bujan-Batur-chuntajdži rozdrtil otoky Batutů a Čorosů.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Oblasti Jižního Mongolska byly v té době dost řídké osídleny, proto staly se předmětem zájmu mongolských knížat, kteří kvůli nedostatku volné půdy v Mongolsku opouštěli své dědičné úděly a hledali nové země a kočovná místa.

¹⁵⁰ Zlatkin, I. Ja. *Zapadnaja Mongolija vo vtoroj polovině XVI v.* [online]. In: Zlatkin, I. Ja. *Istorija Džungarského chanstva (1635 – 1758)*. Moskva: Izdatel'stvo "Nauka", 1964. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/zlatkin/2_1_1.htm>.

¹⁵¹ Zlatkin, I. Ja. *Vnutrenneje i vněšneje položenije Zapadnoj Mongolii vo vtoroj polovině XV – pervoj polovině XVI v., c. d.*

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Později Esel'bejn-chja vysvobodil se ze zajetí Chutuchtaj-Secena. Podnikl odvetnou výpravu a porazil vojsko ordosského knížete. V jedné z bitev ordosského vládce zabil.

¹⁵⁴ Zlatkin, I. Ja. *Zapadnaja Mongolija vo vtoroj polovině XVI v., c. d.*

Po neúspěšných taženích v Jižním Mongolsku někteří ojratští nojonové se svými ulusy začali se přemísťovat na západ k řece Irtyš.¹⁵⁵ Přicházeli na nové země a navazovali kontakty s místním obyvatelstvem. Usilovali zároveň o získání přístupu k volným trhům a vytvoření obchodních vztahů s usedlým obyvatelstvem. Velký zájem pro ojratské kupce na novém místě představovaly sibiřské osady, zakládané rodinou Stroganových¹⁵⁶.

První zmínky o „Kalmycích“ se v ruských pramenech objevují již v r. 1574 za doby vlády Ivana IV. V *Sibiřském letopisu*¹⁵⁷ se dozvídá: „A když začnou do těch pevností k Jakubovi a Grigorijovi (bratři Stroganovi – pozn. aut.) přicházet obchodní lidé bucharští a kalmyčtí a z kazaňských ord a jiných zemí s všelijakým zbožím, je jim dovoleno obchodovat bezcelně.“¹⁵⁸ Carské nařízení o bezcelním obchodování s kalmyckými kupci je přímým důkazem, že již ve druhé polovině 16. století Ojraté začali se objevovat v sibiřských zemích a usilovali o navázání obchodních vztahů s ruskými kupci v sibiřských osadách. Z toho lze usoudit, že odříznutí od čínských trhů a středoasijských měst ojratská knížata začala usilovat o navázání obchodních vztahů a o uskutečnění výměnného obchodu s usedlým obyvatelstvem v Sibiři.

Představu o způsobu a charakteru výměnného obchodu mezi kočovnými Ojraty a zemědělským obyvatelstvem lze si vytvořit na základě zprav anonymního autora, který v polovině 17. století pobýval v ojratských ulusech. K ekonomické situaci v ojratských ulusech a obchodním vztahům Ojratů v 17. století autor poznamenává: „Mají hodně koní, býků a také buvolů a ovcí... tím (dobytkem – pozn. aut.) však valně obchodují, když se například vydávají do Číny (se stádem) o 8 – 10 tisících koní, nemluvě již o ovcích a býcích, jež si vyměňují za stříbro a všelijaké zboží. Se stejnými stády každý rok jedou do Tobol'sku a Tomsku a vyměňují si veškeré zboží za různé věci, jako například juchtu¹⁵⁹, měděné kotlíky, hrnce ze žluté mosaze, železo a vydru, kožešině které dávají přednost před všemi ostatními kožichy.“¹⁶⁰

V poslední čtvrtině 16. století boje mezi západními a východními Mongoly přemístily se na území severního Mongolska.¹⁶¹ Ojraté ztratili rozhodující pozice v Jižním Mongolsku a

¹⁵⁵ *Istoričeskije svědenija ob ojratach. Pričiny otkočajovki časti ojratov na Volgu, c. d.*

¹⁵⁶ Kupecká rodina, která si v 16. století zasloužila o zakládání prvních ruských osad v Sibiři.

¹⁵⁷ *Sibirskije letopisi. Kratkaja sibirskaja letopis' (Kungurskaja)*. Sankt-Peterburg, 1907. Nejznámější rané sibiřské letopisy, které osvětlují dějiny Sibiře na konci 16. – 18. století, jsou *Jesipovskaja, Kungurskaja, Remezovskaja, Stroganovskaja* a řada dalších. K pozdějším pramenům, vztahujícím se k dějinám Sibiře patří *Zapiski k sibirskoj istorii služáčije, Novaja sibirskaja letopis' I. Čerepanova, Letopis' g. Irkutska s 1652 g. do našich dněj P. Pežemského a další*. Dnes je známo více než 40 sibiřských letopisů.

¹⁵⁸ Jernijev, U. E. *Dobrovol'noje vchoždenije v sostav Rossii. Obrazovanie Kalmyckogo chanstva* [online]. In: Jernijev, U. E. *Kalmyki: istoriko-etnografičeskije očerki*. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 1985. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/erdniev_1985/3.htm>.

¹⁵⁹ Kůže, nejčastěji hovězí, činěná solí nebo jinými přírodními či chemickými prostředky a silně napuštěná oleji a jinými mastičními látkami. Dříve juchta byla nazývána kůží „ruskou“. Ve starších dobách se k jejímu činění používala vrbová kůra a k olejování březodehtový olej.

¹⁶⁰ Zlatkin, I. Ja. *Zapadnaja Mongolija vo vtoroj polovině XVI v., c. d.*

¹⁶¹ Pojem je užíván jako protiváha Jižnímu Mongolsku. Severní Mongolsko zahrnovalo území současného Mongolska a čínského Sin-ťiang, které v 16. století odpovídalo historickému území Východního a Západního Mongolska.

museli hájit svá území v Západním Mongolsku. Podle I. Ja. Zlatkina (1964) mocenské soupeření mezi ojratskými a chachaskými vládci v tomto období neslo spíše místní, lokální charakter. Docházelo k vzájemným střetům mezi knížaty, jejichž území se zpravidla nacházela v bezprostředním sousedství.¹⁶²

V 70. letech chalchaský vládce Abataj porazil v okolí Kubker-geriin vojska Ojratů.¹⁶³ Nabyl mocenské převahy nad ojratskými knížaty a svého syna Subagataje jmenoval ojratským vládcem. Ve stejné době proti Ojratům vystoupil jiný chalchaský vládce Sajn-Lajchor-chán (zakladatel dynastie Dzasaktu-chánů). Sajn-Lajchor-chán setkal se s ojratským vojskem u ústí řeky Emel', ale v této bitvě musel se smířit s porážkou. R. 1586 zemřel chán Abataj. Ojraté využili této situace. Svrhli vládu Abatajova syna Subagataje a obnovili svou samostatnost.¹⁶⁴

V posledních desetiletích 16. století postupně klesá význam a upadá politická moc ojratských knížat na západě. Rozdrobená území a absence centrální vlády v Džungarsku vedly k těžkým poměrům v Západním Mongolsku. Ojratská knížata nebyla schopna úspěšně čelit nájezdům turfanských a kazašských vládců ze západu a zároveň odrážet útoky východomongolských chánů z východu. R. 1588 vládci Turfanu rozbili vojsko Ojratů, kteří byli nuceni odejít na východ, do Nan-šanu a okolí města Sinin (dnes území severní Číny). V 90. letech 16. století některá ojratská knížectví musela uznat nadvládu kazašského chána Tavakkula (1583 – 1598). Byla to v první řadě knížectví, jejichž území sousedilo s kazašským státem. Podle předpokladu I. Ja. Zlatkina (1964) mohlo to být území torgoutských a derbetských knížat.¹⁶⁵

U. E. Jerdnijev (1985) uvádí, že ve druhé polovině 16. století kočovná místa ojratských ulusů rozkládala se na relativně malém území. Na východě zahrnovala západní část Mongolska. Na jihu zaujímal severní oblasti Sin-ťiang. Na západě prostírala se do jezera Zajsan. Na severu zasahovala na území Jižního Altaje. O ojratská území na východě usilovali chalchaští vládci. Na západě je ohrožovala kazašská knížectví. Na jihu na ně útočili turfanští vládci. Politický význam Západního Mongolska postupně upadal. Západomongolští vládci museli také čelit četným problémům uvnitř svých států. Kvůli nedostatku volné půdy docházelo k vzájemným bojům mezi ojratskými tajši o ovládaná území. Ojraté ve snaze najít nové země vydávali se severozápadním směrem a usazovali se v údolí řeky Irtyš.¹⁶⁶

¹⁶² Zlatkin, I. Ja. *Zapadnaja Mongolija vo vtoroj polovine XVI v. (...prodolženije)* [online]. In: Zlatkin, I. Ja. *Istorija Džungarskogo chanstva (1635 – 1758)*. Moskva: Izdatel'stvo "Nauka", 1964. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/zlatkin/2_1_2.htm>.

¹⁶³ Přesné datum této bitvy není znám. Podle I. Ja. Zlatkina (1964) jednalo se v první řadě o Chojty a Torgouty, úřední knížectví kterých hraničila se zeměmi mongolských vládců. V 70. – 80. letech 16. století nebylo na druhou stranu zaznamenáno žádného případu útoku chalchaských knížat na ulusy Chošoutů a Derbetů.

¹⁶⁴ Zlatkin, I. Ja. *Zapadnaja Mongolija vo vtoroj polovine XVI v. (...prodolženije)*, c. d.

¹⁶⁵ Zlatkin, I. Ja. *Zapadnaja Mongolija vo vtoroj polovine XVI v. (...prodolženije)*, c. d.

¹⁶⁶ Chojt (Galuškin), S. K. *Mongol'skij period. Vydělenije ojratskogo političeskogo i etničeskogo sojuza i tjomnyj period (kon. XIV – XVI věka)* [online]. Centralnoaziatskij istoričeskij server. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <<http://www.kyrgyz.ru/?page=91>>.

4. 5. 2. Vztahy s východomongolskými státy na konci 16. století. Dynastie chalchaských vládců Altyn-chánů a vítězství Ojratů v bitvě u Irtyše

Na konci 16. století velkou hrozbu pro ojratská knížectví na východě představovala expanzivní politika chalchaského vládce Šolaj-Ubaši-chuntajdži. Šolaj-Ubaši-chuntajdži byl zakladatelem mocné dynastie v ruské literatuře známé pod jménem Altyn-chánů. Po dobu asi 100 let Altyn-chánové bojovali s Ojraty. Chalchasko-ojratské války přesáhly rámec lokálních konfliktů. Do války s chalchaskými chány byli zapojeni všichni ojratští vládci.

V první polovině 17. století Altyn-chánové výrazným způsobem ovlivňovali dění v jihosibiřských stepích.¹⁶⁷ Zasahovali do vnitřních poměrů sousedů. Podmanili celou řadu kmenů a národnostních skupin, které obývali oblasti Jižní Sibíře. Ve vztahu k ruskému státu rozvíjeli politiku spojenectví a spolupráce, přičemž na udržování dobrých vzájemných vztahů měly zájem obě strany.¹⁶⁸

První bitva mezi Šolaj-Ubaši-chuntajdži z dynastie Altyn-chánů a spojeným vojskem Ojratů se odehrála v r. 1587. Chalchaský vládce vytvořil spojenectví s urjanchajským knížetem Sajn-Mačžíkem a spojeneckým vojskem vypravil se proti Ojratům. Ojratským knížatům podařilo se včas spojit a mobilizovat vojenské síly. V těžké bitvě Ojraté nabyli převahy nad vojsky Šolaj-Ubaši-chuntajdži a Sajn-Mačžíka. Zachovaly se dvě ojratské kroniky popisující tažení chalchaského chána a urjanchajského knížete proti Ojratům: *Skazanije o derben-ojratach* Batur-Ubuši Tümena a *Istorija Ubaši-chuntajdžija i ego vojny s ojratami* od anonymního autora.

Podle I. Ja. Zlatkina (1964) je těžké odvodit historická fakta a rekonstruovat průběh bitvy na základě ojratských kronik. V ojratských pramenech setkává se s hojnými nesrovnalostmi a protichůdnými údaji. Často dochází k záměně dat a historických faktů. Objektivní náhled historického díla je zpestřován výmysly vyprávěče. Ju. Lytkin, překladatel kroniky *Skazanije o derben-ojratach* do ruštiny, poznamenává, že původní text díla obsahuje krátký komentář, který pochází ne z pera Batur-Ubuši Tümena, ale je napsán někým jiným. Anonymní vyprávěč vytyčuje hlavní příčiny ojratsko-chalchaského konfliktu, ke kterému došlo r. 1587, a stručně popisuje průběh bitvy: „Chán chalchaských Mongolů Ubuši-chuntajdži (Ubaši-chuntajdži), s hlavním cílem podrobit Ojraty své moci a vzít je do zajetí, zničit jejich vládu a náboženskou víru, spolu s urjanchajským Sajn-Mačžíkem vypravil se s velkým vojskem k řece Emneľ. Všichni ojratští nojonové, počínaje Bajbagas-chánem, shromáždili velké vojsko statečných vojáků a střetli se (s nepřítelem – pozn. aut.). Ojratský bohatýr, který se jmenoval Sajn-Serdenkoj (Manchajův syn, Torgout), zabil mongolského chána Ubuši-chuntajdži na břehu řeky Irtyš u přechodu přes řeku Mani.“¹⁶⁹

Poměry v Západním Mongolsku se však nezměnily. Ojraté vytvořili spojenectví, které se rozpadlo po zažehnání nebezpečí ze strany chalchaského vládce Ubaši-chuntajdži. V následujících letech museli odrazet útoky nepřátelských vojsk samostatně. V posledních

¹⁶⁷ Knížectví Altyn-chánů rozkládalo se mezi jezerem Chubsugul a Ubsa v severozápadních oblastech *Chalchy* (Východního Mongolska). Zpočátku zaujímal jen část rozsáhlého panství Dzasaktu-chánů. Na severu Altyn-chánové sousedili s úředními knížectvími Urjanchajců (Tuvinců). Na jihu hraničili s ulusy jiných úředních knížat, podřízených Dzasaktu-chánům. Na západě zasahovali na území ojratských nojonů. Na východě hraničili s otoky Tušetu-chána. Podrobněji viz: Zlatkin, I. Ja. *Zapadnaja Mongolija vo vtoroj polovině XVI v. (...prodolženije)*. In: Zlatkin, I. Ja. *Istorija Džungarského chanstva (1635 – 1758)*, c. d.

¹⁶⁸ Zlatkin, I. Ja. *Zapadnaja Mongolija vo vtoroj polovině XVI v. (...prodolženije)*, c. d.

¹⁶⁹ Zlatkin, I. Ja. *Zapadnaja Mongolija vo vtoroj polovině XVI v.*, c. d.

desetiletích 16. století Ojraté přetrpěli porážku od kazašského vládce Tavakkula. Úspěšné války proti ojratským knížatům na konci 16. století vedl také východomongolský kníže Šolaj-Ubaši, který z východu ohrožoval zemi Ojratů. Turfanský sultán snažil se ve svůj prospěch využít oslabení moci ojratských vládců a podnikal stálé útoky na území Ojratů.¹⁷⁰

Ju. Lytkin, který kromě kroniky *Skazanije o derben-ojraty* přeložil do ruštiny i ojratskou národní poemu *Skazanije o pochodě Ubuši Chon-Tajdži na ojraty* (red. Ju. Lytkina)¹⁷¹, považuje vítěznou bitvu ojratských knížat u Irtyše za velký obrat v dějinách Ojratů. V těžké bitvě Ojraté zvítězili nad mongolským vojskem a toto vítězství předznamenalo novou kapitolu v dějinách ojratských kmenů. Obecně konec 16. století je považován za významný předěl v historii Ojratů. Vyvrála doba výrazných proměn na centrálněasijské politické scéně. V ojratském prostředí se do popředí dostávají silní kmenoví vůdci, kteří měli velké mocenské ambice a usilovali o samostatné a nezávislé vedení v politice.

V čele Züngarů stal Chara-Chula. Mezi Torgouty vládnoucí postavení měl Cho-Urlük. Vládnoucím knížetem Chošoutů byl Bajbagas. Derbyty vedl Dalaj-tajši. Ojratská knížata vytrvávala ve vzájemných bojích o moc a vliv v Západním Mongolsku. Jednalo se v první řadě o získání převahy v *čulganu*, společném sněmu ojratských knížat. *Čulgan-dargi* (hlava sněmu) v případě vojenského nebezpečí ze strany sousedů měl koordinovat vojenské síly společného ojratského vojska a řídit jeho postup. Tato funkce byla volební a zastupovala výkonnou moc. Čulgan byl jediným nejvyšším orgánem, společným pro představitele všech ojratských kmenů, který měl regulovat vnější a vnitřní politiku čtyřčlenného společenství Ojratů.¹⁷²

Na konci 16. – počátku 17. století o vedoucí postavení v čulganě bojovali chošoutský vládce Bajbagas-chán a čoroský (züngarský) kníže Chara-Chula.¹⁷³ V dobových pramenech se zachovaly krátké a výstižné popisy těchto knížat. Chošoutský Bajbagas-chán je popisován jako “pyšný a sebevědomý”. Vládce Züngarů Chara-Chula byl zase přirovnáván k “vlkovi, jenž brzy ráno útočí na ovce”, když ten snažil se rozšířit svou moc a vliv na úkor menších knížat dobýváním jejich údelů.¹⁷⁴

¹⁷⁰ *Istoričeskije svědenija ob ojraty. Pričiny otkočajvki časti ojraty na Volgu* [online]. In: Očerki istorii Kalmyckoj ASSR. Dooktjabr'skij period. Moskva: Izdatel'stvo „Nauka“, 1967. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/očerki_1/1_II_2.htm>.

¹⁷¹ Neopublikovaný prozaický překlad ojratské národní poem, pořízený Ju. Lytkinem na konci 50. let 19. století, je uložen v Archivu Orientálního ústavu Akademie věd v Petrohradu.

¹⁷² Bembejev, V. Š. *Ojraty. Ojrat-kalmyki. Kalmyki, c. d.*, s. 273 – 274.

¹⁷³ O značné politické váze a moci chošoutského vládnoucího knížete Bajbagas-chána v Západním Mongolsku svědčí ten fakt, že ve společné válce Ojratů proti chalchaskému chánovi Šolaj-Ubaši-chuntajdži Bajbagas-chán vystavil vojsko o 30 tisících vojáků, kdyžto derbetský Dalaj-tajši shromáždil vojsko o 8 tisících vojáků. Čorosové podíleli se na spojeneckém vojsku 6 tisíci vojínů. Oddíly Chojtů tvořily 4 tisíce vojáků. Torgouty bylo vystaveno vojsko o 2 tisících vojáků. Bajbagas-chán měl mezi ojratskými vládci nejsilnější a nejpočetnější vojsko. Jeho autorita v otázkách vlády a náboženství byla v čulganě uznávána všemi knížaty. Podrobněji viz: Zlatkin, I. Ja. *Zapadnaja Mongolija vo vtoroj polovine XVI v. (...prodolženije)*, In: Zlatkin, I. Ja. *Istorija Džungarského chanstva (1635 – 1758), c. d.*

¹⁷⁴ Bembejev, V. Š. *Ojraty. Ojrat-kalmyki. Kalmyki, c. d.*, s. 275 – 276.

Vzájemné boje o moc mezi ojratskými vládci byly jedním z hlavních předpokladů ustanovení centrální vlády v Západním Mongolsku a vytvoření jednotného státu Ojratů – Džungarského chanátu. Podle I. Ja. Zlatkina (1964) ojratská knížectví na konci 16. století zažívala období velké krize. Ojraté byli na východě odříznuti od čínských trhů silným řetězcem východomongolských států. Nepodařilo se jim ani ovládnout důležité obchodní cesty k syrdarjinským trhům a středoasijským městům ani udržet centrální pozice v středoasijském regionu. Stěhování do stepních oblastí Jižního Mongolska nebylo také východiskem z tíživé situace. V Jižním Mongolsku museli vytrvale bojovat o kočovná místa s východomongolskými knížaty. V posledních desetiletích 16. století měli se také vyrovnat sílící se moci Altyn-chánů a odrážet útoky chalchaských vládců.

Na konci 16. století vyhrotila se situace v Západním Mongolsku. Ojraté byli z jihu, západu a východu vytlačováni ze svého území silnými sousedy. Museli hledat východiska ze stále upadající moci svých knížectví a stále zmenšující plochy kočovných míst. Jedním z řešení bylo vytvoření silného a jednotného státu v Západním Mongolsku a propojení ojratských kmenů do jednoho politického celku. Centrální moc a autorita vládnoucí dynastie v Džungarsku měla vytvořit předpoklady úspěšného postupu ojratských vojsk, která by zamezila expanzivním záměrům sousedů. Proces formování jednotného státu Ojratů v Západním Mongolsku je I. Ja. Zlatkinem (1964) za soudobých poměrů chápán jako objektivní nutnost.

Východiskem ze situace nedostatku pastvin a volných zdrojů vody v Západním Mongolsku bylo zase hledání nových kočovišť a stěhování ojratských kmenů na nová území v stepích dolního Povolží a Kuku-noru. Mocenské soupeření a vzájemné boje mezi ojratskými knížaty, které se odehrávaly nejen na společném sněmu Ojratů – čulganě, ale i v jednotlivých knížectvích, byly podle I. Ja. Zlatkina přímou reakcí na nedostatek volných pastvin v Západním Mongolsku a zmenšování rozsahu kočovných míst úředních knížat, které se ostře pocíťovalo ve druhé polovině 16. století.¹⁷⁵

4. 6. Situace v Západním Mongolsku na konci 16. – počátku 17. století

Na konci 16. století mezi ojratskými knížaty přetrvávaly vzájemné boje o moc, především o výsadní postavení ve společném sněmu a radě Ojratů – čulganě. V Džugarsku nabyl převahy züngarský kníže Chara-Chula, který usiloval o sjednocení Ojratů a vytvoření silné konfederace západomongolských kmenů.

Vůdčí postavení Chara-Chuly v čulganě jako nejstaršího a nejvlivnějšího člena ojratského knížecího sboru bylo ze začátku respektováno všemi knížaty. Jeho kandidatura na představeného čulganu setkala se s velkou podporou a uznáním ze strany Ojratů. Postupem doby se však stále více v Západním Mongolsku projevovaly odstředivé tendence a jednota Ojratů se postupně vytrácela. Nástupce Chara-Chuly – Batur-chuntajdzi, který vládl v Džungarsku od r. 1626, pokračoval v politice svého otce. Čelní vůdci čtyř velkých ojratských kmenů i nadále podporovaly vzájemné spojenecké vztahy uzavíráním dynastických sňatků, navazováním příbuzenských vazeb a udržováním přátelských vztahů. V případě vojenského nebezpečí ze strany sousedních národů a států Ojraté se spojovali a společnými silami odráželi útok nepřátel.¹⁷⁶

V čele každého ojratského kmene stal silný vládce. Na druhou stranu v 16. století projevují se tendence růstu celkového počtu obyvatelstva v Západním Mongolsku. V 16.

¹⁷⁵ Zlatkin, I. Ja. *Zapadnaja Mongolija vo vtoroj polovine XVI v. (...prodolženije)*, c. d.

¹⁷⁶ Mitirov, A. G. *Ojraty-kalmyki: věka i pokolenija*, c. d., s. 60 – 61.

století docházelo proto k častým vzájemným střetům a bojům mezi ojratskými nojony.¹⁷⁷ Ostrý nedostatek volných pastvin v Džungarsku vynutil Ojraty hledat nové země v jižních oblastech Západní Sibíře. Na konci 16. – počátku 17. století například kočovná místa Ojratů po dobu několika desetiletí rozkládala se také v jihosibiřských stepích.¹⁷⁸

Nedostatek volných pastvin, jedné ze základních složek hospodářství kočovných národů, posloužil hlavní příčinou vzájemného soupeření a vzájemných bojů mezi ojratskými knížaty. V. Š. Bembejev v díle *Ojraty. Ojrat-kalmyki. Kalmyki* uvádí jeden z takových příkladů. „Bratr chošoutského Bajbagas-chána, Guši-chán, říkával torgoutskému tajši¹⁷⁹ Iel'dengovi, synovi Cho-Urlükově, že jeho starší bratr učiní si o jeho zchudnutí a zůstanou mu (Iel'dengovi) jen 4-5 kibitek. A stalo se tak, jak předpovídal Guši-chán, neboť Iel'dengův starší bratr Dajčing připravil ho o veškerý majetek a nic mu nechal.“¹⁸⁰

Na konci 16. století ojratská knížata musela se vyrovnat situaci extrémního nedostatku volné půdy k pastvě dobytka, základního způsobu obživy kočovníků, a hledala východiska z této situace. Jejich postup řídil se dvěma hlavními zásadami. Na jedné straně snažili se uchovat dědičný majetek. Na druhé straně bylo pro ně důležité rozšířit hranice svých *ulusů*¹⁸¹ a rozsah pastvin expanzí a dobýváním ulusů jiných knížat.¹⁸²

Situaci, za které došlo k zmenšování rozsahu pastvin v jednotlivých knížectvích Ojratů a vytvoření „stísněných“ poměrů v Západním Mongolsku na konci 16. století, některá ojratská knížata snažila se řešit stěhováním do jiných oblastí. Týkalo se to především vůdce Torgoutů a Derbetů, kteří museli chránit svá území před útoky východomongolských knížat. Torgoutský Cho-Urlük a derbetský Dalaj-tajši se ve snaze najít nové země vydávali se svými ulusy západním směrem a postupně si osvojovali jižní stepi Západní Sibíře.

K hlavním předpokladům stěhování ojratských kmenů patřily nepříznivé vnější podmínky, ostrý nedostatek volných pastvin a zmenšování rozsahu kočovných míst, stále ohrožení a nebezpečí vojenských útoků ze strany sousedů. Mezi samotnými ojratskými vládci docházelo v řadě případů k vzájemným bojům o moc a výsadní postavení v knížecím sněmu. Někteří vůdci Ojratů rozhodli proto nepříznivou situaci v Západním Mongolsku, která se vyhroutil ve druhé polovině 16. století, vyřešit hledáním nových kočovných míst a osvojením nových zemí.¹⁸³ Snažili se přitom vyhnout otevřené mocenské rivalitě o území. Při stěhování

¹⁷⁷ Mitirov, A. G. c. d., s. 59.

¹⁷⁸ Bembejev, V. Š. *Ojraty. Ojrat-kalmyki. Kalmyki, c. d.*, s. 281.

¹⁷⁹ P. I. Neboľsin v díle *Očerki byta kalmykov Chošoutovskogo ulusa* (1852) k titulu tajši poznamenává, že *tajši* v tradiční společnosti Kalmyků nazývají se jen čelní představitelé vládnoucích rodů Chošoutů, Torgoutů, Derbetů atd., tj. titul *tajši* je vyhrazen jen pro vládnoucí knížata Ojratů. Pro ostatní představitele ojratské a kalmycké aristokracie je adekvátněji užívat titul *nojon*. Podrobněji viz: Neboľsin, P. I. *Očerki byta kalmykov Chošoutovskogo ulusa*. Sankt-Peterburg: Tipografija Karla Kra'ja, 1852 [online]. [Cit. listopad 2010]. Dostupné z: <http://www.kitabhona.org.ua/attachments/113_nebolsin_kalmyki_hoshout.pdf>.

¹⁸⁰ Bembejev, V. Š. *Ojraty. Ojrat-kalmyki. Kalmyki, c. d.*, s. 280.

¹⁸¹ Doslova „lid“; ulusy tvořily základ dědičného majetku úředních knížat. Představovaly zpravidla stovky až tisíce kibitek (rodin).

¹⁸² Bembejev, V. Š. *Ojraty. Ojrat-kalmyki. Kalmyki, c. d.*, s. 280.

¹⁸³ *Istoričeskije svědenija ob ojraty. Pričiny otkočjovki časti ojratov na Volgu*, In: *Očerki istorii Kalmyckoj ASSR. Dooktjabr'skij period, c. d.*

bylo proto pro ně důležité předejít mocenskému soupeření a nevyprovokovat větší konflikt s místním obyvatelstvem.

Na konci 16. století ulusy Derbetů a Torgoutů zaujímaly území, které na západě bylo ohraničeno jezerem Zajsan a městem Karašar. Východní hranice šla podél západních svahů Changajských hor. Na jihu kočovná místa torgoutských a derbetských tajši dosahovala měst Turfan, Barakuli a Hami. Na severu hraničila se zeměmi Kazachů, Kyrgyzů a jiných národů, které kočovaly u horních toků Irtyše a Jeniseje. V posledních desetiletích 16. století část Ojratů se také usadila v oblastech centrálního a severního Kazachstánu.¹⁸⁴

Na počátku 17. století kočovná místa Torgoutů a Derbetů začala se přemísťovat dále na západ. Cesty na západ vedly ke Kaspickému moři a procházely stepmi Kazachstánu a severním pobřežím Aralského moře. Na jihu torgoutská knížata podnikala nájezdy na Chívinský chanát. Torgoutští náčelníci nechtěli v této oblasti ztratit svá kočovná místa a v první polovině 17. století stále se snažili udržet pozice ve Východním Turkestánu.¹⁸⁵

Nové země a kočovná místa hledal také chošoutský Turu-Bajchu – Guši-Nomin-chán, bratr chošoutského vládce Bajbagas-chána. Chošoutský kníže vydal se jihovýchodním směrem. Proces stěhování Guši-Nomin-chána na území Kuku-noru v severním Tibetu probíhalo mezi lety 1635 – 1637. Kuku-nor byl v té době málo osídlenou oblastí. Chalchaští vládci a mongolská knížata v Jižním Mongolsku, kteří by si mohli ucházet o dědičné údíly v této zemi, byli na konci 16. století zaměstnáni vnitřními problémy ve svých státech. Guši-chán ovládl rozsáhlé území Kuku-noru a stal se jeho jediným vládcem.¹⁸⁶

V následujících letech chošoutský Guši-Nomin-chán stal se přímým účastníkem politického dění v Tibetu. R. 1637 rozhořel se boj dvou náboženských sekt v Tibetu. K otevřenému střetu došlo mezi vedením buddhistické školy Karmapa (červených čapek) a Gelugpa (žlutých čapek). Chošoutský kníže podpořil vedení sekty Gelugpa, v čele které stal 5. dalajláma Ngawang Lozang Djamecho (1617 – 1682). Spojenecké vojsko Ojratů pod vedením chošoutského Guši-chána svedlo vítěznou bitvu s odpůrci školy Gelugpa. R. 1638 Dalajláma udělil chošoutskému knížeti titul vrchního představitele světské moci v Tibetu. Po celém Tibetu byly umístěny vojenské posádky Chošoutů. Ulusy Guši-chána rozkládaly se na rozsáhlém území tehdejších tibetských provincií Čching-chaj a Amdo. Tak vznikl nový stát Ojratů v severním Tibetu – Chošoutský chanát s centrem v Kuku-noru (1637 – 1723).

Starší syn Guši-chána – Očirtu-tajši (Cecen-chán) – založil si na území, které se rozkládalo západně od hor Chelan-šan (západní oblasti Vnitřního (Jižního) Mongolska), vlastní stát. Obyvatelstvo, které se tam usídlilo, nazývalo se alašanskými Ojraty.¹⁸⁷

Na hlavní příčiny, proč se ojratští tajši rozhodli vydat do stepních oblastí Západní Sibiře nebo se přestěhovat na území severního Tibetu je třeba se podívat podrobněji.

Za prvé, bylo to důsledkem nedostatku volných pastvin, což bylo vnímáno jako skutečná hrozba poklesu počtu dobytka, a tedy i obyvatelstva ulusů. Za druhé, jednou z hlavních příčin stěhování torgoutských, derbetských a chošoutských knížat byla snaha

¹⁸⁴ Bembejev, V. Š. *Ojraty. Ojrat-kalmyki. Kalmyki, c. d.*, s. 282 – 283.

¹⁸⁵ Grousset, R. *The Empire of the Steppes: a History of Central Asia, c. d.*, s. 521.

¹⁸⁶ Mitirov, A. G. *c. d.*, s. 59.

¹⁸⁷ Kyčanov, Je. I. *Pověstovanije ob ojratskom Galdaně Bošoktu-chaně, c. d.*, s. 24 – 25.

ojratských vládců mít stálý a volný přístup k trhům. Za třetí, osvojení nových zemí mělo zajistit ekonomickou samostatnost a politickou nezávislost knížecích ulusů na nepřátelských sousedních státech.¹⁸⁸

Ve druhé polovině 16. století zhoršily se poměry v Západním Mongolsku. Obecně se pociťoval nedostatek půdy k provozování tradičního pasteveckého hospodářství, což mohlo vést k postupnému snižování počtu dobytka, a tím i existenčně ohrozit obyvatelstvo ojratských ulusů. Bylo to důsledkem přelidnění Džungarska a stále existující hrozby vojenského vpádu ze strany sousedů. Nepříznivě se na politické situaci v Západním Mongolsku odráželo také vzájemné soupeření mezi ojratskými knížaty a boje o dědičný majetek a ovládaná území.

¹⁸⁸ Bembejev, V. Š. *Ojraty i kalmyki na evrazijskom prostranstvě (XIII – 60-je gg. XVII věka)*, c. d., s. 206 – 207.

5. Šíření buddhismu mezi Ojraty na konci 16. – počátku 17. století

Proces šíření buddhismu mezi Ojraty úzce souvisí s dějinami náboženství v Mongolsku. Přijetí buddhismu v Mongolsku probíhalo ve dvou vlnách. První seznámení Mongolů s buddhistickou vírou proběhlo ještě za vlády Čingischána v první čtvrtině 13. století. Na počátku 13. století Čingischán vypravil se svým vojskem do Severní Číny. V hlavním městě tangutského státu Sia (stát ve východním Tibetu, který existoval v letech 1032 – 1227) zajal dva buddhistické mnichy Čung-kuan a Chaj-jün. Chaj-jün se později stal učitelem Čingischánova vnuka – budoucího mongolského chána Kublaje, kterého seznámil se základy buddhistického učení.

Za vlády Kublaje (1260 – 1294), zakladatele dynastie mongolských vládců Jüan v Číně, buddhismus se stal v Mongolsku oficiálním náboženstvím. V r. 1368 došlo k pádu jüanské dynastie v Číně a poklesu prestiže buddhistického učení, které po dobu příštích dvou století se stává náboženstvím vládnoucích vrstev v Mongolsku. Obyčejní obyvatelé i nadále vyznávali šamanismus. První vlna šíření buddhismu v Mongolsku zasáhla jen vyšší vrstvy mongolské aristokracie, jejichž představitelé se hlásili k buddhismu i v 14. – 16. století.¹⁸⁹

Druhá vlna šíření buddhismu v Mongolsku proběhla na přelomu 16. – 17. století. Podle mongolských kronik prvním mongolským vládcem, který obnovil kontakty s náboženskou komunitou v Tibetu v 16. století, byl vládce Ordosu Chutuchtaj-Secen-chuntajdži. R. 1566 Chutuchtaj-Secen-chuntajdži přišel s vojskem do Tibetu. Svůj příchod do Tibetu ohlásil poselstvím, které vyslal k třem vrchním lámům Tibetu. Poslové měli lámům sdělit, že pokud uznají nadvládu ordosského vládce, obyvatelé Ordosu budou ochotni přijmout jejich učení a stanou se následovníky buddhismu. Pokud však budou se tomu protivit, ordosské vojsko bude s nimi jednat jako s nepřáteli (podrobní je moci vládce Ordosu). Podle *Erdeniin Tobchi* lámové dlouho váhali, ale po uplynutí tří dní kapitulovali. Chutuchtaj-Secen-chuntajdži vrátil se z tibetské výpravy do Ordosu v doprovodu tří vrchních lámů Tibetu.¹⁹⁰

Výprava ordosského vládce Chutuchtaj-Secen-chuntajdži do Tibetu měla zásadní význam pro rozšíření buddhismu v Mongolsku. O deset let později podařilo se mu přesvědčit svého strýce – tumetského knížete Altan-chána, aby přijal nové náboženství. Přijetí buddhismu v Mongolsku skýtalo četné výhody pro mongolská knížata.

Mongolští vládcí mohli s odvoláním na náboženskou autoritu upevňovat světskou moc ve svých státech a dostávat od lámů vysoké tituly, které měly podtrhnout výsadní postavení mongolských knížat a poukázat na jejich zásluhy. Buddhistické duchovenstvo dostávalo zase od mongolských aristokratů bohaté dary. Buddhističtí duchovní těšili se vysokému postavení a uznání v mongolských knížectvích.¹⁹¹ Například po přijetí buddhismu tumetským vládcem

¹⁸⁹ Bakajeva, E. P. *Buddizm v Kalmykii. Istoriko-etnografičeskije očerki*. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 1994, s. 11.

¹⁹⁰ Zlatkin, I. Ja. *Rasprostranenie lamaizma sredi ojratov* [online]. In: Zlatkin, I. Ja. *Istorija Džungarskogo chanstva (1635 – 1758)*. Moskva: Izdatel'stvo "Nauka", 1964. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/zlatkin/2_3_1.htm.

¹⁹¹ Vysoký sociální status a výsadní postavení buddhistického duchovenstva v mongolské společnosti bylo později zakotveno v celomongolském zákoníku, který se v literatuře objevuje nejčastěji pod názvem *Tsaadzhin Bichig* (*Caadžin Bičig*), tj. „*Stepní Ustanovení*“ (rus. *Stepnoje Uloženie*). Zákoník byl přijat r. 1640 na velkém sjezdu vrchních představitelů světské a duchovní moci v Mongolsku. Hlavním organizátorem sjezdu a autorem řady zákonů byl džungarský vládce Batur-chuntajdži (doba vlády 1626 – 1653, po odchodu chošoutského tajši

Altan-chánem mongolský kníže udělil vrchnímu tibetskému lámovi Sönam Gjamccho (1543 - 1588) titul Dalaj-lámy, jehož kontinuita a tradice udržuje se v náboženské komunitě dodnes.¹⁹²

Buddhismus stal se masovým náboženstvím v mongolských knížectvích v první polovině 17. století. Větší část obyvatelstva vyznávala před přijetím buddhismu šamanismus. Šamanismus představoval ucelený systém nejstarších a nejpůvodnějších náboženských představ, jako totemismus, animismus a kult předků. Lidé věřili, že všechno kolem je naděleno určitou nadpřirozenou silou. Lidé, kteří navazovali kontakty a byli schopni komunikovat se světem duchů či ovlivňovat přírodní jevy, léčit nemoci ad., nazývali se šamanové. K původním náboženským představám kočovných Ojratů patřil také kult Věčně Modrého Nebe, kult Matky Země, víra v přírodní božstva (duchové – patronové hor, jezer a jiných zeměpisných objektů, lokalit a přírodních živlů). Existoval také kult ohně. U Ojratů byla zvláště uctívána bohyně ohně – paní domácího krbu. Byly také rozšířeny kulty, které se vázaly k určitým hospodářským činnostem, např. lovecké kulty, pastevecké kulty a řada dalších.¹⁹³

Velmi rozšířený je názor, že druhá vlna šíření buddhismu v ojratské společnosti začíná teprve 17. stoletím. E. P. Bakajeva ve studii *Buddizm v Kalmykii* (1994) poukazuje na to, že tento názor je chybný. Podle autorky ke druhé vlně šíření buddhismu muselo dojít někdy na konci 16. století. E. P. Bakajeva v této souvislosti uvádí zajímavý fakt z historie Ojratů. Na konci 16. století pod vedením knížete Choloči část Ojratů přestěhovala se z Džungarska do Kuku-noru. Podle významné historické kroniky kukunorských Mongolů *Debter-gjamccho* Choloči-nojon r. 1603 činil přípravy před příjezdem 4. dalajlámy Jöntän Gjamccho (1589 - 1617), který musel cestou přivítat do ulusu knížete Choloči.¹⁹⁴

Podle zpráv ojratských historiků Gaban-Šaraba a Batur-Ubuši Tümena ze 17. – 18. století hlavním iniciátorem šíření druhé vlny buddhismu ve společenství Ojratů byl torgoutský kníže Sajn-Tenes-Mergen-Temene. Kolem r. 1610 torgoutský kníže vystoupil na ojratském sněmu – čulganě s návrhem o přijetí buddhismu v ojratských knížectvích. Hlava čulganu chošoutský Bajbagas-chán vyjádřil souhlas s návrhem torgoutského knížete.

Podle I. Ja. Zlatkina (1964) šíření buddhismu v ojratských knížectvích na počátku 17. století bránily nepřátelské vztahy s východomongolskými vládci, jejichž územím vedla cesta z Džungarska do Tibetu. Ojratská knížata potřebovala však navázat přímé kontakty s náboženskou autoritou v Tibetu, proto zvolila špatně sjízdnou a skoro neprůjezdnou cestu přes horský masív Kunlun.¹⁹⁵

Guši-chána do Kuku-noru r. 1635 stává se vrchním vládcem v Džungarsku). Podle některých autorů hlavním cílem panmongolské konference bylo odvrátit blížící se nebezpečí z východu a čelit sílící se moci Mandžů v Číně. V polovině 40. let 16. století byla mandžskou aristokracií v Číně založena poslední dynastie Čching (1644 – 1911). Podrobněji viz: *Kazachsko-džungarskije otnošenija v XVII – XVIII vv.* [online]. In: Artykbajev, Ž. O. Istorija Kazachstana. Astana, 2004. ŠEŽIRE. Genealogija kazachov. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <<http://new.elim.kz/article/348/>>.

¹⁹² Zlatkin, I. Ja. *Rasprostraneniye lamaizma sredi ojratov, c. d.*

¹⁹³ *Rasprostraneniye buddizma sredi ojratov* [online]. In: Baschajev, A. N., Djakijeva, R. B. Ojraty-kalmyki: XII – XIX vv.: istorija i kul'tura kalmyckogo naroda s drevnejšich vremjon do načala XIX veka. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 2008. Buddizm v Kalmykii. "Zolotaja obitel' Buddy Šak'jamuni". [Cit. prosinec 2010]. Dostupný z: <<http://www.khurul.ru/?page=2594>>.

¹⁹⁴ Bakajeva, E. P. c. d., s. 14.

¹⁹⁵ Zlatkin, I. Ja. *Rasprostraneniye lamaizma sredi ojratov, c.d.*

E. P. Bakajeva (1994) seznamuje s jiným zajímavým faktem ze života torgoutského knížete Sajn-Tenes-Mergen-Temene. S odvoláním na ojratské historické kroniky Bakajeva poznamenává, že Sajn-Tenes-Mergen-Temene ještě před tím, než na společném sněmu Ojratů vnesl návrh o přijetí buddhismu v Džungarsku, poslal svého syna Cagan-Nomin-chána na studium do Tibetu. Cagan-Nomin-chán, známý pod jménem Nejdži-tojn (1557 – 1653)¹⁹⁶, získal vzdělání v klášteře Tašilhunpo (zal. 1447), rezidenci hlavního pomocníka a rádce dalajlámy – pančhenlámy. Nejdži-tojn působil většinou ve Východním Mongolsku. Svou kazatelskou činností získal velkou slávu a na jeho počest byl ve městě Chöch-chot („Modré město“, centrum Vnitřního Mongolska) vystaven buddhistický chrám.¹⁹⁷

Podle biografických údajů z klasického životopisu mongolského osvícence a duchovního reformátora Nejdži-tojna odejít do Tibetu a stát se buddhistickým mnichem a učitelem bylo jeho vlastním rozhodnutím. K této události se pojí jedna legenda.

Jednou o lovu Nejdži-tojn zasáhl střelou starou laň. Když pozoroval, jak se laň trápí v předsmrtných bolestech, začal s ní soucítit a sdílet její bolest. Pochopil, že se všemi živými bytostmi na zemi je třeba mít soucit. Procítl se a zapřísahal, že odejde do Tibetu a stane se mnichem. I přes nesmlouvavost a přísný zákaz otce, podařilo se mu vysvobodit z domácího vězení a odjet do Tibetu, kde v jednom z buddhistických klášterů získal vzdělání a stál se duchovním.¹⁹⁸

R. 1616 na pozvání svého otce Nejdži-tojn přijíždí do ojratských ulusů.¹⁹⁹ Působení Nejdži-tojna mělo velký vliv na šíření buddhismu v Džungarsku. Tibetský duchovní otevřel Ojratům cestu do Tibetu a seznámil je se základy buddhistického učení. Nejdži-tojn zasloužil si také o to, že přední představitelé ojratské aristokracie, především derbetský Dalaj-tajši, torgoutský Cho-Urlük, züngarský Chara-Chula, chošoutští Kündulen-Ubaši, Cüker a další, vyslali na studium do Tibetu své syny a určili pro ně vysoce ctěnou cestu buddhistických duchovních.²⁰⁰

Chošoutský Bajbagas-chán neměl děti, proto adoptoval jednoho ze synů svého příbuzného, chošoutského nojona Baba-chána. Poslal ho na studium do Tibetu. Adoptovaný syn Bajbagas-chána se význačným způsobem zapsal do dějin Ojratů. Stal se významným představitelem lamaistické církve v Mongolsku. Působil pod jménem Zaja Pandita (1599 – 1662).²⁰¹ Pro svou misionářskou, kazatelskou a osvěcenskou činnosti zasloužil si o velkou slávu a uznání v ojratském prostředí.

Zaja Pandita pobýval 32 roky v tibetském klášteře. Během svého studia v Tibetu dosáhl velkých úspěchů a stále se zdokonaloval v učení. Na pozvání ojratských knížat jezdíval

¹⁹⁶ Tojn – titul mongolských aristokratů, kterým po absolvování studia v Tibetu byla udělována hodnost duchovních.

¹⁹⁷ Bakajeva, E. P. c. d., s. 13 – 14.

¹⁹⁸ *Rasprostraneniye buddizma sredi ojratov*, In: Baschajev, A. N., Djakijeva, R. B. Ojraty-kalmyki: XII – XIX vv.: istorija i kul'tura kalmyckogo naroda s drevnejšich vremjon do načala XIX veka, c. d.

¹⁹⁹ V článku *Rasprostraneniye buddizma sredi ojratov* (2008) se však uvádí, že Nejdži-tojn působil v Západním Mongolsku od r. 1604.

²⁰⁰ Bakajeva, E. P. c. d., s. 14.

²⁰¹ Zlatkin, I. Ja. *Rasprostraneniye lamaizma sredi ojratov*, c. d.

do ojratských ulusů, kde se proslavil hlavně svou misionářskou činností. Sděloval knížatům základy buddhistického učení. Učil je, jak správně provádět náboženské rituály a jak se modlit. Význačným způsobem se podílel na rozvoji kulturního života Ojratů nejen seznamováním nojonů se základy buddhismu a náboženskými rituály, ale především vytvořením písma, přizpůsobeného jazyku Ojratů.

Zaja Pandita stal se tvůrcem ojratského písma *todo bichig* („jasné (srozumitelné) písmo“).²⁰² Dříve Ojraté četli knihy převážně ve staromongolštině a tibetštině, ale jejich obsah nebyl vždy pro ně srozumitelný. Zaja Pandita přeložil více 177 titulů z tibetštiny a staromongolštiny do jazyka Ojratů. V současné době dochovalo se jen 47 knih přeložených Zaja Panditou. Zaja Pandita dostal vysoký náboženský titul *chutuchta* (z mong. „převtělenec“).²⁰³

Zaja Pandita proslavil se nejen misionářskou činností, ale výjimečnými organizátorskými schopnostmi. Podílel se na přípravě panmongolského sjezdu r. 1640, kterého se také zúčastnil. Plnil úlohu soudce při řešení sporů a konfliktů mezi ojratskými knížaty. Vykonával bohoslužby a přijímal nové žáky, kteří se pak měli stát duchovními. Podílel se na výstavbě buddhistických klášterů v ojratských chanátech. R. 1647 a 1660 dvakrát navštívil kalmycké ulusy na Volze. Věnoval se nejen překladatelské činnosti, ale byl také nadaným spisovatelem. Napsal kolem 50 děl.²⁰⁴

Konec 16. – počátek 17. století nebylo jen obdobím těžké vojensko-politické a ekonomické situace v Západním Mongolsku. Ve druhé polovině 16. století vytvořily se také předpoklady pro přijetí jednotného náboženství v Mongolsku. Ojraté i přes neustálou rivalitu a boje o moc a území s východmongolskými vládci cítili sounáležitost s velkým společenstvím mongolských národů. Byli si velmi blízcí nejen po stránce jazykové a etnické, ale především byli sepiati těsnými vazbami duchovní a materiální kultury. Žili ve stejných podmínkách, byli vystaveni stejným nebezpečím, čelili stejným problémům a vyznávali stejné hodnoty.

Rozšíření buddhismu mezi Ojraty mělo dalekosáhlý význam. Upevnilo vzájemnou sounáležitost mezi různými skupinami Ojratů a našlo velký ohlas v ojratské kultuře. Odvozování kulturní kontinuity, vědomí příslušnosti k velké komunitě buddhistů a napojení na náboženskou autoritu v Tibetu velkou měrou se podílelo na vytvoření národního cítění potomků Ojratů, především v Sin-ťiang, oblastech Vnitřního Mongolska a v dolním Povolží.

²⁰² Nové písmo Ojratů bylo vytvořeno modifikací starší ujguro-mongolské abecedy, založené na aramejském grafickém systému. Ujguro-mongolská abeceda začala se v Mongolsku používat na počátku 13. století. Nové ojratské písmo *todo bichig* bylo v první polovině 17. století Zaja Panditou obohaceno o nové diakritické znaky a samohlásky k vyjádření fonetických a morfologických zvláštností jazyka.

²⁰³ Vysoká buddhistická hodnost. V souladu s náboženskou tradicí buddhistů *chutuchta* je považován za převtělence významné duchovní osobnosti, která v minulém životě vynikala dobrými skutky a ctnostným životem. Věřící se, že v konání dobrodiní a životě podle dobrých zásad buddhismu *chutuchta* bude pokračovat i v životě přítomném. Narození *chutuchty* předchází zpravidla zvláštní znamení, věštecké sny a náboženská zjevení. Titul *chutuchty* získal také pro velké zásluhy a výjimečné schopnosti Nejdži-tojn. Pro označení převtělence u Mongolů používá se také termín *chubilchán*. Podrobněji viz: Bakajeva, E. P. *Buddhizmus v Kalmykii*, c. d., s. 14 – 15.

²⁰⁴ *Rasprostraneniye buddizma sredi ojratov*, In: Baschajev, A. N., Djakijeva, R. B. Ojraty-kalmyki: XII – XIX vv.: istorija i kul'tura kalmyckogo naroda s drevnejšich vremjon do načala XIX veka, c. d.

6. Závěr

Ojraté jsou z historického a etnografického hlediska velmi zajímavou skupinou. Na počátku 13. století přišli na území současného Mongolska ze zalesněných oblastí Sibiře. Ve druhé polovině 14. století usadili se na historickém území Západního Mongolska a začali usilovat o politickou samostatnost a nezávislost na východomongolských chánech. Po smrti posledního celomongolského vládce Dajan-chána r. 1543 zcela se osamostatnili a od té doby vedli vytrvalé boje s chalchaskými chány.

Na konci 16. – počátku 17. století důsledkem ostrého nedostatku volných pastvin a mocenského soupeření mezi západomongolskými vládci začal proces postupné migrace části ojratských kmenů na nová území. Z Džungarska odcházeli tajši a nojonové s dědičnými ulusy, nebo dokonce odváděli celé kmeny. Usazovali se na území Ruska, zpočátku v jižních stepích Západní Sibiře, pak v dolním Povolží. Přicházeli do oblasti Kuku-noru v severním Tibetu. Na novém místě výrazně ovlivňovali politické dění. Zakládali vlastní státy. Ojraté žili pak nejen na území Džungarska, ale také v Tibetu, Rusku a Jižním Mongolsku (alašanští Ojraté).

Ojraté neodvozovali svůj původ od Čingischána. Nemohli se proto ucházet o vrchnostenskou moc v mongolském státě, či založit vládnoucí dynastii v Mongolsku. Nemohli se plně angažovat v politickém životě mongolského státu. Ojratští aristokraté nemohli se dostat k mocenským pozicím ve Východním Mongolsku, proto odcházeli do Západního Mongolska, kde měli vlastní údělní knížectví, politickou moc a dědičné právo.

V první polovině 15. století vydělil se v Džungarsku knížecí rod Čoros. Moc a autorita čoroských vládců byla uznávána všemi knížaty v Západním Mongolsku. Ve druhé polovině 15. – konci 16. století Západní Mongolsko zažívá období feudální roztržitosti. Vrchnostenská moc Čorosů přestala být uznávána a vzniklo velké množství samostatných údělních knížectví. Situace se změnila teprve v posledních desetiletích 16. století, kdy ve společenství Ojratů vydělili se silní vůdci, představitelé čtyř ojratských kmenů.

Na konci 16. století nedošlo však k sjednocení Ojratů a obnovení bývalé ojratské jednoty. Ojratský kmenový svaz se rozdrobil na čtyři silné kmeny. Torgoutové, Derbetové a Chošoutové opouštěli původní území Džungarska a hledali nové země a kočovná místa. Vydávali se západním a jihovýchodním směrem. Ojratští vládci však i nadále udržovali vzájemné vztahy a cítili se kulturně a duchovně spřízněni s Mongolskem. Svědčí o tom ten fakt, že v první polovině 17. století v Západním Mongolsku stejně jako ve Východním Mongolsku buddhismus se stává státním náboženstvím. Buddhistické učení, náboženské obřady a rituály, organizace a uspořádání klášterního života a nový typ sakrální architektury šíří se do všech ojratských ulusů. Do všech ojratských států jsou také zváni a vítáni buddhističtí duchovní. Do Tibetu jsou vysíláni žáci, noví adepti buddhistické víry a budoucí duchovní, vzdělanci a osvícenci.

7. Seznam použité literatury

- Avlajev, G. O. *K voprosu o proischoždenii kereitov i ich učastii v etnogeneze srednevěkovych ojratoj Džungarii i kalmykov Povolž'ja* [online]. In: Problemy etnogeneza kalmykov. Elista: Respublikanskaja tipografija Gosudarstvennogo komiteta Kalmyckoj ASSR po dělam izdatel'stv, poligrafii i knižnoj trgovli, 1984. Centralnoaziatskij istoričeskij server. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <<http://www.kyrgyz.ru/?page=46>>.
- Bakajeva, E. P. *Buddizm v Kalmykii*. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 1994.
- Bakunin, V. M. *Opisanije kalmyckich narodov, a osoblivo iz nich Torgoutskogo, i postupkov ich chanov i vladel'cev. Sočinenije 1761 goda*. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 1995.
- Bembejev, V. Š. *Ojraty. Ojrat-kalmyki. Kalmyki: istorija, kultura, rasselenije, obščestvennyj stroj do obrazovanija Kalmyckogo chanstva v Povolž'je i Predkavkaz'je* (v 2-ch knigach). Elista: APP „Džangar“, 2004.
- Bembejev, V. Š. *Ojraty i kalmyki na evrazijskom prostranstvě (XIII – 60-je gg. XVII věka)*. Elista: ZAO „NPP „Džangar“, 2007.
- Bičurin, N. Ja. (Iakinf) *Istoričeskoje obozrenije ojratoj ili kalmykov s XV stoletija do nastojaščego vremeni*. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 1991.
- Dovdanov, A. V. *Mogučeje plemja* [online]. In: Dovdanov, A. V. Puť rozuma i česti. Naučno-popul'arnoje izdanije. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/dovdanov_2005/3.htm>.
- Grousset, R. *The Empire of the Steppes: a History of Central Asia*. 2002 (eight paperback printing). New Jersey: Rutgers, The State University of New Jersey, 1970. Payot, 1970 (French edition) (pp. 502 – 526) [online]. [Cit. prosinec 2010]. Dostupné z: <<http://books.google.com>>.
- Jekejev, N. V. *Čorosy – ojrotskije kňaz'ja* [online]. In: Materialy k 50-letiju instituta altaistiki im. S. S. Surazakova (instituta gumanitarnych issledovanij Respubliki Altaj). № 10. Gorno-Altajsk, 2003. Centralnoaziatskij istoričeskij server. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <<http://www.kyrgyz.ru/?page=253>>.
- Jerdnijev, U. E. *Dobrovol'noje vchoždenije v sostav Rossii. Obrazovanije Kalmyckogo chanstva* [online]. In: Jerdnijev, U. E. Kalmyki: istoriko-etnografičeskije očerki. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 1985. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/erdniev_1985/3.htm>.
- Jerdnijev, U. E. *Ojraty – predki kalmykov* [online]. In: Jerdnijev, U. E. Kalmyki: istoriko-etnografičeskije očerki. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 1985. [Cit.: listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/erdniev_1985/2.htm>.
- Chojt (Galuškin), S. K. *Mongol'skij period. Vydělenije ojratskogo etničeskogo i političeskogo sojuza i tjomnyj period (kon. XIV – XVI věka)* [online]. Centralnoaziatskij istoričeskij server. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <<http://www.kyrgyz.ru/?page=91>>.
- Istoričeskije svědenija ob ojratyach. Pričiny otkočjovki časti ojratoj na Volgu* [online]. In: Očerki istorii Kalmyckoj ASSR. Dooktjabr'skij period. Moskva: Izdatel'stvo „Nauka“, 1967. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/očerki_1/1_II_2.htm>.
- Kazachsko-džungarskije otnošenija v XVII – XVIII vv.* [online]. In: Artykbajev, Ž. O. Istorija Kazachstana. Astana, 2004. ŠEŽIRE. Genealogija kazachov. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <<http://new.elim.kz/article/348/>>.
- Kyčanov, Je. I. *Pověstvovanije ob ojratskom Galdaně Bošoktu-chaně*. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 1999.

Mitirov, A. G. *Ojraty-kalmyki: věka i pokolenija*. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 1998.

Miyawaki, J. *History of the Dzungars: Introductory survey* [online]. In: Adle, Ch., Habib, I. (eds.). *History of Civilizations of Central Asia: Development in contrast: from the sixteenth to the mid-nineteenth century*. Paris: The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2003 (pp. 141 – 151). [Cit. prosinec 2010]. Dostupný z: <<http://books.google.com>>.

Nebol'sin, P. I. *Očerki byta kalmykov Chošoutovskogo ulusa*. Sankt-Peterburg: Tipografija Karla Kra'ja, 1852 [online]. [Cit. listopad 2010]. Dostupné z: <http://www.kitabhona.org.ua/attachments/113_nebolsin_kalmyki_hoshout.pdf>.

Ojrat-mongoly [online]. Hamag Mongol. Sajt o i d'la sovremennyh mongol. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.hamagmongol.narod.ru/index_r.htm>.

Otkočojvka iz Džungarii i načalo russko-kalmyckich otnošenij [online]. In: *Očerki istorii Kalmyckoj ASSR. Dooktjabr'skij period*. Moskva: Izdatel'stvo „Nauka“, 1967. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/ocherki_1/1_III_1.htm>.

Pargač, J., Vrhel, F. *Střední Asie a Kazachstán: historie, etnicita, jazyky. Od migrace stepních Uzbeků a Kazachů v 15. století do roku 1924*. Poříčany: Nakladatelství BCS, 2009.

Rasprostraneniye buddizma sredi ojratov [online]. In: Baschajev, A. N., Djakijeva, R. B. *Ojraty-kalmyki: XII – XIX vv.: istorija i kultura kalmyckogo naroda s dřevnějšich vremjon do načala XIX věka*. Elista: Kalmyckoje knižnoje izdatel'stvo, 2008. *Buddizm v Kalmykii. „Zolotaja obitel' Buddy Šak'jamuni“*. [Cit. prosinec 2010]. Dostupný z: <<http://khurul.ru/?page=2594>>.

Zlatkin, I. Ja. *Ot sverženija Juaňskoj dinastii do krušenija děržavy Jesen-chana* [online]. In: Zlatkin, I. Ja. *Istorija Džungarskogo chanstva (1635 – 1758)*. Moskva: Izdatel'stvo „Nauka“, 1964. [online] [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/zlatkin/1_1.htm>.

Zlatkin, I. Ja. *Rasprostraneniye lamaizma sredi ojratov* [online]. In: Zlatkin, I. Ja. *Istorija Džungarskogo chanstva (1635 – 1758)*. Moskva: Izdatel'stvo „Nauka“, 1964. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/zlatkin/2_3_1.htm>.

Zlatkin, I. Ja. *Vnutrenneje i vněšneje položenije Zapadnoj Mongolii vo vtoroj polovině XV – pervoj polovině XVI v.* [online]. In: Zlatkin, I. Ja. *Istorija Džungarskogo chanstva (1635 – 1758)*. Moskva: Izdatel'stvo „Nauka“, 1964. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/zlatkin/1_2_1.htm>.

Zlatkin, I. Ja. *Zapadnaja Mongolija vo vtoroj polovině XVI v.* [online]. In: Zlatkin, I. Ja. *Istorija Džungarskogo chanstva (1635 – 1758)*. Moskva: Izdatel'stvo „Nauka“, 1964. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projecst/kalmykia2005/html/zlatkin/2_1_1.htm>.

Zlatkin, I. Ja. *Zapadnaja Mongolija vo vtoroj polovině XVI v. (...prodolženije)* [online]. In: Zlatkin, I. Ja. *Istorija Džungarskogo chanstva (1635 – 1758)*. Moskva: Izdatel'stvo „Nauka“, 1964. [Cit. listopad 2010]. Dostupný z: <http://www.kalmyki.narod.ru/projects/kalmykia2005/html/zlatkin/2_1_2.htm>.